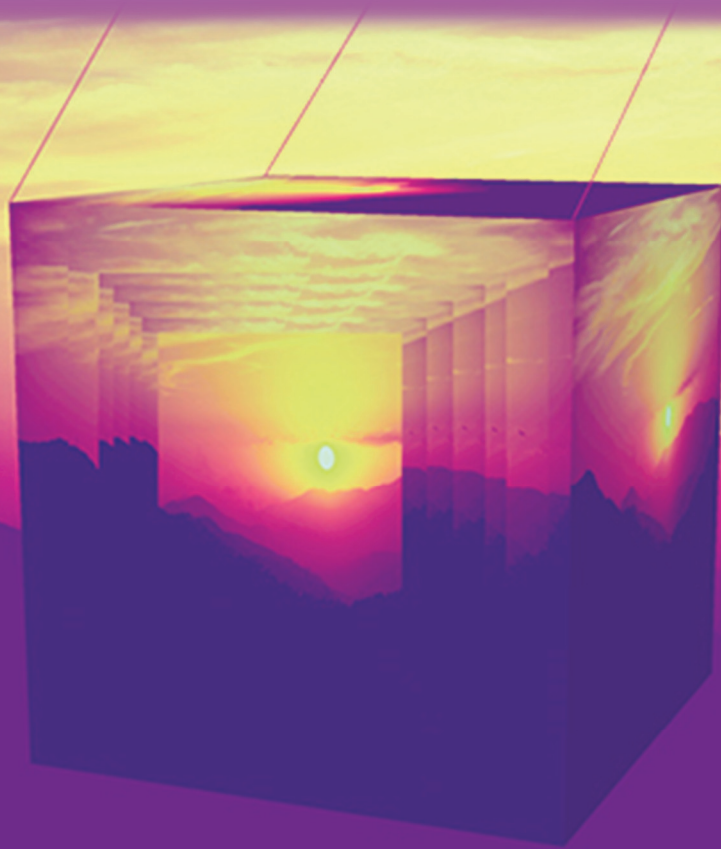

LŪKESČIAI DĖL GLOBOS SENATVĖJE: SOCIALINĖS PASLAUGOS IR JŲ ORGANIZACINĖS FORMOS

Laimutė Žalimienė
Jolita Junevičienė
Inga Blažienė
Rasa Miežienė

LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

Laimutė Žalimienė
Jolita Junevičienė
Inga Blažienė
Rasa Miežienė

LŪKESČIAI DĖL GLOBOS SENATVĖJE: SOCIALINĖS PASLAUGOS IR JŲ ORGANIZACINĖS FORMOS

Mokslo studija

Vilnius, 2019

LŪKESČIAI DĖL GLOBOS SENATVĖJE: SOCIALINĖS PASLAUGOS IR JŲ ORGANIZACINĖS FORMOS

Mokslo studija

Recenzentai:

Dr. Sonata Mačiulskytė, Klaipėdos universitetas

Dr. Gražina Rapolienė, Lietuvos socialinių tyrimų centras

Apsvarstyta Lietuvos socialinių tyrimų centro Mokslo tarybos posėdyje 2019 m. gruodžio mėn. 17 d., protokolo Nr. MT – 6.

Autoriai:

© Žalimienė Laimutė

© Junevičienė Jolita

© Blažienė Inga

© Miežienė Rasa

© Lietuvos socialinių tyrimų centras

TURINYS

IVADAS	5
1. TYRIMO METODOLOGIJA.....	9
2. GYVENTOJŲ PATIRTIS GLOBOJANT PAGYVENUSIUS ASMENIS, PASITIKĖJIMAS ĮVAIRIAIS PASLAUGŲ TEIKĖJAIS IR PASLAUGŲ PRIORITETAIS	13
2.1. Daugelis turi patirties globojant pagyvenusius asmenis	13
2.2. Pasitikėjimas paslaugų teikėjais ir paslaugų teikėjų pasirinkimas	15
2.3. Pageidaujamų paslaugų prioritetai ir tradicijų įtaka jiems	19
3. RESPONDENTŲ LŪKESČIAI DĖL PASLAUGŲ FINANSAVIMO GALIMYBIŲ IR FORMŲ	24
3.1. Formalios globos finansavimas	24
3.2. Neformali globa: tarp pagalbos pinigų ir tiesioginio paslaugų finansavimo	26
4. GLOBOS SEKTORIAUS DARBO JĖGA – KOKIOS GALIMYBĖS PLĖTRAI?.....	31
4.1. Pensinio amžiaus gyventojai kaip globos sektoriaus darbo jėga.....	31
4.2. Šeimos ir darbo išsipareigojimų derinimo galimybės: ES ir Lietuvos kontekstas	34
5. KITI BŪSIMŲ GLOBOS PASLAUGŲ VARTOTOJŲ LŪKESČIAI DĖL SOCIALINĖS GLOBOS PASLAUGŲ	42
5.1. Pageidaujamos paslaugų teikėjų charakteristikos	42
5.2. Naujų paslaugų poreikis technologijų amžiuje.....	44
6. EMPIRINIO TYRIMO REZULTATŲ APIBENDRINIMAS KITŲ TYRIMŲ KONTEKSTE	46
7. GYVENTOJŲ SOCIALINĖS GLOBOS LŪKESČIŲ IMPLIKACIJOS PAGALBOS NAMUOSE PASLAUGŲ ORGANIZACINIŲ MODELIŲ ĮVAIROVEI	51
IŠVADOS	57
SUMMARY AND SOME CONCLUSIONS	59
LITERATŪRA	62
PRIEDAI.....	69
1 priedas. EMPIRINIO TYRIMO METODIKA.....	70
2 priedas. KLAUSIMYNAS – LIETUVOS GYVENTOJŲ APKLAUSA.....	73
3 priedas. RESPONDENTŲ ATSKIROSE SOCIALINĖSE GRUPĖSE NUOMONIŲ PASISKIRSTYMAS ATSAKANT Į ĮVAIRIUS ANKETOS KLAUSIMUS	80
4 priedas. POŽYMIŲ PRIKLAUSOMUMO ANALIZĖ: SU KOKIOMIS RESPONDENTO CHARAKTERISTIKOMIS SUSIJĘS GLOBOS TEIKĖJO PASIRINKIMAS.....	83

ĮVADAS

*Lūkesčiai yra įsivaizdavimai apie pageidaujimą ateitį, jie atspindi šiandienos koncepcijas ir ateities viltis
(Borup ir kt., 2006).*

Šios mokslo studijos tikslas – aptarti socialinės globos sektoriaus plėtros perspektyvas Lietuvoje, remiantis vyresnio amžiaus asmenų lūkesčiais šio sektoriaus paslaugoms jiems sulaukus senatvės. Lūkesčiai šioje studijoje suprantami kaip socialiai ir kultūriškai sukonstruoti, besiremiantys kiekvieno asmens supratimu apie pasaulį, besiformuojantys santykiyje tiek su asmens patiriamu socialiniu ir kultūriniu kontekstu, tiek su platesniu politiniu ir istoriniu kontekstu (Janzen ir kt., 2006). Vyresnio amžiaus asmenų lūkesčiai dėl globos paslaugų senatvėje suprantami kaip asmens nuostatos, požiūriai į tai, kokia pagalba jiems geriausia sėkmingai senėjant (Sarkisian ir kt., 2002). Mokslo studijoje analizuojami vyresnio amžiaus asmenų lūkesčiai, susiję tiek su formalia, tiek ir su neformalia globa. Formali globa paprastai apibrėžiama kaip globa, susijusi su sutartimi pagrįstais santykiais viešajame arba privačiame sektoriuje, įskaitant globą, kuri yra teikiama tokiose institucijose, kaip, pavyzdžiui, slaugos namai. Prie formalios globos taip pat priskiriama globa, teikiama profesionalių darbuotojų asmens namuose. Neformali globa – tai globa, teikiama neformalių globėjų, tokių kaip sutuoktiniai / partneriai, kiti namų ūkio nariai ir giminaičiai, draugai, kaimynai ir kt. Neformali globa paprastai teikiama globos gavėjo namuose ir yra nemokama, pagrįsta jau egzistuojančiais socialiniais ryšiais (Kraus ir kt., 2010).

Pagyvenusių žmonių socialinės globos klausimai yra aktuali nūdienos mokslinių tyrimų tema, kurią gvildena įvairių sričių mokslininkai. Valstybių finansai ateityje patirs didelę naštą dėl šių paslaugų masto išaugimo, tad šios srities moksliniai tyrimai pirmiausia yra inicijuojami turint labai praktinius tikslus – atsakyti į klausimus, kas ir kaip turėtų plėtoti senatvės paslaugų industriją (Bergman ir kt., 2016; Huang ir Hirth, 2016) atliepiant augančius poreikius; kuo remiantis galime prognozuoti šių paslaugų poreikį ir plėtrą; kaip ši plėtra palies darbo rinkos, užimtumo sektorius ir kt. Vienas iš tokių instrumentų, ieškant atsakymų į minėtus klausimus, yra gyventojų lūkesčių tyrimai. Lūkesčių tyrimai pastaruoju dešimtmečiu labai populiarūs įvairiose mokslo srityse, nes leidžia palyginti vartotojų preferencijas ir poreikius su realia situacija bei tuo pagrindu planuoti pokyčius ar atsirasti inovacijoms. Užsienyje lūkesčių tyrimai yra ypač aktuali tema pagyvenusių asmenų sveikatos, gerovės, mirtingumo veiksnių tyrimuose, rečiau – ilgalaikės globos poreikio tyrimuose (Breda ir Watts, 2017; Helvik ir kt., 2010; Janzen ir kt., 2006; Sarkisian ir kt., 2002). Lietuvoje asmenų požiūriai, nuostatos dėl socialinių paslaugų senatvėje viename ar kitame kontekste buvo tyrinėti Matonytės, Kazlauskaitės ir Poškutės (2019), Mikulionienės, Rapolienės ir Valavičienės (2018), Skučienės ir kt. (2015), Tamutienės ir Naujanienės (2013), Gedvilaitės-Kordušienės (2013), Kanopienės

ir Mikulionienės (2006) ir kt. Antai, remiantis Gedvilaitės-Kordušienės (2013) tyrimo duomenimis, apie 42 proc. Lietuvos gyventojų mano, kad pareiga rūpintis žmonėmis, kuriems reikalinga pagalba namuose, turėtų dalytis visuomenė ir šeima, apie 40 proc. mano, kad rūpinimasis pagyvenusiais asmenimis yra daugiau šeimos pareiga ir 18 proc. – kad tai daugiau visuomenės pareiga. Iš esmės apie 76 proc. gyventojų sutinka su tuo, kad vaikai turėtų prisiimti atsakomybę už tėvų priežiūrą, jei pastariesiems jos reikia. Tuo tarpu Skučienės ir kt. (2015) atliktas tyrimas atskleidė, kad priežiūra namuose labiausiai priimtina arba priimtina beveik 61 proc. šalies gyventojų, o priežiūrą globos institucijose vertina kaip labiausiai priimtina arba priimtina tik apie 28 proc. šalies gyventojų (Skučienė ir kt., 2015).

Įvertinant tai, kad lūkesčiai yra socialiai konstruojami, šios studijos išskirtinumas yra tikslingas gilinamasis būtent į 50–65 metų amžiaus grupės gyventojų lūkesčius. T. y. ši amžiaus grupė pasirinkta įvertinant, kad asmenys iki 65 metų amžiaus neretai dar traktuojami neakcentuojant senatvės, pvz., pagyvenę suaugusieji asmenys (Gučas, 1990), o vyresni jau įvardijami kaip esantys seno amžiaus tarpsnyje, kada mažėja jų savarankiškumas. Leventhal (2008), kalbėdamas apie lūkesčius pagyvenusių žmonių globos paslaugų sektoriuje, atkreipia dėmesį, kad globos paslaugų klientai yra silpni, pagyvenę asmenys, kurie daugeliu atveju dėl pasitikėjimo savimi trūkumo yra nepajėgūs aiškiai išreikšti savo rūpesčių. Taigi, minėtos aplinkybės leidžia manyti, kad pasirinktos respondentų grupės nuomonė tiksliau atspindi būsimus socialinės globos paslaugų poreikius senatvėje paslaugų tipų, organizavimo ypatumų, finansavimo, teikėjų ir kt. aspektais. Be to, lūkesčiai, kaip neformalios normos, nesikeičia labai greitai, taigi, galime teigti, kad 50–65 metų amžiaus tarpsnio respondentų lūkesčiai leidžia gana realistiškai įsivaizduoti paslaugų vartotojų preferencijas po 10–25 metų.

Globos paslaugų pagyvenusiems asmenims sektoriaus pokyčiai gali būti analizuojami tiek paslaugų poreikio, tiek infrastruktūros, tiek darbo jėgos bei užimtumo, tenkinant šiuos poreikius, kontekste.

Detalizuojant, kodėl prognozuojant globos sektoriaus paslaugų poreikį bei perspektyvas naudinga remtis lūkesčių tyrimais, galima išvardinti keletą argumentų, o būtent:

- Lūkesčių žinojimas suteikia mūsų matymui tam tikrą struktūrą, pasiūlo tam tikrus kelius, duoda išvalgų apie ateities galimybes ir rizikas.
- Lūkesčių tyrimų rezultatai leidžia pradėti diskusijas dėl ateities perspektyvų, kuria tam tikrą aplinką įvairių veikėjų bendradarbiavimui.
- Pasidalinti lūkesčiai padidina jų įgyvendinimo galimybes, nes yra tikimybė, kad ateityje jie įsitvirtins tam tikrose struktūrose, sistemose, įgaus materialų pagrindą, t. y., materializuos (Borup, 2006).
- Žinomi lūkesčiai reikalauja imtis tam tikrų veiksmų – pvz., perkelti gautas išvalgas į socialinės politikos formavimą.
- Pagaliau, lūkesčių išsiaiškinimas pateikia žinių, idėjų naujų dalykų, inovacijų atsiradimui, nes tai žvilgsnis į pageidaujama ateitį, geresnė dabarties versija (Borup, 2006).
- Lūkesčių tyrimus galime traktuoti ir kaip gyventojų įtraukimą į šio sektoriaus plėtros aptarimą ir tuo pačiu informuotumo apie globos paslaugas didinimą. Tuo labiau, kad atliekami tyrimai neretai daro išvadą, kad žmonės turi per mažai žinių apie socialinės globos paslaugas (Henning-Smith ir Shippee, 2015).

- Tyrimai rodo, kad paslaugų atitikimas kliento lūkesčiams didina pasitenkinimą paslaugomis, be to, lūkesčiai formuoja tam tikrą elgesį (Bowling ir kt., 2012), todėl tai gali būti pagrindas prognozuoti, kokių paslaugų gyventojai gali tikėtis ateityje.

Kadangi lūkesčiai formuoja tam tikrą elgesį (Bowling ir kt., 2012), jie gali būti vienas iš rodiklių prognozuojant, kokių paslaugų gyventojai tikėtis ateityje. Pvz., šiuo metu išlaidų ilgalaikiai priežiūrai prognozavimas (skirtingi prognozių scenarijai, į prognozes įtraukti kintamieji ir pan.) yra atliekamas tiek ES šalyse (The 2018 Ageing Report, 2017), tiek pasaulyje (Maisonneuve ir Martins, 2013). Kita vertus, šis prognozavimas daugiausia koncentruojasi į įvairius statistinius rodiklius (pagyvenusio amžiaus gyventojų skaičius, gyvenimo trukmės pokyčius, ekonominius rodiklius etc.). O štai šioje studijoje pateikiami Lietuvos gyventojų lūkesčių dėl globos paslaugų senatvėje tyrimo rezultatai leidžia vertinti prognozes ir diskutuoti apie paslaugų pagyvenusiems plėtros scenarijus įtraukiant dar vieną – subjektyvių indikatorių – grupę, t. y. gyventojų lūkesčius.

Dar vienas šios mokslo studijos naujumo aspektas – sąsajų tarp gyventojų lūkesčių paslaugoms ir galimų šių paslaugų organizacinių formų analizė, žvelgiant per darbo vietų šiame sektoriuje organizavimo ypatumus, naujų darbo vietų šiame sektoriuje plėtros galimybes. Kitaip tariant, susiejami globos paslaugų vartojimo ir gamybos procesai. T. y. tyrimo rezultatai leidžia projektuoti, kiek gyventojų lūkesčius konkrečioms paslaugoms gali įgyvendinti globos sektoriaus darbo rinka, kokie galėtų būti užimtumo organizavimo šioje rinkoje ypatumai, kokių pokyčių ten reikėtų, vertinant gyventojų lūkesčius paslaugoms? Šiame kontekste svarbu trumpai aptarti, kas būdinga pagyvenusių žmonių globos sektoriaus darbo rinkai, kokia darbo jėga, užimtumo formos ir darbo sąlygos dominuoja, kur link tai gali keistis, jeigu žvelgsime per būsimų paslaugų gavėjų preferencijas šioms paslaugoms. Kokie paslaugų teikimo organizaciniai modeliai leis realizuoti šias preferencijas?

Statistika atspindi, kad globos paslaugų sektorius jau nuo XX a. pab. yra vienas dinamiškiausių ES. Pvz., per 1995–2001 m. laikotarpį socialinės globos ir sveikatos priežiūros sektoriuje buvo sukurta apytiksliai 18 proc. visų naujų darbo vietų, o nuo 2000 iki 2007 m. minėtame sektoriuje iš viso buvo sukurta apie 3,3 mln. naujų darbo vietų, kas sudaro šeštadalį visų paslaugų sektoriuje sukurtų darbo vietų (EU Employment and Social Situation I Quarterly Review, 2014). Įvertinant Europos senėjimo tendencijas, šio sektoriaus mastai toliau augs, kita vertus, šiame sektoriuje sukurtos darbo vietos ne visada yra kokybiškos, didelė dalis darbuotojų dirba laikinus darbus, turėdami itin žemas socialines garantijas. Dar daugiau – pagyvenusių žmonių globos sektorius neretai apibūdinamas kaip mažo darbo užmokesčio, žemo statuso sektorius (Stacey, 2005; Razavi ir Staab, 2010). Šio sektoriaus darbuotojai įvairiose šalyse susiduria su tomis pačiomis problemomis – žemu darbo užmokesčiu, ilgomis darbo valandomis, menkomis mokymosi ir tobulinimosi galimybėmis, daugelyje šalių pastebimas profesionalių globos paslaugas teikiančių darbuotojų trūkumas ir kt. (Rouxel ir kt., 2016; Rubery ir kt., 2015; Macdonald ir kt., 2018). Anot Simonazzi (2009a), globos paslaugų sektorius gali būti apibūdinamas kaip itin didelių darbo sąnaudų reikalaujantis sektorius, kur vyrauja didelė segmentacija tiek lyties, tiek ir kitais požiūriais. Dauguma darbuotojų yra moterys, daugelis jų yra vyresnės nei vidutiniškai darbo jėga (t. y. virš 45 metų) (Gibaldi, 2010). Didelę sektoriaus segmentaciją lemia ir tai, jog sektoriuje dirba tiek kvalifikuoti profesionalūs pagal nuolatines darbo sutartis dirbantys darbuotojai, tiek ir žemos kvalifikacijos nereguliarų darbą dirbantys darbuotojai.

Itin dideli darbo sąlygų skirtumai pastebimi tarp darbuotojų, kurie yra įdarbinti privačių įmonių ar nepelno siekiančių organizacijų, ir darbuotojų, dirbančių viešosiose įstaigose, ar asmenų, tiesiogiai įdarbintų namų ūkiuose. Skirtingose Europos šalyse egzistuoja didžiuliai darbo užmokesčio skirtumai šiame sektoriuje. Pvz., Nyderlanduose, globos paslaugos yra geriau apmokamos, lyginant su kitais žemo darbo užmokesčio sektoriais. O štai JK globos paslaugas teikiantys asmenys paprastai gauna tik minimalų darbo užmokestį (Simonazzi, 2009b). Žvelgiant į atskirus Europos regionus, Pietų Europos šalyse (Italijoje, Ispanijoje, Graikijoje) bei Centrinės ir Rytų Europos šalyse šeima yra pagrindinis globos paslaugų teikėjas (Simonazzi, 2009b), o globos sektoriuje dirbantys darbuotojai susiduria su dideliais iššūkiais, kalbant apie jų darbo sąlygas. Ir priešingai, pavyzdžiui, Skandinavijos šalys pasižymi didele formaliai teikiamų paslaugų įvairove ir teikiamų paslaugų mastais, dideliu dirbančių asmenų šiame sektoriuje skaičiumi ir kartu santykinai geromis darbo sąlygomis.

Apibendrinant pagyvenusių žmonių globos sektoriaus darbo rinkos ypatumus galima teigti, jog tai nėra patrauklus sektorius užimtumui tiek dėl paties darbo pobūdžio, tiek dėl darbo organizavimo ypatumų bei darbo sąlygų problemų (pvz., darbo sutarčių, darbuotojų saugos ir sveikatos, darbo laiko ir kt. srityse). Problemiškiausi užimtumo kokybės prasme yra pagalbos namuose organizavimo modeliai, tuo labiau neformaliai teikiama globa, žiūrint į ją per užimtumo kokybės prizmę. O gyventojų lūkesčių tyrimas atkleidė, kad didžioji dalis būsimų globos paslaugų senatvėje naudotojų pageidautų pagalbos, kuri reikalautų būtent tokių paslaugų organizacinių formų. T. y. formų, kurios šiuo metu generuoja mažiausiai saugią darbo vietą ir blogiausią darbo vietos kokybę.

Mokslo studija skirta tyrinėjantiems pagyvenusių žmonių globos klausimus, socialinės politikos, sociologijos, slaugos studijų programų studentams bei dėstytojams, socialinės politikos bei socialinio darbo administratoriams, planuojantiems, prognozuojantiems, organizuojantiems socialines paslaugas pagyvenusiems asmenims.

Studiją sudaro šios dalys: įvadas, trumpas tyrimo metodologijos pristatymas, tyrimo metodika ir instrumentas (pateikti prieduose), detalus anketinės apklausos rezultatų pristatymas (2–6 skyriai) ir jų apibendrinimas, paslaugų namuose pagyvenusiems asmenims organizacinių modelių įvairovės analizė, išvados, santrauka anglų kalba, literatūros sąrašas.

1. TYRIMO METODOLOGIJA

Tyrimo dualistinė metodologinė perspektyva leido sistemiškai pažvelgti į pagyvenusių žmonių globos sektorių, susiejant paslaugų vartotojo ir paslaugų teikėjo perspektyvas. Vartotojo „pusės“ klausimų analizei buvo pasitelktos vartotojo teorija bei lūkesčių teorija, o siekiant analizuoti globos sektoriaus klausimus iš teikėjų pozicijos buvo pasitelktos *paslaugų teikimo sistemos* ir *visuminė darbo organizavimo* koncepcijos.

Pripažįstant, kad svarbu žinoti ir tirti lūkesčius prognozuojant globos sektoriaus plėtrą ateityje, svarbu atkreipti dėmesį, jog lūkesčiai yra multidimensinis reiškinys, apimantis emocinį (angl. *affective*) ir pažintinį (angl. *cognitive*) komponentus. Lūkesčiai nėra statiški, jie yra pažintinio proceso rezultatas (arba įsitikinimų ar vertybių kompleksas, atsirandantis kaip pažintinis procesas), kurią veikia, modifikuoja buvusi patirtis (Linder-Pelz, 1982). Lūkesčiai yra tam tikras įsitikinimų tipas, suvokimas apie ateities įvykius (Bowling ir kt., 2012). Vaidmenų teorija teigia, kad žmogaus elgesį formuoja lūkesčiai. Todėl, pvz., galime teigti, kad lūkesčiai signalizuoja, kokių paslaugų ateityje pageidaus pagyvenę asmenys. Gyventojų lūkesčių dėl globos paslaugų senatvėje empirinis tyrimas rėmėsi dviem teorinėmis perspektyvomis. Viena jų – lūkesčių teorija (angl. *expectations theory*), kuri aiškina, kaip formuojasi lūkesčiai, kokios aplinkybės, veiksniai tai lemia. Pvz., vyresnio amžiaus asmenų lūkestis, kad senatvėje juos globos vaikai, gali būti siejamas su praeities šeimos globos tradicija. Antroji – vartotojo teorija (angl. *consumer theory*), kuri leidžia aiškinti, kaip yra priimami vartojimo sprendimai. Paslaugų teikimo sistemos (angl. *system of provision*) koncepcija, išplėtotą vartotojo teorijos pagrindu, leidžia platesniame kontekste pažvelgti į poreikių formavimąsi ir sudaro prielaidas analizuoti vartojimo ir gamybos procesus kaip susijusius reiškinius (Fine ir Leopold, 1993). Pvz., vartotojų preferencijos pagalbos namuose paslaugoms sudaro prielaidas gilintis ir ieškoti įvairių naujų įdarbinimo formų šioms paslaugoms teikti.

Brown ir kt. (2003) pastebi, kad lūkesčiai kaip fenomenas sulaukia skirtingų mokslo disciplinų atstovų dėmesio. Pavyzdžiui, ekonomikos teorija, anot Brown ir kt. (2003), lūkesčius sieja su „racionaliais“ skaičiavimais, atliekamais siekiant apibrėžti „tikrą“ ateities vertę. Sociologijos ir socialinės teorijos disciplinos įvairiai žvelgia į lūkesčius, tačiau bendra joms yra tai, kad lūkesčiai siejami su pastovia, subjektyvia dabarties, praeities ir ateities sąveika, kas galiausiai sujaukia supaprastintas tiesinės laiko sekos ir determinizmo sampratą (Brown ir kt., 2003). Brown ir kt. (2003) taip pat atkreipia dėmesį, kad lūkesčiai atsiduria ir istorijos, filosofijos bei mokslo ir technologijų studijų akiratyje.

Rengiant mokslo studiją atlikta užsienio literatūros apžvalga leidžia teigti, kad per pastaruosius kelis dešimtmečius lūkesčių tyrimai tampa vis populiariesni tiek pagyvenusių žmonių socialinės globos, tiek sveikatos priežiūros srityje. Pavyzdžiui, Peek ir kt. (1998) tyrė socialinių normų ir pagyvenusių asmenų lūkesčių dėl suaugusių vaikų teikiamos globos įtaką jų tikrajai / faktinei pagal-

bos ir paramos patirčiai. Tyrimas, pagrįstas racionalaus veiksmo (angl. *reasoned action*) ir solidarumo tarp kartų teorijomis, atskleidė, kad pagyvenusių asmenų lūkesčiai turi tiesioginį teigiamą poveikį globos, gaunamos iš suaugusių vaikų, kiekiui, o socialinės normos neturi reikšmingos tiesioginės įtakos minėtam globos kiekiui. Tačiau kartu tyrimas parodė, kad socialinės normos turi reikšmingą netiesioginę įtaką konkreitiems pagyvenusių asmenų lūkesčiams dėl globos. Remdamiesi savo tyrimo rezultatais, Peek ir kt. (1998) daro išvadą, kad pagyvenę tėvai, kurie ketina siekti vaikų teikiamos globos, iš tikrųjų gauna daugiau pagalbos iš savo vaikų nei kiti tėvai.

Spitze ir Ward (2000) analizavo 40 metų ir vyresnių asmenų vedybinio statuso ir jų bei vaikų lyties įtaką lūkesčių dėl globos paslaugų senatvėje struktūrai. Tyrimas atskleidė, kad 36 proc. vedusių tyrimo dalyvių senatvėje tikisi tik sutuoktinio pagalbos, 26 proc. – sutuoktinio ir vaikų pagalbos, 7 proc. – sutuoktinio ir giminaičių ir 5 proc. – tik vaikų. Nevedę tyrimo dalyviai dažniausiai nurodė besitikintis vaikų pagalbos (29 proc.). Apskritai kitų teikiamos pagalbos senatvėje nurodė nesitikintis 14 proc. nevedusių asmenų, giminaičių pagalbos – 13 proc., formalios pagalbos – 11 proc., draugų – 9 proc., vaikų ir giminaičių pagalbos – 6 proc. Spitze ir Ward (2000) priėjo prie išvados, kad nevedę asmenys susiduria su didesne nepatenkintų poreikių pagalbai tikimybe, tačiau jie pateikia didesnę įvairovę tikėtinų pagalbos senatvėje šaltinių. Taip pat Spitze ir Ward (2000) atliktas tyrimas atskleidė ir lyčių skirtumus, kalbant apie laukiamus pagalbos senatvėje šaltinius. Paaiškėjo, kad moterys yra linkusios dažniau nei vyrai pasikliauti savimi ir vaikais ir rečiau nei vyrai – sutuoktiniu.

Leventhal (2008) savo teoriniame darbe, pasitelkdamas lūkesčių teoriją ir prisitaikymo / nepri-
sitaikymo teoriją (angl. *confirmation/disconfirmation theory*), diskutuoja apie tai, kad pagyvenusių žmonių globos paslaugų srityje klientų lūkesčių supratimas ir viršijimas yra sudėtingesnis nei sveikatos paslaugų ar bendrų paslaugų srityje. Lūkesčių supratimo sudėtingumą pagyvenusių žmonių globos paslaugų srityje lemia tai, kad į paslaugų teikimą įsitraukia daug suinteresuotų šalių, kurių kiekviena turi savo interesų ir rūpesčių keliančių klausimų. Kitas dalykas, kad pagyvenusių žmonių globa pasižymi intymumu bei yra susijusi su tokiais asmeniniais dalykais, kaip kliento gyvenamoji vieta ir saugumas, šeimos kaltės jausmas ir pan. Leventhal (2008) teigia, kad kliento lūkesčių dėl paslaugų supratimas prisideda prie didesnio klientų pasitenkinimo, padeda išvengti nusiskundimų, kurie gali atsirasti po paslaugų suteikimo.

Walz ir Mitchell (2007) tyrimo tikslas buvo įvertinti, kiek realistiški yra pagyvenusių asmenų ir jų suaugusių vaikų lūkesčiai dėl globos paslaugų poreikio ateityje. Tyrimo teorinis pagrindas – Weinstein „nerealistiško optimizmo“ (angl. *„unrealistic optimism“*) teorija, aiškinanti pažinimo procesą, kurį individai pasitelkia bandydami įvertinti globos poreikio ateityje tikimybę. Remiantis šia teorija, teigiama, kad nors žmonės pripažįsta neigiamus įvykius, pavyzdžiui, galimybę tapti priklausomu nuo kitų, jie yra linkę tikėti, kad tokie įvykiai jiems nenutiks. Taip pat Walz ir Mitchell (2007), pasitelkę kitų autorių darbus, teigia, kad žmonės yra linkę būti nerealistiškai optimistiški dėl savo sveikatos, manydami, kad jiems būdinga mažesnė rizika nei jų bendraamžiams susidurti su fiziniais sveikatos sutrikimais ir neigiamomis pasekmėmis jų sveikatai. Pagrindinė Walz ir Mitchell (2007) tyrimo išvada, kad suaugusių vaikų ir tėvų vertinamos tikimybės dėl jų pačios globos poreikių ateityje statistiškai reikšmingai skiriasi nuo suaugusių vaikų vertinamos tikimybės dėl jų tėvų globos poreikio ateityje. Tiek suaugę vaikai, tiek tėvai yra linkę nepakankamai įvertinti, kokie bus

jų globos poreikiai ateityje, nors suaugusių vaikų vertinimai dėl jų tėvų globos poreikių ateityje yra realistiškesni (Walz ir Mitchel, 2007).

Bai (2019), atlikęs išsamų 50 metų ir vyresnio amžiaus gyventojų lūkesčių dėl globos senatvėje kiekybinį tyrimą, atskleidė, kad pagyvenusio amžiaus tėvų lūkesčiai dėl globos yra nulemti įvairių veiksnių, įskaitant iš anksto nulemtus veiksnius (amžius, lytis, vedybinis statusas ir išsilavinimas), tėvus įgalinančius išteklius (ekonominis statusas, namo nuosavybė), su vaikais susijusias charakteristikas (vaikų skaičius, lytis, vedybinis statusas, ekonominis statusas, išsilavinimas), santykius tarp kartų apibūdinančias aplinkybes (santykiai su suaugusiais vaikais, globos teikimas savo pačių tėvams), su sveikata susijusius veiksnius (fizinė, psichinė ir funkcinė sveikata).

Vadovaujantis vartotojo teorijos argumentais, konkrečiu laiku ir vietoje paslaugų vartotojai turi apibrėžtus lūkesčius ir prioritetus, kurios paslaugos jam naudingiausios. Vartotojas priima vartojimo sprendimus tam tikroje konkrečioje aplinkoje vietos, laiko požiūriu (Levin ir Milgrom, 2004). Todėl tyrime vadovaujama nuostata, kad 50–65 metų gyventojų nuomonė atspindės artimiausių 20 metų globos paslaugų poreikio ypatumus, o dar ilgesnio laikotarpio poreikius būtų netikslinga prognozuoti dėl sparčiai besikeičiančios aplinkos ir jos poveikio vartotojų pasirinkimui (pvz., dabar Lietuvoje senelių namai traktuojami labiau kaip šeimos atstumtų senų žmonių globos institucijos, tačiau ateityje šis požiūris gali keistis, keičiantis gyvenimo būdui, silpnėjant ryšiams tarp kartų ir pan.). Be to, kaimo gyventojų ir miesto gyventojų, kaip paslaugų vartotojų, preferencijos gali skirtis dėl gyvenamos vietos ypatumų (pvz., artimesnių kaimo bendruomenės narių ryšių, lyginant su susvetimėjusia miesto kaimynyste ir kt.). Remiantis vartotojo teorija, vartotojas priima vartojimo sprendimus siekdamas maksimizuoti savo naudą. Jo pasirinkimai priklauso nuo jo patirties, suvokiamo tikslo pasiekimo galimybių, pasitikėjimo savimi. Todėl analizuojant lūkesčius svarbu įvertinti vartotojų amžių, išsilavinimą, turimą patirtį, pvz., globos srityje. Dar vienas vartotojo teorijos argumentas yra tas, kad kiekvieno individo trokštamos vartojimo preferencijos transformuojasi į pasirinkimus, kuriuos veikia ir vartotojo pajamos ar turtas. Socialinės paslaugos, kaip viešųjų paslaugų dalis, yra teikiamos pagal poreikį, nes taip valstybė reguliuoja paslaugų gavimo galimybes ir klientas moka už paslaugas tiek, kiek gali, priklausomai nuo savo pajamų. Tačiau, pvz., privačių paslaugų teikėjų pasirinkimas gali būti siejamas su minėto argumento svarba.

Dar vienas teorinis modelis, pasitelktas analizuojant gyventojų lūkesčių tyrimo rezultatus, yra *paslaugų teikimo sistemos (system of provision)* koncepcija. *Paslaugų teikimo sistemos* koncepcija, išplėtotą vartotojo teorijos pagrindu, leidžia platesniame kontekste pažvelgti į poreikių formavimąsi ir sudaro prielaidas analizuoti vartojimo ir gamybos procesus kaip susijusius reiškinius (Fine, Leopold, 2002). Pz., vartotojų preferencijos pagalbai namuose leidžia analizuoti ir ieškoti, kokios gali būti paslaugų gamybos organizavimo formos šioms paslaugoms teikti. Be to, pasitelkta *visuminė darbo organizavimo prieiga (total social organisation of labour concept approach)* darbą leidžia vertinti kaip įvairiapusį procesą, vykstantį tiek rinkoje, tiek už jos ribų, apimantį formalų ir neformalų, apmokamą ir neapmokamą darbą (Glucksmann, 2005). Ši koncepcija leidžia susietai analizuoti tiek formalios, tiek neformalios globos paslaugas kaip bendrą veiklos lauką, kuris padeda atliepti pagyvenusiu asmenų lūkesčius globos paslaugoms. Šios koncepcijos buvo naudojamos analizuojant lūkesčių tyrimo rezultatų implikacijas pagalbos namuose paslaugų organizacinėms formoms (7 skyrius).

Remiantis šiomis teorinėmis išvalgomis, buvo formuojamas empirinis tyrimas bei analizuojami gauti duomenys. Empirinio tyrimo (anketinės apklausos) metodikos aprašymas pateiktas *1 priede*. Buvo atliktas 50–65 metų amžiaus Lietuvos gyventojų reprezentatyvus tyrimas, įgyvendinant Lietuvos mokslo tarybos finansuojamą projektą „Pagyvenusių žmonių globos sektoriaus transformacijos: paslaugų, darbo jėgos poreikis ir užimtumo kokybė“ (sutarties Nr. GER-012/2015). Gyventojų apklausa vykdyta pagal klausimyną (žr. 2 priedą), kurį sudarė 21 klausimas, skirtas išsiaiškinti gyventojų lūkesčius dėl globos paslaugų senatvėje, ir 10 klausimų, skirtų atskleisti respondentų demografines (amžius, lytis, gyvenamoji vieta ir kt.) ir socialines (namų ūkio dydis, vidutinės pajamos per mėnesį, šeiminė padėtis ir kt.) charakteristikas. Gyventojų apklausa vyko 2015 m. gruodžio – 2016 m. kovo mėn. Tyrime dalyvavo 1205 50–65 metų amžiaus šalies gyventojai, 84 proc. lietuvių ir 16 proc. – kitos tautybės. 39 proc. respondentų buvo vyrai ir 61 proc. moterų, kas atitinka vidutinę Lietuvos šio amžiaus gyventojų struktūrą.

Žemiau pateikiamuose studijos skyriuose pristatomi Lietuvos vyresnio amžiaus gyventojų (50–65 metų) lūkesčių dėl paslaugų senatvėje anketinės apklausos rezultatai bei jų interpretacija socialinės globos sektoriaus darbo jėgos bei užimtumo formų kontekste.

2. GYVENTOJŲ PATIRTIS GLOBOJANT PAGYVENUSIUS ASMENIS, PASITIKĖJIMAS ĮVAIRIAIS PASLAUGŲ TEIKĖJAIS IR PASLAUGŲ PRIORITETAIS

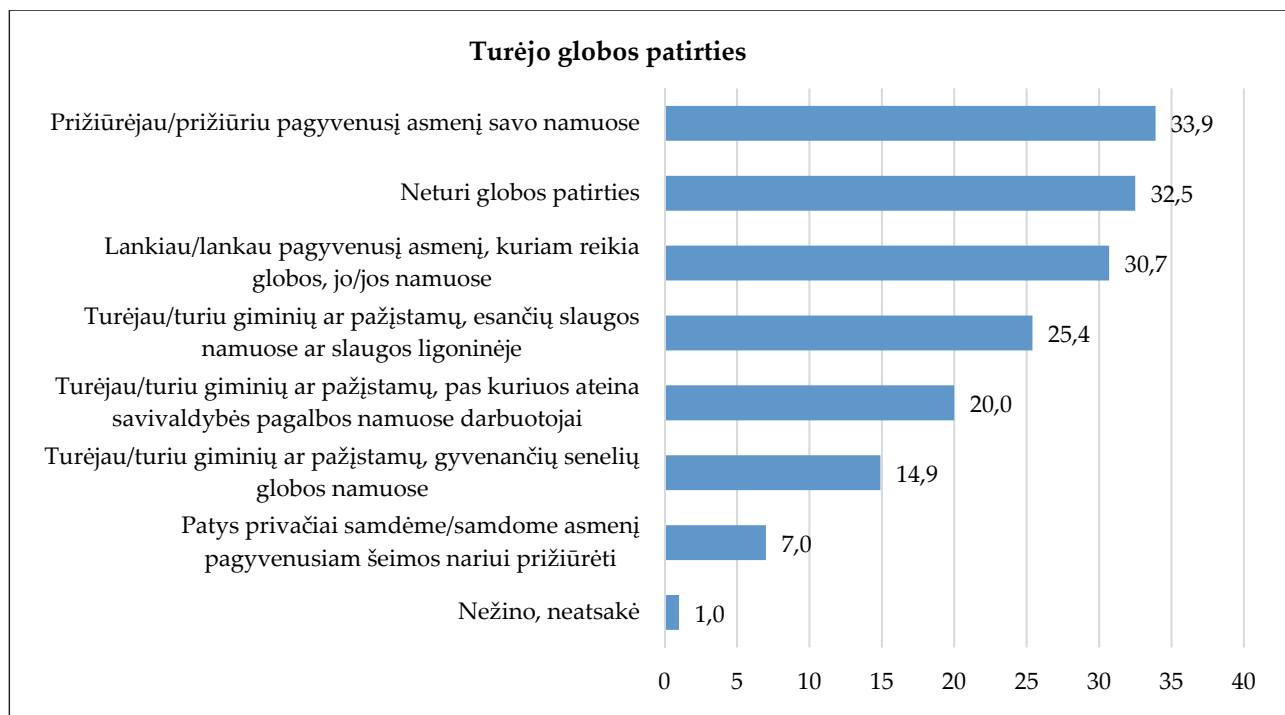
2.1. Daugelis turi patirties globojant pagyvenusius asmenis

Pripažįstant, kad lūkesčiai formuojasi priklausomai nuo turimos patirties (Bowling ir kt., 2012), analizuojant tyrimo duomenis buvo išskirtos dvi respondentų grupės, siekiant palyginti, ar skiriasi lūkesčiai tų, kurie turi patirties globojant savo artimuosius, ir tų, kurie su tuo nėra susidūrę. Kitaip tariant, lūkesčiai gali būti paremti patirtimi, informacija (angl. *informed expectations*) ir gali būti subjektyvūs lūkesčiai, neparemti konkrečia tos srities patirtimi, informacija. Dar kitaip klasifikuojant, išskiriami generalizuoti (kai asmuo turi mažai ar neturi patirties tam tikroje srityje) ir specifiniai lūkesčiai (kai asmuo turi patirtį toje srityje). Kadangi lūkesčiai priklauso nuo praeities, prisiminkime priklausomybės nuo tako (angl. *path dependency*) koncepciją, svarbu tirti lūkesčius ir tų, kurie neturi patirties toje srityje, nes jie gali pateikti naujų, su praeitimi nesusijusių įžvalgų tam tikros srities inovacijoms. O štai turintys patirtį yra priklausomi nuo to, ką jau žino, ir tai apriboja jų tolimesnį matymą. Taigi, tiek turinčių, tiek neturinčių globos patirties vertinimai yra svarbūs tiriant lūkesčius, nes skirtumų palyginimas leidžia daryti išvadas apie tiriamo reiškinių vienodą ar skirtingą matymą bei įvairovę.

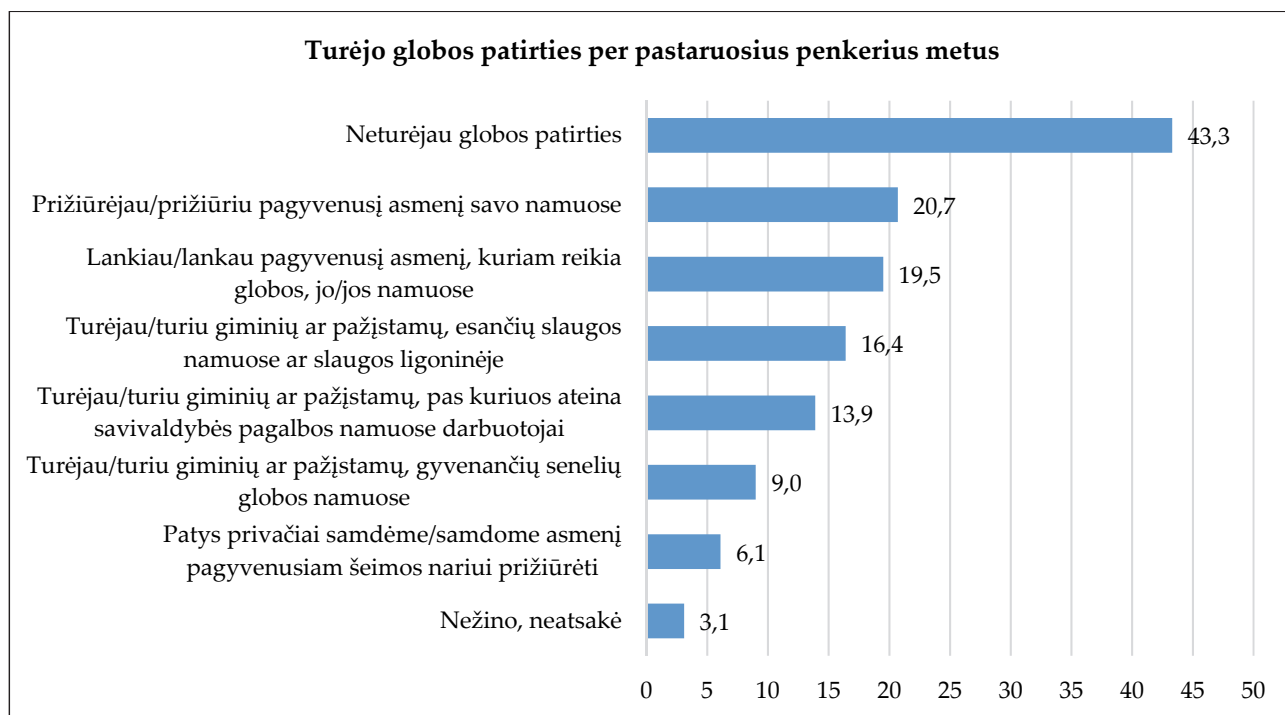
Kalbant apie tai, kiek pagyvenę (50–65 metų amžiaus) Lietuvos gyventojai yra praktiškai susidūrę su pagyvenusių asmenų globa, šio tyrimo duomenimis, apie 70 proc. patys yra tiesiogiai prižiūrėję pagyvenusį asmenį savo namuose arba lanke tokį asmenį jo asmens namuose; apie 46 proc. tai darė ir šios anketinės apklausos metu (detaliau apie tai, su kokios globos formomis yra susidūrę respondentai, žr. 2.1a pav. ir 2.1b pav.).

Kaip galima spręsti iš pateiktų atsakymų, apie 33–43 proc. nėra iš arčiau susidūrę su pagyvenusių žmonių globa, t. y., galime sakyti, kad virš trečdalis 50–65 metų amžiaus gyventojų lūkesčiai yra subjektyvi nuomonė be patirties, o dviejų trečdalių lūkesčiai gali būti traktuojami kaip „informuoti“ lūkesčiai, t. y. pagrįsti asmenine patirtimi.

Netiesioginės pagyvenusių žmonių globos patirties šaltiniai yra giminės, pažįstami, kurie gyvena globos įstaigose arba gauna pagalbos namuose paslaugas. T. y., kita informacija, kuria disponuoja gyventojai apie pagyvenusių asmenų globą, yra gauta iš giminių ar pažįstamų, esančių slaugos įstaigose (25 proc.), globos namuose (15 proc.) arba gaunančių pagalbą namuose (20 proc.).

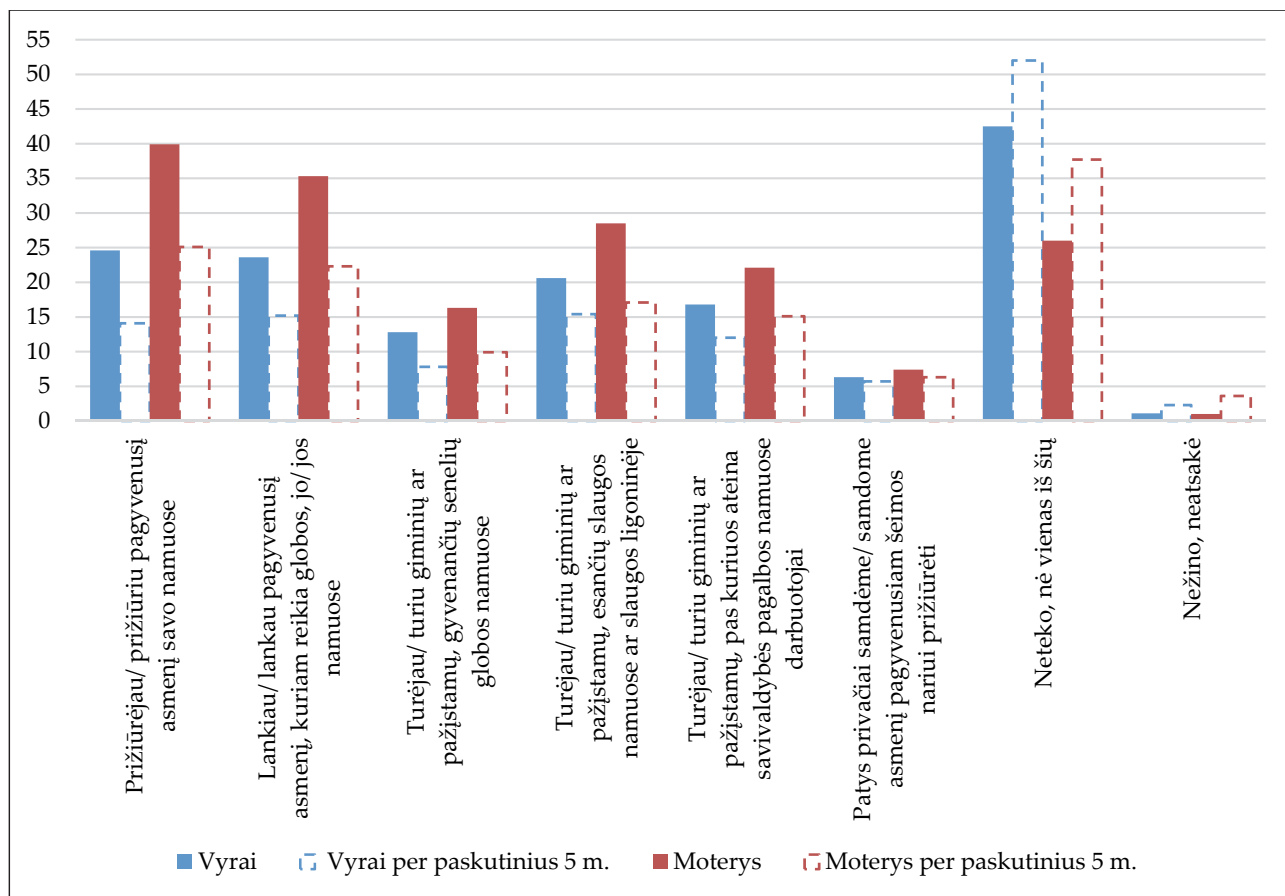

2.1a pav. Respondentų patirtis pagyvenusių asmenų globos srityje (ar kada nors turėjo globos patirties) (proc.)

2.1b pav. Respondentų patirtis pagyvenusių asmenų globos srityje (ar turėjo globos patirties per pastaruosius penkerius metus) (proc.)

Lietuvoje ypač dideli neformalios globos mastai. Europos gyvenimo kokybės tyrimo duomenimis, 2010 m. net 72,6 proc. moterų, palyginti su 27,4 proc. vyrų, nurodė turinčios reguliarių išsipareigojimų rūpintis turinčiais globos poreikių giminaičiais ar draugais, kurių amžius 15 metų ir daugiau. Remdamiesi šios ataskaitos autorių atlikto tyrimo rezultatais, taip pat matome (žr. 2.2 pav.), kad moterys daug dažniau nurodė turinčios globos patirties negu vyrai (maždaug 40 proc. moterų ir 25 proc. vyrų).

2.2 pav. Vyrų ir moterų patirčių pasiskirstymas pagal tai, su kuriomis iš pagyvenusių asmenų globos formų buvo susidūrę kada nors/ arba per pastaruosius penkerius metus (proc.)

Analizuojant gyventojų turimą globos patirtį prižiūrint pagyvenusius asmenis respondentų grupėse pagal amžių, gyvenamą vietą galima konstatuoti, kad dažniau tokią patirtį turi vyresni (60–65 metų) gyventojai negu jaunesni (50–59 metų), atitinkamai apie 32 ir 28proc.; dažniau gaunantys mažesnes negu 550 eurų pajamas, atitinkamai 37 ir 30proc.; dažniau kaimo / rajono miestų, negu didmiesčių gyventojai (atitinkamai 37 ir 25 proc.).

Taigi, apibendrinant, tiesioginės pagyvenusių žmonių globos patirties turi daugiau nei 60 proc. 50–65 metų amžiaus gyventojų, o neturi – apie 40 proc. respondentų. Taigi, galima traktuoti, kad dviejų trečdalių gyventojų lūkesčiai dėl globos paslaugų senatvėje yra paremti realia patirtimi praktikoje, nes jie yra susidūrę su asmens globa. Ši aplinkybė, jeigu remsimės priklausomybės nuo tako samprata, turi įtakos jų įsivaizdavimui, kas jų laukia sulaukus senatvės ir / ar netekus savarankiškumo dėl negalios, kokios paslaugos jiems gali būti reikalingos.

2.2. Pasitikėjimas paslaugų teikėjais ir paslaugų teikėjų pasirinkimas

Šiame poskyryje analizuojamas pasitikėjimas formaliais bei neformaliais paslaugų teikėjais ir gilinamasi, ar turima globos patirtis veikia lūkesčius dėl paslaugų teikėjų pasirinkimo sulaukus senatvės.

Neformali globa dažniausiai apibrėžiama kaip globa, teikiama šeimoms narių, draugų ir artimųjų, ji nėra apmokama (Bettio ir Verashchagina, 2010). Triantafillo ir kt. (2010) išskiria šiuos pagrindinius neformalios globos bruožus: globą daugiausia teikia šeimos nariai, artimi giminaičiai, draugai

ar kaimynai; globėjai nėra profesionalai šioje srityje; globėjai nėra sudarę sutarčių dėl globos įsipareigojimų; globėjams už globą nėra mokama, nors jie vis dažniau gali gauti finansinę paramą.

Reikia pažymėti, kad pastaruoju metu daugelyje šalių nyksta aiški skiriamoji riba tarp formalios ir neformalios globos, t. y. šie du sektoriai vis labiau persipina tarpusavyje. Istoriskai yra susiklostę, kad neformalus sektorius (t. y. šeimos nariai, draugai ir kiti artimi žmonės) paprastai suteikia didžiąją dalį globos / slaugos paslaugų ir išlieka itin svarbiu komponentu globos paslaugų sektoriuje. Reikia paminėti, kad formalus globos paslaugų sektorius Europos šalyse labiau išsiplėtojo tik nuo XX a. vidurio. Šiuo metu neformalaus ir formalus globos sektorių paplitimo mastai skirtingose šalyse gerokai skiriasi. Pvz., Pietų Europos šalyse neformalus globos paslaugų sektorius dominuoja ir šiose šalyse be neformalių paslaugų teikėjų pagalba / globa namuose būtų beveik neįmanoma. Visiškai kitokia situacija yra Šiaurės Europos šalyse, kur neformali globa nėra itin išplėtota, kadangi savivaldybės pagal poreikį teikia platų spektrą asmeninės priežiūros ir pagalbos namuose paslaugų. Taigi šiose šalyse neformali globa apsiriboja daugiau bendravimu su globojamu asmeniu.

Aptariamame tyrime, atsakant į anketos klausimą, kuriais iš išvardintų neformalių paslaugų teikėjų respondentai daugiau ar mažiau pasitiki¹, paaiškėjo, kad absoliuti dauguma pasitiki artimiausių šeimos narių globa (91 proc.), 70 proc. pasitiki giminaičių globa, daug mažesnė dalis pasitiki kaimynų (50 proc.) globa. Šeimos nariais kaip globėjais nepasitiki apie 2 proc., o nevertina nei taip, nei ne apie 5 proc.

Apskritai, galima teigti, kad vyresnio amžiaus asmenų pasitikėjimas neformalia globa yra labai aukštas.

Lygindami šiuos atsakymus su turinčių globos patirties respondentų atsakymais, matome, kad prižiūrėjusių asmenį savo namuose ar lankiusį globos reikalingą asmenį jo namuose atsakymų pasiskirstymai ryškiau skiriasi tik vertinant pasitikėjimą pažįstamais, kaimynais kaip globos teikėjais – beveik 11 procentinių punktų daugiau respondentų, lankiusių globojamą pagyvenusį asmenį jo namuose, palyginti su visų respondentų atsakymais, pasitikėtų pažįstamais, kaimynais.

2.1 lentelė. Turima globos patirtis ir pasitikėjimas neformaliais globos teikėjais (proc.)

Globos teikėjas, kuriuo pasitikėtų	Prižiūrėję pagyvenusį asmenį savo namuose	Lankiusieji globojamą pagyvenusį asmenį jo namuose	Visi respondentai
Artimiausi šeimos nariai (vaikai, broliai, seserys ar pan.)	92,5	91,3	90,7
Kiti giminaičiai	72,3	74,1	70,1
Pažįstami, kaimynai	53,5	61,1	50,6

Iš esmės vyrų ir moterų pasitikėjimas neformaliais globos paslaugų teikėjais nesiskiria, kaip ir nėra skirtumų jaunesnių ir vyresnių respondentų grupėse ar skirtingų pajamų dydžio respondentų grupėse. *Tačiau stebima tendencija, kad pasitikėjimas neformaliais paslaugų teikėjais – giminaičiais – kaimė yra mažesnis negu miestuose, tačiau pasitikėjimas paslaugų teikėjais – kaimynais – yra didesnis kaimė, negu mieste ar didmiesčiuose.*

¹ Pasitikėjimas buvo vertinamas 10 balų sistemoje, kur 1 – visiškai nepasitikiu, o 10 – visiškai pasitikiu. Vertinimai 7 ir daugiau balų (7–10) yra traktuojami kaip pasitikėjimo išreiškimas.

O štai lyginant pasitikėjimą formaliais globos paslaugų teikėjais, tokiais kaip NVO, parapijinės paslaugos, privačios ir valstybinės / savivaldybinės, didžiausia dalis pasitiki privačiais paslaugų teikėjais (49,9 proc.). Valstybinėmis įstaigomis pasitiki apie 44 proc., o bažnyčios teikiamomis ir NVO paslaugomis – apie trečdalis (35–33 proc.). Atitinkamai, nepasitikėjimas dažniausiai buvo išsakytas dėl bažnytinių organizacijų, NVO ir valstybės / savivaldybių teikiamų paslaugų teikėjų. Tokį santykinai didelį pasitikėjimą privačiais paslaugų teikėjais sunku paaiškinti remiantis šio tyrimo duomenimis, tuo labiau, kad Lietuvoje privačių socialinės globos pagyvenusiems asmenims teikėjų yra labai mažai. Apskritai, pasitikėjimo lygis formaliais paslaugų teikėjais yra daug mažesnis negu neformaliais.

2.2 lentelė. Pasitikėjimas / nepasitikėjimas įvairiais paslaugų teikėjais (proc.)

Globos paslaugų teikėjai	Pasitikinčių dalis	Nepasitikinčių dalis	Nei taip, nei ne
Artimieji	90,7	1,8	4,5
Kiti giminaičiai	70,1	7,8	16,9
Pažįstami, kaimynai	50,6	16,3	27,0
Valstybės / savivaldybių globos įstaigos	44,2	18,5	31,5
NVO	34,4	21,4	30,8
Bažnyčios / parapijinės įstaigos	35,3	21,9	28,9
Privačios globos įstaigos	49,9	15,4	25,7

Kiek šį pasitikėjimą veikia turėta patirtis, bendraujant su paslaugų teikėjais, kurie teikė globos paslaugas artimiesiems? Iš šio tyrimo duomenų matome (žr. 2.3 lentelę), kad tie, kurie samdė privačius paslaugų teikėjus, dažniau nurodė pasitikintys privačiais paslaugų teikėjais.

2.3 lentelė. Turima artimųjų globos patirtis ir pasitikėjimas formaliais globos teikėjais (proc.)

Globos teikėjas, kuriuo pasitikėtų / Turima globos patirtis	Bažnyčios / parapijinės globos įstaigos	Valstybės / savivaldybės globos, socialinių paslaugų įstaigos	Privačios globos, socialinių paslaugų įstaigos	NVO
Prižiūrėję pagyvenusį asmenį savo namuose	36,3	48,0	51,8	33,1
Lankiusieji globojamą pagyvenusį asmenį jo namuose	40,0	52,0	54,3	37,5
Privačiai samdė asmenį	35,7	56,0	64,3	35,7
Visi respondentai	35,3	44,2	49,9	34,4

Iš esmės vyrų ir moterų pasitikėjimas formaliais globos paslaugų teikėjais nesiskiria, nors šiek tiek didesnė moterų dalis bei vyresnių gyventojų dalis nurodė pasitikinti bažnytinių organizacijų paslaugomis. Be to, valstybiniais ir NVO paslaugų teikėjais dažniau pasitiki gaunantys mažesnes pajamas, taip pat dažniau didmiščių, negu kitų vietovių gyventojai.

Kita vertus, tyrimų rezultatai rodo, kad tai, kokiais paslaugų teikėjais gyventojai labiausiai pasitiki ir kokius teikėjus ateityje rinktųsi patys, nėra analogiški dalykai. Kaip antai, nors 91 proc. nurodė pasitikintys artimais šeimos nariais, kaip paslaugų senatvėje teikėjais, juos, kaip paslaugų teikėjus, sau rinktųsi tik 67 proc. visų gyventojų. NVO pasitiki 34 proc., o juos kaip paslaugų teikėjus senatvėje sau rinktųsi tik apie 2 proc.; analogiškai 49,9 proc. pasitiki privačiais paslaugų teikėjais, tačiau mano juos rinktis senatvėje tik 8,7 proc. (žr. 2.4 lentelę).

Atkreiptinas dėmesys, kad maždaug kas dešimtas respondentas nurodė nežinantys, kokį paslaugų teikėją pasirinktų senatvėje, dažniau vyrai negu moterys (atitinkamai 12 ir 8 proc.).

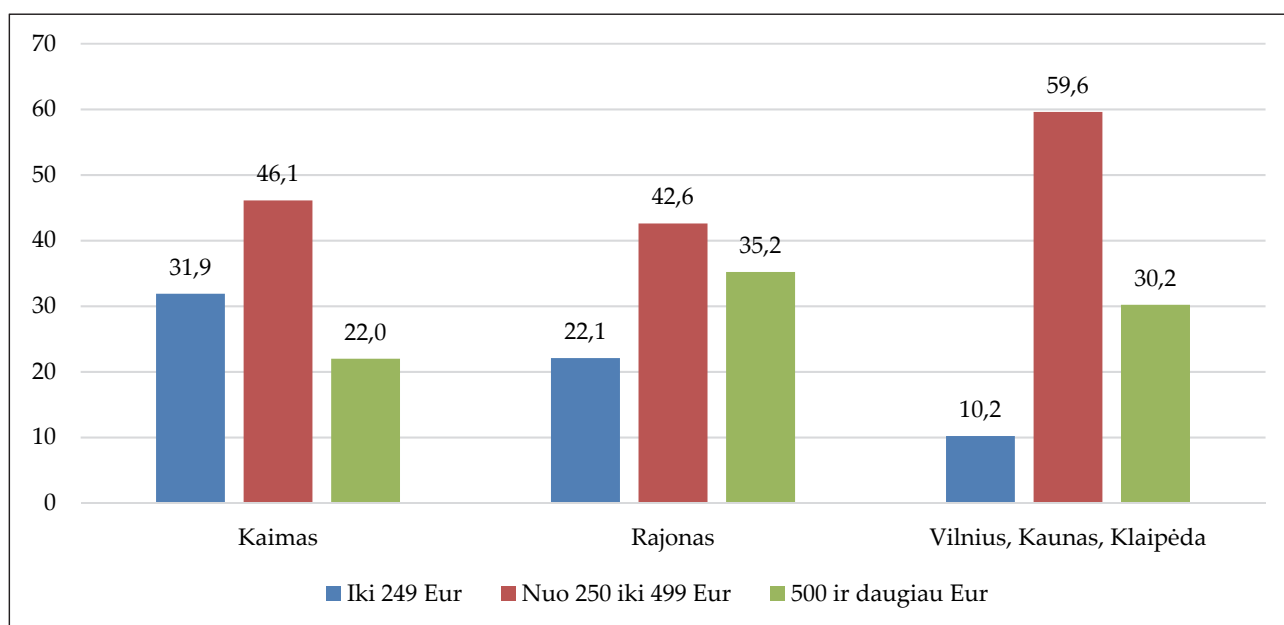
2.4 lentelė. Pasitikėjimas paslaugų teikėjais ir ateities lūkesčiai dėl pageidaujamo paslaugų teikėjo (proc.)

Globos paslaugų teikėjai	Pasitikinčių dalis	Rinktusi ateityje sau kaip paslaugų teikėjus
Artimieji	90,7	66,6
Valstybės / savivaldybių globos įstaigos	44,2	10,4
Bažnyčios / parapijinės įstaigos	35,3	1,6
NVO	34,4	1,7
Privačios globos įstaigos	49,9	8,7
Nežino, neatsakė	0,0	9,3

Analizuodami būsimų paslaugų teikėjų pasirinkimą pagal atskiras socialines grupes, matome, kad didesnė dalis jaunesnio amžiaus respondentų savo artimuosius mato kaip savo paslaugų teikėjus, skirtingai negu vyresni ar gaunantys mažesnes pajamas. Galima manyti, kad vyresnio amžiaus respondentai labiau patiria, mato situaciją, kai artimieji nebegali imtis šio įsipareigojimo.

Atitinkamai, jaunesni gerokai rečiau sieja savo globos poreikių tenkinimą su viešaisiais globos paslaugų teikėjais. Įdomu tai, kad didmiesčių gyventojai dvigubai rečiau planuoja kreiptis į viešuosius paslaugų teikėjus negu kaimo ar rajonų centrų gyventojai, tačiau didesnė didmiesčių gyventojų dalis orientuojasi į privačius paslaugų teikėjus. Tai galima aiškinti taikant pagrindinę paklausos teoremą, kuri teigia, kad didėjant individo pajamoms paklausa auga, kas yra įvardijama kaip pajamų efektas (angl. *income effect*), o vartotojas keičia pigesnes paslaugas į brangesnes. Numanant, kad viešosios paslaugos traktuojamos kaip pigesnės negu privačios, didmiesčiuose gyvenantys ir, galima manyti, gaunantys didesnes pajamas gyventojai dažniau projektuoja savo globos poreikį į aukštesnių kainų privačias paslaugas. Apskritai didmiesčių gyventojų pajamos yra didesnės negu kaimo gyventojų (žr. 2.3 pav.), kas taip pat iššaukia *pajamų efektą* globos paslaugų vartojime.

Privačias globos, socialinių paslaugų įstaigas kaip globos teikėjus, jeigu jiems prisireiktų, pasirinktų 5,6 proc. respondentų, kurių pajamos vienam šeimos nariui yra iki 249 eurų, 10,6 proc. respondentų, kurių pajamos – nuo 250 iki 499 eurų ir 8,0 proc., kurių pajamos – 500 ir daugiau eurų.

2.3 pav. Respondentų dalis skirtinguose regionuose pagal pajamas, tenkančias vienam šeimos nariui (proc.)

Kaimo gyventojai dvigubai rečiau orientuojasi į privačius paslaugų teikėjus negu miestų, ką galima aiškinti tokia aplinkybe, kaip žemesnis kaimo gyventojų pragyvenimo lygis. Tai paaiškina ir vartotojo teorija (angl. *consumer theory*), kuri teigia, kad vartotojo pasirinkimai priklauso nuo jo pajamų (Levin ir Milgrom, 2004). Be to, pasak minėtos teorijos, vartotojas priima vartojimo sprendimus tam tikroje konkrečioje aplinkoje vietos, laiko požiūriu, kas leidžia suprasti, kodėl kaimo gyventojų ir miesto gyventojų, kaip paslaugų vartotojų, preferencijos gali skirtis. Detaliau žr. 3 priedas, 1 lentelė.

Lyginant vien tik respondentų, kurie rinkęsi senatvėje formalius paslaugų teikėjus, atsakymų pasiskirstymą (kokį globos teikėją pasirinktų iš valstybinių, NVO, bažnytinių ir privačių teikėjų), valstybinius paslaugų teikėjus rinkęsi 46 proc., privačius paslaugų teikėjus – 39 proc., 8 proc. NVO ir 7 proc. bažnytinių organizacijų paslaugų teikėjus. Taigi, tikėtina, kad tarp formalių paslaugų teikėjų labiausiai paklausios ateityje bus valstybinių ir privačių paslaugų teikėjų socialinės globos paslaugos. Suomijoje atliktas tyrimas, siekiant atsakyti į klausimą, kodėl pagyvenę žmonės renkasi privačius paslaugų teikėjus atskleidė, kad privačių teikėjų svarba tarp pagyvenusių žmonių auga, o šios paslaugos pasirenkamos dėl jų geresnio prieinamumo, kokybės, dėl to, kad tokių paslaugų neteikia viešasis sektorius arba nepakanka informacijos apie viešojo sektoriaus paslaugas (Puthenparambil ir Kröger, 2016).

Gilinantis į tai, kaip turima globos patirtis veikia paslaugos teikėjo pasirinkimą ateityje, matome, kad jeigu iš visų gyventojų (tiek turinčių, tiek ir neturinčių globos patirties) artimųjų globą senatvėje renkasi apie 67 proc., tai iš turinčių patirtį – apie 71 proc. (žr. 2.5 lentelę).

2.5 lentelė. Turima globos patirtis ir paslaugos teikėjo pasirinkimas (proc.)

Kurį globos teikėją pasirinktų	Prižiūrėjau / prižiūriu pagyvenusį asmenį savo namuose	Lankiau / lankau pagyvenusį asmenį, kuriam reikia globos, jo / jos namuose	Neturintys 1 ir 2 stulpeliuose minėtos patirties
Šeimos nariai	70,1	71,1	63,3
Valstybės / savivaldybės globos, socialinių paslaugų įstaigos	10,8	7,6	11,0
Privačios globos, socialinių paslaugų įstaigos	6,4	7,0	10,5
Nevyriausybines organizacijos	1,2	0,8	2,2
Bažnyčios / parapijinės globos įstaigos	2,7	1,6	0,9
Kiti giminaičiai, pažįstami, kaimynai	1,9	2,7	1,4
Nežino, neatsakė	6,9	9,2	10,7

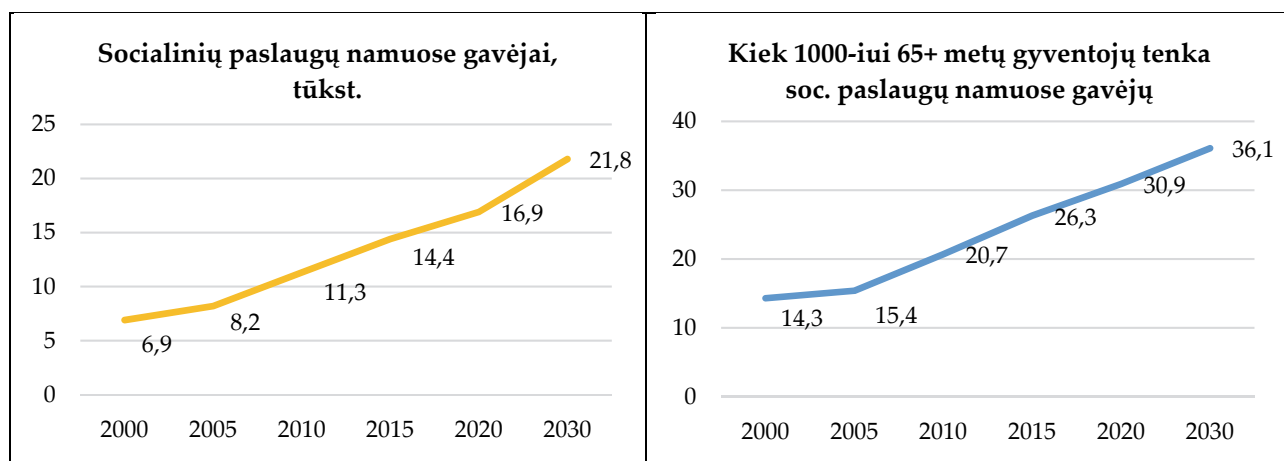
Gilinantis, ar globos teikėjo pasirinkimas yra susijęs su tokiais respondentų charakteristikomis, kaip išsilavinimas, tautybė, vaikų turėjimas, pajamų dydis ar šeimyninė padėtis, galima teigti, kad ryšio tarp šių kintamųjų nėra. T. y. nei išsilavinimas, nei turimos pajamos, nei kitos minėtos respondentų charakteristikos nelemia, kokį paslaugos teikėją jie nurodė besirinkiantys senatvėje (ryšių patikimumo skaičiavimus žr. 4 priede).

2.3. Pageidaujamų paslaugų prioritetai ir tradicijų įtaka jiems

Įvertinant aukščiau aptartus atsakymus apie didelį pasitikėjimą artimųjų, giminių globa nenuostabu, kad 77 proc. respondentų kaip paslaugų teikėjus pirmiausia rinktųsi giminių, šeimos

narių pagalba, o 50–54 metų amžiaus grupėje bei gaunančių didžiausias pajamas (900 eurų ir daugiau) grupėje tokių yra 81–84 proc. Kitas globos formas kaip pirmą prioritetą pasirinko tik labai maža dalis (2–7 proc. respondentų).

Dažniausias antras pasirinkimas yra pažįstamų, kaimynų, savanorių pagalba (37 proc.), kuri būtų labiausiai paklausi kaime bei mažesniuose miestuose (44–41 proc.) ir daug mažiau paklausi didmiesčiuose (28 proc.). Kas ketvirtas gyventojas kaip antrą pasirinkimą pažymėjo paslaugas namuose. Šios paslaugos Lietuvoje nėra išplėtos, lyginant su daugeliu Europos šalių paslaugų sistemų, tačiau nuo 2000 m. gavėjų skaičius turi aiškia augimo tendenciją, kas kalba apie šių paslaugų plėtrą (žr. 2.4 pav.).

2.4 pav. Socialinių paslaugų namuose gavėjų skaičius ir paslaugų išvystymo lygis Lietuvoje 2000–2015 m. ir prognozės ateičiai

Šaltinis: Grafikas kairėje: Oficialiosios statistikos portalas (a). Grafikas dešinėje: autorių skaičiavimai, remiantis Oficialiosios statistikos portalo duomenimis.

Trečioje vietoje dažniausiai pasirinkta globos forma – pagalba namuose (37 proc.). Kaip trečią pasirinkimą pagalbą namuose ypač dažnai nurodė kaimo gyventojai (42 proc.), o rečiausiai – didmiesčių gyventojai (32 proc.). Kaip trečias pasirinkimas populiarus buvo ir laikino apgyvendinimo paslaugos bei pažįstamų, kaimynų pagalba.

Dažniausias ketvirtas pasirinkimas – laikinas apgyvendinimas (38 proc.), o kitos dažnai pasirinktos ketvirtąją opcija paslaugos buvo savarankiško gyvenimo namai ir paslaugos namuose.

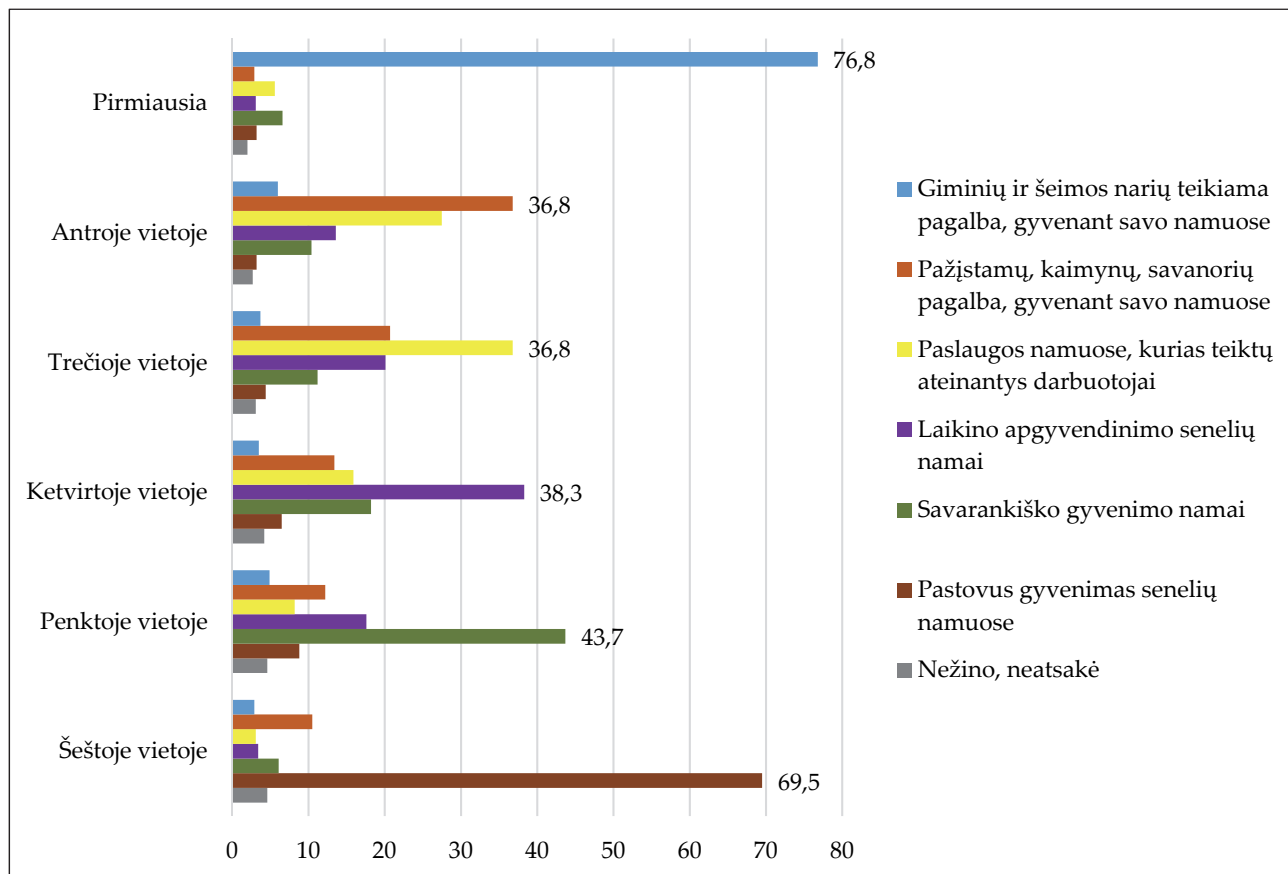
2.6 lentelė. Globos formų pasirinkimo prioritetai (proc.)

Globos teikėjas	Pirma vieta	Antra vieta	Trečia vieta	Ketvirta vieta	Penkta vieta	Šešta vieta
Giminių, šeimos narių pagalba	76,8	6,0	3,7	3,5	4,9	2,9
Pažįstami, kaimynai, savanoriai	2,9	36,8	20,7	13,4	12,2	10,5
Paslaugos namuose	5,6	27,5	36,8	15,9	8,2	3,1
Laikino apgyvendinimo namai	3,1	13,6	20,1	38,3	17,6	3,4
Savarankiško gyvenimo namai	6,6	10,4	11,2	18,2	43,7	6,1
Senelių namai	3,2	3,2	4,4	6,5	8,8	69,5
Nežino, neatsakė	2,0	2,7	3,1	4,2	4,6	4,6
Iš viso	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Dažniausias penktas pasirinkimas – savarankiško gyvenimo namai (44 proc.), o kitos dažnai pasirinktos penktąją opcija paslaugos buvo laikinas apgyvendinimas.

Ir dažniausias šeštas, mažiausiai prioritetas, pasirinkimas buvo senelių namai (70 proc.), dar dešimtadaliui respondentų kaip mažiausiai prioritetas pasirinkimas buvo kaimynų ir pažįstamų globa (žr. 2.6 lentelę).

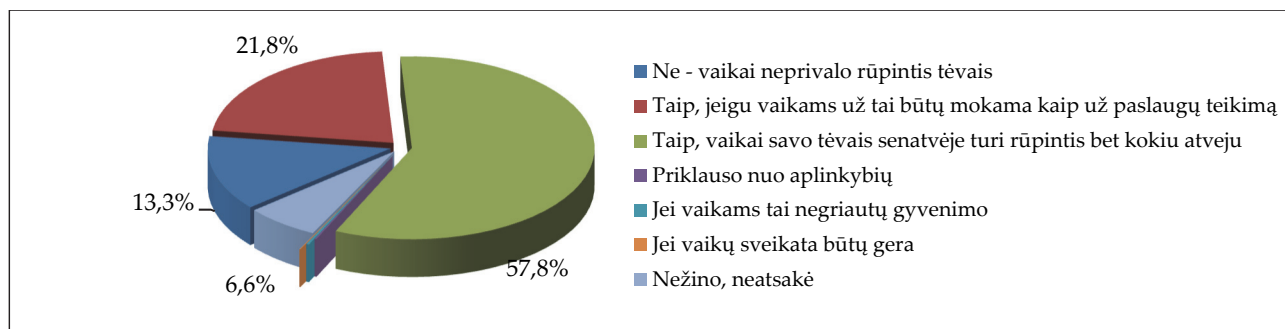
Kaip matome iš 2.5 paveikslą, labiausiai vieninga respondentų nuomonė dėl pirmo pasirinkimo – kad tai yra giminių, šeimos narių pagalba, taip pat dėl mažiausiai prioritetinio pasirinkimo – kad tai yra senelių globos namai. O štai antro, trečio, ketvirto ir penkto pasirinkimų struktūra labai įvairi.

2.5 pav. Įvairių globos paslaugų svarbos rangavimas (kam gyventojai teiktų prioritetą senatvėje) (proc.)

Vertinant didelį pagyvenusių gyventojų poreikį šeimos globai, o ne formalioms paslaugoms, kyla klausimas, kiek tai siejasi su respondentų įsitikinimais apie vaikų išsipareigojimus senų tėvų globai. Ankstesni tyrimai (Gedvilaitė-Kordušienė, 2013) teigė, kad Lietuvoje dar gajūs tradiciniai įsitikinimai, kad senatvėje vaikai turi rūpintis savo nusenusiais tėvais, skirtingai negu, pvz., Šiaurės šalyse, kur šeimos nariai jaučiasi mažiau išsipareigoję globoti senus šeimos narius (Puthenparambil ir Kroger, 2016). Šios anketinės apklausos duomenimis, daugiau kaip pusė pagyvenusių šalies gyventojų (58 proc.) dar laikosi tradicinės nuomonės – taip, vaikai turi rūpintis savo tėvais senatvėje bet koku atveju, ypač didelė dalis taip manančių yra 50–54 metų amžiaus grupėje bei turtingesnių šeimų grupėje (67–63 proc.). Apie penktadalis (22 proc.) mano, kad toks rūpestis gali būti užkrautas tik tada, jeigu vaikams už tai būtų mokama, ypač taip mano vyresni ir mažesnių pajamų asmenys. Ir tik 13 proc. mano, kad vaikai neprivalo rūpintis savo tėvais senatvėje (žr. 2.6 pav.).

Minėtas nuomonių pasiskirstymas iš esmės nesiskiria tarp vyrų–moterų vertinimų; kaimo–miesto gyventojų vertinimų.

2.6 pav. Respondentų nuomonė apie vaikų išpareigojimus senų tėvų globai (proc.)

Iš 2.7 lentelės matyti, kad beveik 10 procentinių punktų daugiau gyventojų, neturinčių aukštojo išsilavinimo nei tokį išsilavinimą turinčių, pasirinko atsakymo variantą, kad vaikai turi rūpintis savo tėvais senatvėje, jeigu jiems už tai būtų mokama kaip už paslaugų teikimą. Tikėtina, kad toks pasirinkimas gali būti susijęs su aukšto išsilavinimo neturinčiųjų materialine padėtimi. Kaip rodo atlikto tyrimo duomenys, neturinčių aukštojo išsilavinimo respondentų pasiskirstymas pagal pajamas, tenkančias vienam šeimos nariui, būtų toks: 26,1 proc. – iki 249 eurų, 52,5 proc. – nuo 250 iki 499 eurų ir 21,4 proc. – 500 ir daugiau eurų. Turintieji aukštąjį išsilavinimą kur kas rečiau patenka į grupę respondentų, kur pajamos vienam šeimos nariui siekia iki 249 eurų – 14,3 proc., ir kur kas dažniau į grupę respondentų, kur pajamos vienam šeimos nariui siekia 500 ir daugiau eurų – 45,5 proc. Vis dėlto, minėtą ryšį tarp respondentų išsilavinimo ir nuomonės apie vaikų išpareigojimus senų tėvų globai reikia vertinti atsargiai, kadangi tarp minėtų kintamųjų yra tik labai silpna koreliacija (ryšio stiprumo koeficientas lygus 0,100).

2.7 lentelė. Ryšys tarp respondento išsilavinimo ir nuomonės, ar vaikai turi rūpintis savo tėvais senatvėje

	Ar vaikai turi rūpintis savo tėvais senatvėje? (proc.)				Iš viso
	Ne – vaikai neprivalo rūpintis tėvais	Taip, jeigu vaikams už tai būtų mokama kaip už paslaugų teikimą	Taip, vaikai savo tėvais senatvėje turi rūpintis bet koku atveju	Kita	
	$p = 0,008 < 0,05$, Cramer's $V = 0,100$				
Neturi aukštojo išsilavinimo	13,1	23,6	56,0	7,3	100,0
Turi aukštąjį išsilavinimą	14,3	13,9	65,8	6,1	100,0

Atlikta analizė leidžia teigti, kad nėra statistiškai reikšmingo ryšio tarp turimo vaikų skaičiaus ir nuomonės, ar vaikai turi rūpintis savo tėvais senatvėje. Nepriklausomai nuo vaikų skaičiaus dauguma respondentų pritaria vaikų pareigai rūpintis savo tėvais senatvėje.

2.8 lentelė. Ryšys tarp vaikų skaičiaus ir nuomonės, ar vaikai turi rūpintis savo tėvais senatvėje

	Ar vaikai turi rūpintis savo tėvais senatvėje? (proc.)				Iš viso
	Ne – vaikai neprivalo rūpintis tėvais	Taip, jeigu vaikams už tai būtų mokama kaip už paslaugų teikimą	Taip, vaikai savo tėvais senatvėje turi rūpintis bet koku atveju	Kita	
	$p = 0,415 > 0,05$, Cramer's $V = 0,052$				
Turi vieną vaiką	17,2	18,6	56,3	7,9	100,0
Turi du vaikus	12,3	21,3	59,8	6,5	100,0
Turi tris vaikus	11,3	26,6	56,3	5,9	100,0
Turi daugiau negu 3 vaikus	13,9	25,0	52,8	8,3	100,0

Analizuojant, ar laikymasis / nesilaikymas šeimos globos tradicijos yra susijęs su globos teikėjo senatvėje pasirinkimu, galime stebėti, kad yra vidutinis patikimas ryšys tarp šeimos narių kaip globėjų senatvėje pasirinkimo ir požiūrio, kad vaikai neabejotinai turi pareigą rūpintis savo tėvais senatvėje. T. y., tie, kurie renkasi artimuosius, pripažįsta šios pareigos laikymąsi. O štai tarp tų, kurie pasirinko valstybės / savivaldybės paslaugas senatvėje, daugiau manančių, kad vaikai neprivalo rūpintis savo tėvais. Tarp tų, kurie senatvėje rinkęsi privačius paslaugų teikėjus, nuomonės išsibarstė maždaug po lygiai tarp pateiktų atsakymų variantų (žr. 2.9 lentelę).

2.9 lentelė. Ryšys tarp globos teikėjų pasirinkimo ir nuomonės, ar vaikai turi rūpintis savo tėvais senatvėje

	<i>Ar vaikai turi rūpintis savo tėvais senatvėje? (proc.)</i>				<i>Iš viso</i>
	Ne – vaikai neprivalo rūpintis tėvais	Taip, jeigu vaikams už tai būtų mokama kaip už paslaugų teikimą	Taip, vaikai savo tėvais senatvėje turi rūpintis bet koku atveju	Kita	
<i>Artimiausius šeimos narius</i>	p = 0,000 < 0,05, Cramer's V = 0,410				
Taip	6,5	19,9	70,4	3,2	100,0
Ne	26,9	25,6	32,8	14,7	100,0
<i>NVO, bažnyčios įstaigas</i>	p = 0,001 < 0,05, Cramer's V = 0,119				
Taip	23,1	38,5	25,6	12,8	100,0
Ne	13,0	21,3	58,9	6,9	100,0
<i>Valstybės / savivaldybės įstaigas</i>	p = 0,000 < 0,05, Cramer's V = 0,305				
Taip	41,6	24,0	24,8	9,6	100,0
Ne	10,0	21,6	61,7	6,8	100,0
<i>Privačias globos įstaigas</i>	p = 0,000 < 0,05, Cramer's V = 0,207				
Taip	33,3	27,6	30,5	8,6	100,0
Ne	11,4	21,3	60,5	6,9	100,0

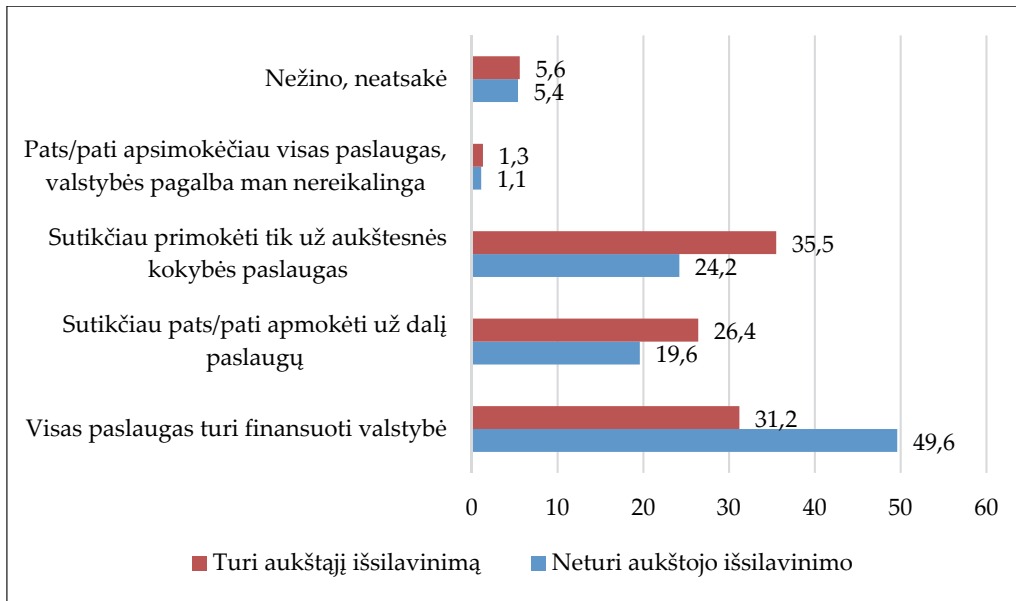
Apibendrinant, galima teigti, jog atlikta apklausa parodė, kad apytiksliai pusė pagyvenusių šalies gyventojų vis dar laikosi tradicinės nuomonės, kad vaikai turi rūpintis savo tėvais senatvėje. Be to, didžioji dalis vyresnio amžiaus gyventojų patys, esant globos paslaugų poreikiui, kaip paslaugų teikėjus taip pat pirmiausia rinkęsi šeimos narius bei gimines.

3. RESPONDENTŲ LŪKESČIAI DĖL PASLAUGŲ FINANSAVIMO GALIMYBIŲ IR FORMŲ

3.1. Formalios globos finansavimas

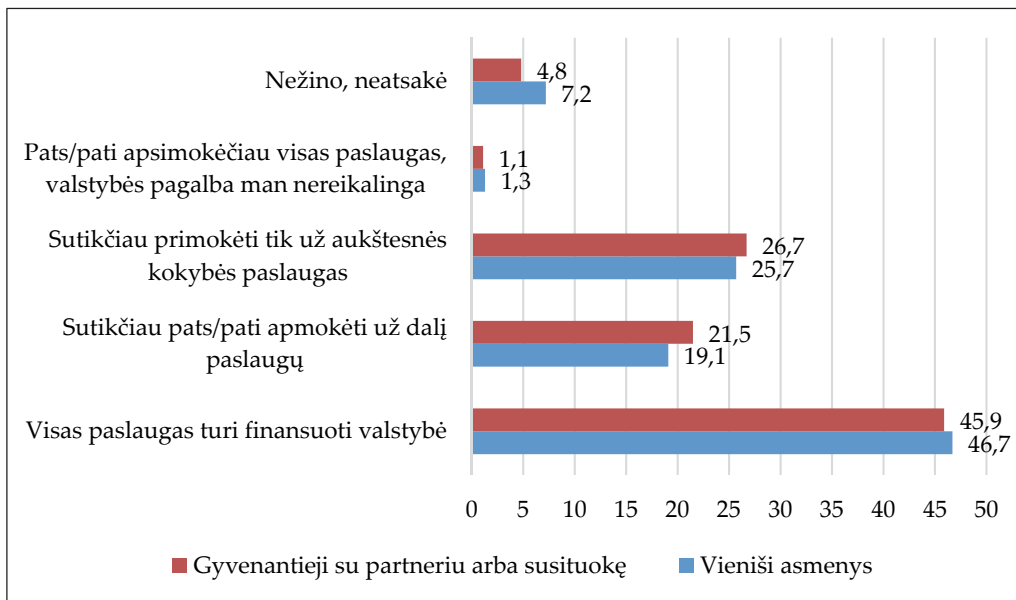
Socialinės paslaugos yra mokamos paslaugos, tačiau klientai moka už šias paslaugas pagal savo finansines galimybes. Lietuvoje įtvirtinta liberali apmokėjimo sistema, kai vertinant mokėjimo už socialines paslaugas dydį yra vertinamos tiek paslaugų gavėjo pajamos, tiek turtas (Dėl mokėjimo už socialines paslaugas tvarkos aprašo, 2006). Jeigu analizuosime pagyvenusių gyventojų nuomonę, 46 proc. gyventojų laikosi požiūrio, kad visas globos paslaugas turi finansuoti valstybė, 21 proc. gyventojų sutiktų patys apmokėti už dalį paslaugų, 26 proc. – sutiktų primokėti už aukštesnės kokybės paslaugas ir tik 1,2 proc. mano, kad jiems valstybės pagalba apmokant paslaugas nereikalinga. Ši tendencija vyrauja tiek tarp vyrų, tiek tarp moterų, tiek mieste, tiek kaime.

Tyrimo duomenimis, paslaugų kokybė, kaip mokėjimo už paslaugas kriterijus, svarbesnė gaunantiems didesnes pajamas. Kaip antai, jeigu, gaunančių pajamas iki 550 eurų nuomone, primokėti už aukštesnės kokybės paslaugas sutinka 22 proc., tai tarp gaunančių pajamas 900 eurų ir daugiau ši dalis sudaro 32 proc. Bet kokiu atveju šis aspektas svarbus Lietuvoje diskutuojant apie socialinių paslaugų kokybės standartų įvedimą, kuris prasidėjo 2007 m. patvirtinus vadina- mas socialinės globos normas, taikomas kai kurių socialinių paslaugų kokybei (Dėl socialinės globos normų aprašo patvirtinimo, 2007). Tačiau vėliau šis procesas beveik sustojo, kadangi paslaugų kokybės sistemos įvedimas reikalauja papildomų resursų, kurių nebuvo surasta plėtojant kokybės priežiūros ir vertinimo sistemą, be to, atsirado alternatyvių pasiūlymų dėl kitų paslaugų kokybės sistemų, kas sulėtino pradėtos sistemos diegimą. Plėtojant paslaugų kokybės standar- tizavimą, svarbi ir pačių paslaugų vartotojų nuomonė, kadangi dauguma jų moka už šias paslau- gas. *Kaip matome iš tyrimo, vidutiniškai tik kas ketvirtas sutinka primokėti už aukštesnės kokybės paslau- gas, ką galime interpretuoti, kad likusi dalis neskiria ypatingos svarbos šių paslaugų kokybės klausimams, prioritetą atiduodama mažesnei paslaugos kainai. Šiame kontekste galvojant apie paslaugų kokybės formali- zavimą, standartizavimą, gali būti keliama mintis, kad svarbu sudaryti galimybes gauti nevienodų standar- tų paslaugas – vienos galėtų būti orientuotos į minimalius standartus, garantuojamus valstybės, kitos – aukštesnių standartų, už kurias daugiau moka pats paslaugų vartotojas. Svarbu pažymėti, kad turintys aukštąjį išsilavinimą gyventojai, palyginti su tokio išsilavinimo neturinčiais, dažniau pritaria nuostatai primokėti už aukštesnės kokybės paslaugas ($p = 0,000$, Cramer's $= 0,150$).*

3.1 pav. Nuomonių, kas turėtų mokėti už įvairias globos paslaugas, pasiskirstymas skirtingo išsilavinimo respondentų grupėse (proc.)

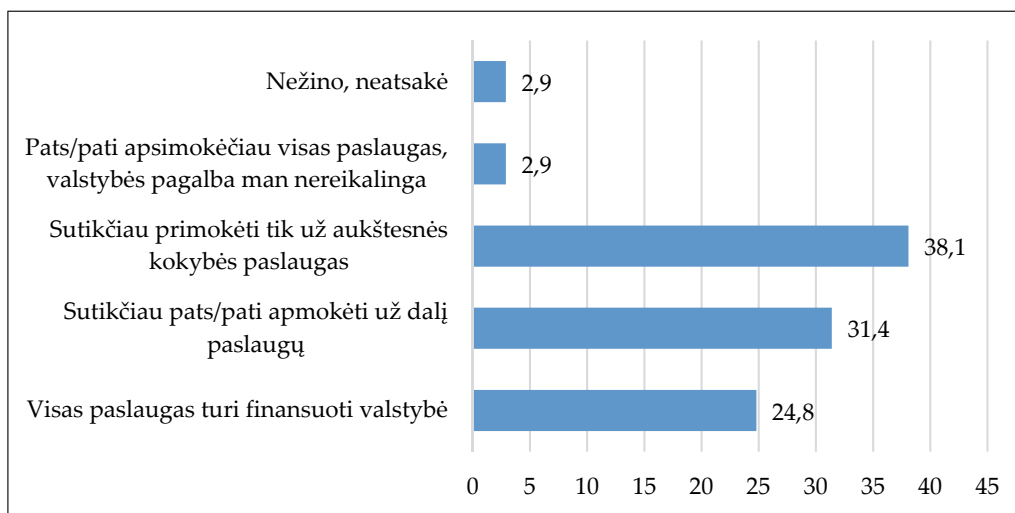
Kitose šalyse atlikti tyrimai rodo, kad vieni gyvenantys asmenys dažniau yra nusiteikę mokėti už paslaugas negu gyvenantys šeimose (Henning-Smith ir Shippee, 2015). Projekto įgyvendinimo metu atlikto tyrimo duomenimis, šeimyninė padėtis ir nuomonė, kas turėtų mokėti už įvairias globos paslaugas, nėra statistiškai reikšmingai susiję ($p = 0,509$, Cramer's $s = 0,052$).

3.2 pav. Nuomonių, kas turėtų mokėti už įvairias globos paslaugas, pasiskirstymas pagal šeimos sudėtį (proc.)

Kaip matėme iš aukščiau pateiktos analizės, apie 9 proc. respondentų savo poreikio paslaugoms tenkinimą sieja su privačiais paslaugų teikėjais. Tad, projektuojant paslaugų rinkos plėtrą svarbu įvertinti, kaip gyventojai tokiu atveju mato savo galimybes mokėti už paslaugas. Ar tarp šių respondentų didesnė dalis mano patys apmokėsiantys paslaugas, ar ir gaudami privačių paslaugų teikėjų paslaugas jie lygiai taip pat orientuojasi į valstybės (privačių paslaugų teikėjų) finansavimą?

Tyrimo duomenimis, vos 2,9 proc. respondentų, kurie senatvėje, jeigu jiems reiktų globos paslaugų, rinktųsi privačias paslaugas, nurodė, kad patys apsimokėtų visas paslaugas ir valstybės pagalba jiems nereikalinga. Tačiau net 10 procentinių punktų daugiau minėtų respondentų, palyginti su visais tyrime dalyvavusiais, nurodė, kad sutiktų apmokėti už dalį paslaugų (atitinkamai 31,4 proc. ir 20,9 proc.).

3.3 pav. Respondentų, pasirinkusių privačius paslaugų teikėjus senatvėje, nuomonės apie paslaugų apmokėjimą

3.2. Neformali globa: tarp pagalbos pinigų ir tiesioginio paslaugų finansavimo

Neformalios globos finansavimas gali būti vykdomas taikant skirtingas strategijas, kurios iš esmės atspindi skirtingas institucines ir kultūrinės tradicijas bei gerovės režimus atskirose šalyse. Neretai vienokius ar kitokius neformalios globos paslaugų finansavimo būdus bei mechanizmus nulemia šalyse susiklosčiusios visuomenės nuostatos dėl šeimos išsipareigojimų senatvėje bei valstybių socialinės apsaugos sistemų galimybės. Kalbant apie EBPO šalis, reikia pažymėti, kad didžioji dalis jų neformalios globos paslaugas finansuoja per pinigines išmokas, kurios gali būti mokamos (Colomobo ir kt., 2011; Triantafillou ir kt., 2010): tiesiogiai – globėjui, jam skiriant globėjo pašalpą; netiesiogiai – asmeniui, kuriam yra reikalingos globos paslaugos, jam skiriant globos pašalpą. Kiek daugiau nei pusė EBPO šalių (tarp jų ir Lietuva) neformalios globos paslaugas finansuoja skirdamos pašalpą asmeniui, kuriam yra reikalinga globa, likusi dalis šalių už paslaugas apmoka tiesiogiai globėjui. Kai kuriose šalyse galimi abu variantai (pvz., Norvegijoje, Slovakijoje, Švedijoje, JK), kitose – nei vienas iš šių būdų nėra naudojamas, o daugiausiai globos teikėjams taikomi netiesioginiai paramos būdai, tokie kaip mokesstinės lengvatos (Kanada, JAV) (Colombo ir kt., 2011).

Žemiau du minėti neformalios globos paslaugų finansavimo būdai – globėjo ir globos pašalpa – aptariami detaliau. Globėjo pašalpa (angl. *care allowance*) yra skiriama siekiant kompensuoti priežiūros išlaidas asmens globėjams (dažniausiai – šeimos nariams). Kitaip tariant, pastaroji pašalpa padeda kompensuoti sumažėjusias globėjo pajamas dėl galimai trumpesnių darbo valandų ar papildomai patirtų išlaidų. Be to, pastarosios pašalpos įvedimas siunčia signalą, kad globėjai vaidina svarbų socialinį vaidmenį ir turėtų būti pripažinti, jiems suteikiant finansinį atlygį už jų pastangas

(Colombo ir kt., 2011). Globėjo pašalpa dažniau mokama Rytų Europos šalyse bei angliškai kalbančiose šalyse (Australijoje, Airijoje, N. Zelandijoje, JK), taip pat kiek kitokia forma – Skandinavijos šalyse. Įvairios šalys turi labai skirtingas išlaidų kompensavimo sistemas ir nustato skirtingus reikalavimus pašalpai gauti. Skandinavijos šalyse (pvz., Danijoje, Švedijoje) globėjas (netgi ir šeimos narys) yra formaliai įdarbinamas ir jam mokama globėjo pašalpa yra laikoma atlyginimu už darbą. Globėjai privalo sudaryti darbo sutartis su vietos savivaldybėmis, kurios yra atsakingos už ilgalaikę globą. Atlyginimas skirtingose savivaldybėse skiriasi – pavyzdžiui, Suomijoje, yra nustatyta minimali suma už tokio pobūdžio darbą (2009 m. ji sudarė 336 Eur per mėnesį). Kitose Skandinavijos šalyse atlyginimas priklauso nuo priežiūros poreikio ir dirbtų valandų skaičiaus. Visgi, šiose šalyse suteikiamų globėjo pašalpų skaičius yra gana ribotas dėl taikomų gana griežtų reikalavimų. Globėjo pašalpa yra mokama tik tais atvejais, kai globėjui tenkanti našta yra ypač didelė, tačiau vis tiek dėl tam tikrų priežasčių siekiama išvengti stacionarios globos. Globos paslaugų poreikio vertinimą paprastai atlieka Vyriausybės įgaliotos vietinės institucijos (Colombo ir kt., 2011). Anglakalbėse EBPO šalyse (Australijoje, Airijoje, N. Zelandijoje, JK) dominuoja pajamų testavimu pagrįstos globėjo pašalpos. Globėjo pašalpos mokėjimas šiose šalyse paprastai yra siejamas su globėjo savaitiniu darbo užmokesčiu ir / ar minimaliu globai skiriamų valandų skaičiumi per savaitę. Be to, kaip viena iš sąlygų yra tai, kad globojamas asmuo turi būti neįgalus, t. y. jis turi gauti negalios pašalpą. Globėjo pašalpos yra mokamos tik ypatingais atvejais, kai globojamam asmeniui yra reikalinga intensyvi priežiūra ir globėjui tenkanti našta yra itin didelė. 2008 m. JK globėjo pašalpos gavėjai iš viso sudarė apytiksliai 1 proc. visų gyventojų, Australijoje ir Airijoje – apie 0,5 proc., t. y. vidutiniškai penktadalį visų globėjų (Colombo ir kt., 2011).

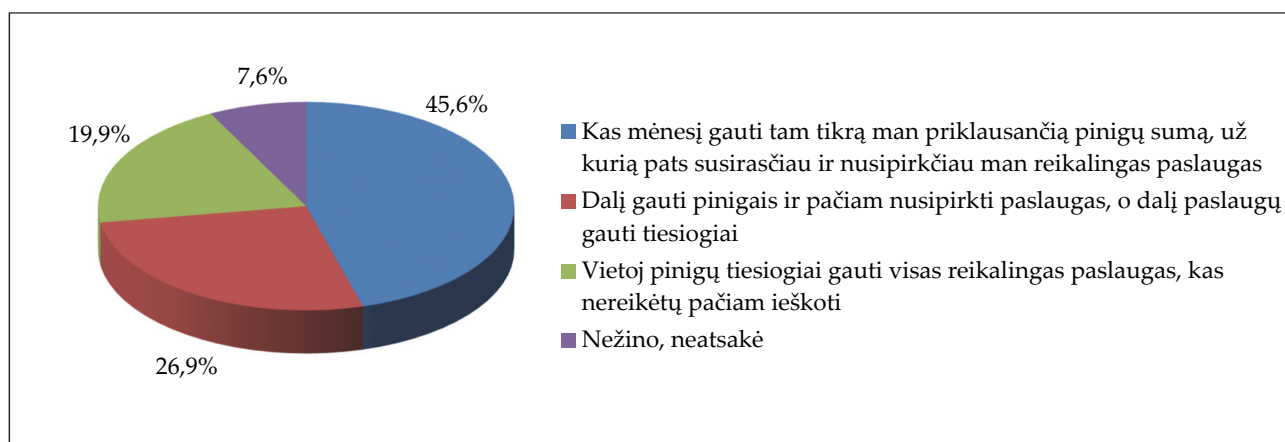
O štai globos pašalpa (angl. *attendance allowance*) – tai piniginė išmoka asmeniui, kuriam yra reikalinga ilgalaikė globa. Vis daugiau šalių pastaruoju metu įtvirtino šios pašalpos mokėjimą, kadangi tiesiogiai globojamam asmeniui skiriama pašalpa leidžia padidinti paties globojamo asmens autonomiškumą. Skirtingose šalyse yra įtvirtintos skirtingos globos pašalpos mokėjimo schemos. Trečdalyje EBPO šalių tokios globos pašalpos mokėjimo schemos sudaro galimybes paremti neformalius globėjus ar netgi juos įdarbinti. Visose EBPO šalyse, kur įtvirtintas globos pašalpos mokėjimas, išmokos dydis priklauso nuo globojamo asmens poreikių. Paprastai yra atliekamas asmens poreikių vertinimas ir, atsižvelgiant į jo autonomijos praradimo laipsnį, globos poreikis paprastai skirstomas į 3–4 lygmenis. Kai kuriose šalyse globos gavėjas gali pasirinkti – ar jis norėtų gauti globos paslaugas, ar išmokas pinigais. Daugelyje EBPO šalių, skiriant globos pašalpas, netaikomas pajamų testavimas (išskyrus Belgiją ir Ispaniją, ir iš dalies – Nyderlandus ir Prancūziją) (Colombo ir kt., 2011).

Kalbant apie ES šalis, reikia pažymėti, kad čia globos pašalpos taip pat yra labiau paplitusios nei globėjo pašalpos (jas priėmusios yra atitinkamai 25 šalys iš 28 šalių). Be to, globos pašalpos paprastai yra kur kas didesnės nei globėjo pašalpos (sudaro atitinkamai apie 90 proc. ir 50 proc. asmens buvusių pajamų) (Bettio ir Verashchagina, 2010). Reikia pažymėti, kad nors globėjo ir globos pašalpos yra labiausiai paplitusios pinigines paramos formos neformaliems globėjams tiek ES, tiek EBPO šalyse, tai jokių būdu nėra vieninteliai neformalios globos finansavimo būdai. Papildomų taikomų schemų pavyzdžiai galėtų būti – mokesčių susigrąžinimas ar mokesčių kreditai, subsidijos tam tikroms priemonėms ar paslaugoms įsigyti, neįgalumo išmokos, globojančių asmenų atleidimas nuo socialinio draudimo išmokų (ypač tais atvejais, kai įdarbinami šeimos nariai) ir kt.

Neretai, kalbant apie globos pašalpas, yra išskiriami du jų tipai – globos pašalpos, kurių panaudojimas nėra griežtai reglamentuotas, t. y. asmuo gali išleisti gautą išmoką savo nuožiūra ir nėra kontroliuojama, kokioms paslaugoms ar prekėms pašalpa buvo išleista.; globos išmokos paslaugų kvitų / vaučeriu forma, kurių panaudojimas tiksliai apibrėžtas, kadangi už šiuos kvitus / vaučerių asmuo gali nusipirkti tik jam reikalingas globos / pagalbos namuose paslaugas iš viešųjų įstaigų, privačių įmonių ar individualių paslaugų teikėjų. Tokiu atveju viešosios institucijos parengia gana detalias taisykles, kurių turi laikytis tiek paslaugas perkantys asmenys, tiek ir paslaugas teikiančios įmonės / įstaigos ar individualūs paslaugų teikėjai (Bettio ir Verashchagina, 2010).

Minėtus neformalios globos finansavimo būdus – išmokas neformaliems globėjams ar išmokas neformalių paslaugų gavėjams – galime analizuoti iš paslaugos pasirinkimo galimybių perspektyvos. Pastaruosius du dešimtmečius Europoje ypač akcentuojamas socialinių paslaugų vartotojo pasirinkimas, turint galvoje ne tik paslaugų ar paslaugų teikėjų pasirinkimą, bet ir vartotojo pasirinkimą tarp globos paslaugų ar piniginių išmokų, šioms paslaugoms nusipirkti (Žalimienė ir Dunajevs, 2015; Glasby ir Littlechild, 2006; Yeandle ir Ungerson, 2006). Lietuvoje taip pat yra galimybė klientams gauti tiesiogines išmokas paslaugoms pirkti (pagalbos pinigus), tačiau, kaip rodo statistika, šių išmokų gavėjų skaičius yra labai mažas², o išmokų panaudojimas paslaugų pirkimui yra labai ribotas (Žalimienė ir Dunajevs, 2015, p. 153–167). Tad šiame tyrime vienas iš tyrimo klausimų buvo pagalbos pinigų plėtros perspektyvos Lietuvoje, vertinant potencialių jų gavėjų nuomones, pageidavimus. Gauti anketinės apklausos rezultatai rodo, kad didžioji dalis (virš 70 proc.) pageidautų gauti pinigus arba bent dalį pinigų ir už juos patys nusipirktų jiems reikalingas paslaugas (žr. 3.4 pav.), ypač taip mano didmiesčių gyventojai, gaunantys didesnes pajamas, vyrai. Ir tik kas penktas pageidautų tiesiogiai gauti tik paslaugas, dažniau moterys, arba kaimo, rajoninių miestų gyventojai (žr. 3 priedas, 2 lentelė).

Tad galima teigti, kad pagalbos pinigų vietoj tiesioginių paslaugų teikimas Lietuvoje ateityje bus labai pageidaujamas, todėl atitinkamai turėtų būti plėtojami ir organizaciniai, teisiniai modeliai, koku būdu šie pinigai galėtų būti įtraukti (išplėsti) kaip socialinių paslaugų alternatyva. Tam, kad didėtų socialinių paslaugų pasiūla, atsirastų individualūs paslaugų teikėjai, reikalinga teisinė bazė, organizaciniai paslaugų modeliai.

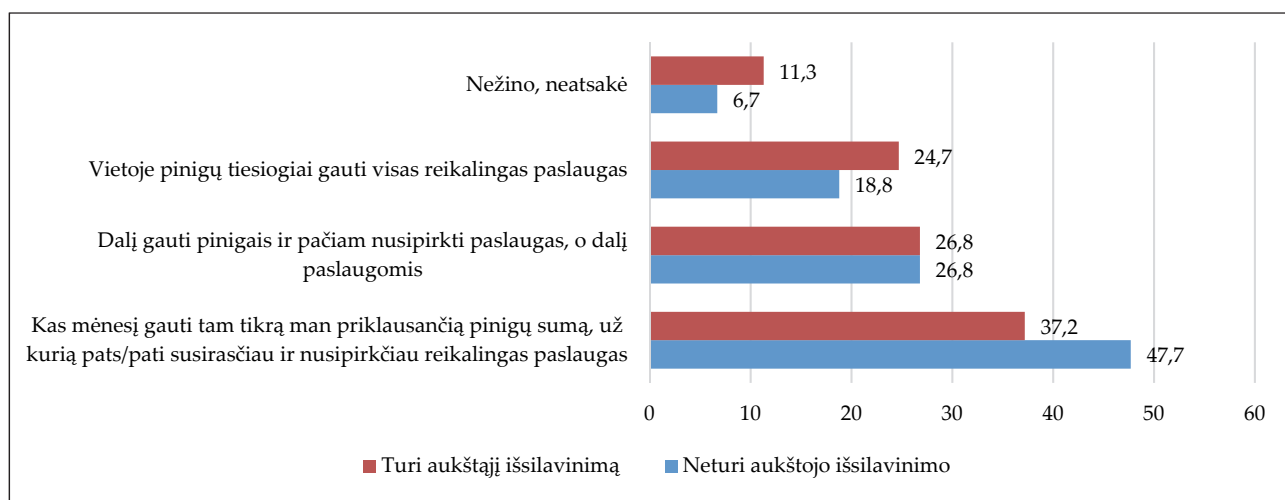

3.4 pav. Gyventojų nuomonė, kokia forma norėtų gauti globos paslaugas: pinigais ar tiesioginėmis paslaugomis (proc.)

² 2018 m. pagalbos pinigus gavo 113 asmenų (Statistikos departamentas, Oficialiosios statistikos portalas).

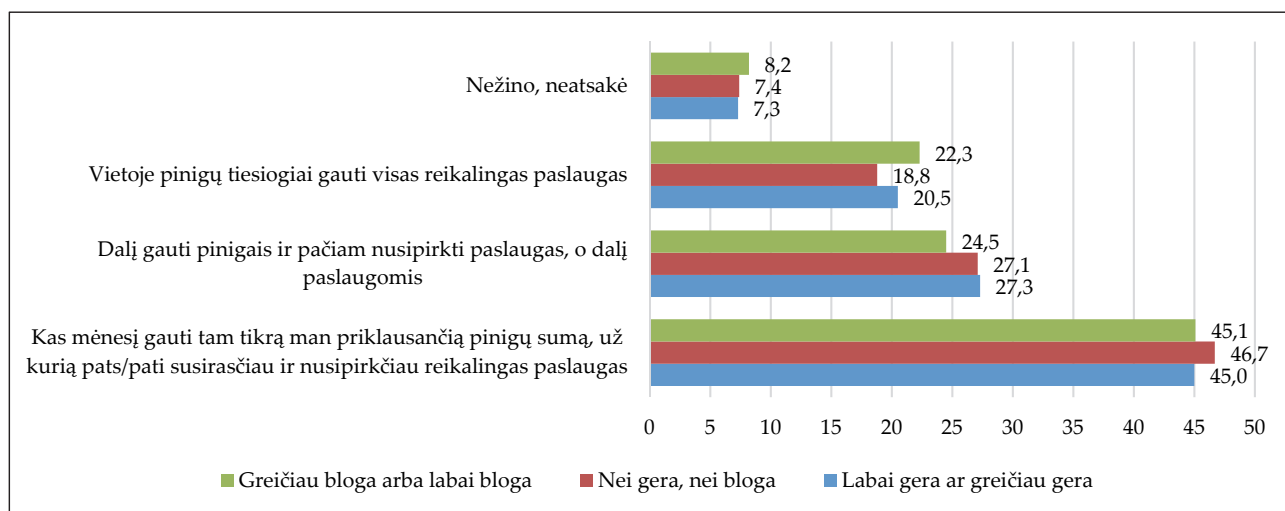
Galima manyti, kad turintys aukštesnį išsilavinimą asmenys labiau orientuojasi socialinių paslaugų sistemoje, turi daugiau ambicijų patys savimi rūpintis, todėl turėtų dažniau pageidauti gauti ne tiesiogines paslaugas, o pagalbos pinigų.

Vis dėlto buvo nustatyta, kad nėra patikimo statistinio ryšio, jog galėtume teigti, kad išsilavinimas lemia pagalbos pinigų pasirinkimą ($p = 0,005$, Cramer's $V = 0,103$). Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad, tyrimo duomenimis, net kiek daugiau nei 10 procentinių punktų daugiau respondentų, neturinčių aukštojo išsilavinimo, palyginti su tokį išsilavinimą turinčiais respondентаis, nurodė teikiantys prioritetą globos formai, kai asmuo kas mėnesį gauna tam tikrą pinigų sumą, už kurią pats susiranda ir nusiperka reikalingas paslaugas.

3.5 pav. Skirtingo išsilavinimo gyventojų nuomonė, kokia forma norėtų gauti globos paslaugas: pinigais ar tiesioginėmis paslaugomis (proc.)

Užsienio patirtis rodo, kad gauti pagalbos pinigus ir patys pasirūpinti reikalingomis paslaugomis labiau nori jaunesni, neturintys ypatingų sveikatos problemų asmenys. Lietuvoje, šio tyrimo duomenimis, respondentai, kurie savo sveikatos būklę apibūdino kaip labai gerą ir greičiau gerą, lyginant su tais, kurie sveikatą apibūdino kaip greičiau blogą ar labai blogą, vienodai dažnai rinkosi pagalbos pinigų mokėjimą ($p = 0,942$, Cramer's $V = 0,038$).

3.6 pav. Gerai ir blogai savo sveikatą vertinančių gyventojų nuomonė, kokia forma norėtų gauti globos paslaugas: pinigais ar tiesioginėmis paslaugomis (proc.)

Remiantis tyrimo duomenimis, galima teigti, kad globos pinigus dažniau renkasi tie respondentai, kurie mano, jog atėjus senatvei jie norėtų gauti artimųjų pagalbą, t. y. egzistuoja statistiškai reikšmingas, nors ir silpnas ryšys tarp artimųjų, kaip būsimų globėjų senatvėje, pasirinkimo ir pagalbos pinigų, o ne tiesioginių paslaugų pasirinkimo (žr. 3.1 lentelę). 54 proc. gyventojų, kurie rinktųsi artimiausius šeimos narius, jei reiktų globos paslaugų senatvėje, teiktų prioritetą pagalbos pinigų formai.

Tačiau tokio ryšio nėra tarp NVO, parapijinių globos įstaigų pasirinkimo ar privačių globos įstaigų pasirinkimo ir paslaugų organizavimo formų pasirinkimo. Tačiau yra ryšys tarp valstybės / savivaldybės įstaigų pasirinkimo ir tiesioginių paslaugų pasirinkimo, t. y. tie, kurie mano, jog senatvėje naudosis viešųjų paslaugų teikėjų globos paslaugomis, prioritetą teikia ne pagalbos pinigams, o tiesioginiam paslaugų teikimui, kai jiems reikės pagalbos senatvėje.

3.1 lentelė. Ar yra priklausomybė tarp globos teikėjų pasirinkimo ir paslaugų organizacinio modelio pasirinkimo (proc.)

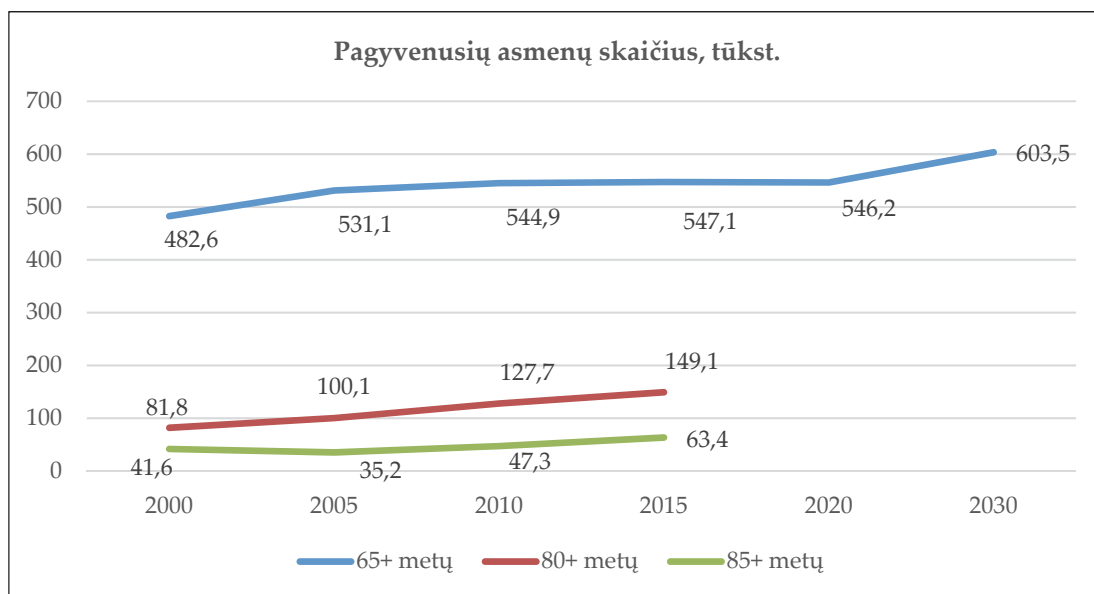
Globos teikėjai	Globos organizavimo modeliai				Iš viso
	Gauti tam tikrą pinigų sumą paslaugoms	Dalį gauti pinigais, o dalį paslaugomis	Tiesiogiai gauti visas reikalingas paslaugas	Nežino, neatsakė	
<i>Artimiausi šeimos nariai</i>	p = 0,000 < 0,05, Cramer's V = 0,256				
Taip	54,0	25,2	14,9	5,9	100,0
Ne	28,9	30,3	29,9	10,9	100,0
<i>NVO, bažnyčios įstaigos</i>	p = 0,421 > 0,05, Cramer's V = 0,048				
Taip	41,0	35,9	12,8	10,3	100,0
Ne	45,8	26,6	20,2	7,5	100,0
<i>Valstybės / savivaldybės įstaigos</i>	p = 0,000 < 0,05, Cramer's V = 0,256				
Taip	23,2	20,8	49,6	6,4	100,0
Ne	48,2	27,6	16,5	7,7	100,0
<i>Privačios globos įstaigos</i>	p = 0,000 < 0,05, Cramer's V = 0,139				
Taip	28,6	36,2	32,4	2,9	100,0
Ne	47,3	26,0	18,7	8,0	100,0

Apibendrinant galima teigti, kad didesnė dalis vyresnio amžiaus asmenų laikosi nuomonės, kad visas globos paslaugas turi finansuoti valstybė, apie penktadalis gyventojų sutiktų patys apmokėti už dalį paslaugų, ketvirtadalis sutiktų primokėti už aukštesnės kokybės paslaugas ir tik 1,2 proc. mano, kad jiems valstybės pagalba apmokant paslaugas nereikalinga. Svarbu pažymėti ir tai, kad didžioji dalis apklaustųjų prioritetą teikia globos pinigams, o ne tiesioginiam paslaugų teikimui. Anketinės apklausos rezultatai rodo, kad didžioji dalis (apie 70 proc.) apklaustųjų pageidautų gauti pinigus arba bent dalį pinigų ir už juos patys nusipirktų jiems reikalingas paslaugas. Tyrimas taip pat parodė, kad egzistuoja silpnas statistiškai reikšmingas ryšys tarp artimųjų, kaip būsimų globėjų senatvėje, pasirinkimo ir pagalbos pinigų, o ne tiesioginių paslaugų pasirinkimo. Daugiau nei pusė apklaustųjų, kurie rinktųsi artimiausius šeimos narius, jei reiktų globos paslaugų senatvėje, teiktų prioritetą pagalbos pinigų formai.

4. GLOBOS SEKTORIAUS DARBO JĖGA – KOKIOS GALIMYBĖS PLĖTRAI?

4.1. Pensinio amžiaus gyventojai kaip globos sektoriaus darbo jėga

Dėl visuomenėje vykstančių demografinių pokyčių augant socialinės globos paslaugų poreikiui ateityje vis labiau aktualės darbo jėgos poreikis šių paslaugų teikimui. Kaip vienas iš svarbių resursų, kaip rodo kitų šalių patirtis, tam gali būti pasitelkiami patys pagyvenę asmenys, galintys ir norintys teikti globos paslaugas pabaigę savo darbinę karjerą ir išėję į pensiją. T. y. į pagyvenusių asmenų skaičiaus augimą (žr. 4.1 pav.) galime žiūrėti ir kaip į papildomus resursus globos sektoriaus plėtrai, pasitelkiant šiuos asmenis imtis globėjo vaidmens, pabaigus pagrindinę savo darbo karjerą.

4.1 pav. Pagyvenusių asmenų skaičiaus dinamika 2000–2030 m. Lietuvoje

Šaltinis: Eurostat (2016).

Kalbant apie vyresnio amžiaus asmenų aktyvumą darbo rinkoje apskritai, vertėtų paanalizuoti, kokia pensinio amžiaus šalies gyventojų dalis dirba ir kokie pagrindiniai veiksniai lemia jų pasirinkimą dirbti, išėjus į pensiją. Remiantis Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos (Sodra) duomenimis, dirbančių senatvės pensininkų dalis Lietuvoje 2018 m. sudarė 11,4 proc. Per pastarąjį dešimtmetį dirbančių senatvės pensininkų dalis Lietuvoje beveik kasmet didėjo. Jeigu 2010 m. dirbančių senatvės pensininkų dalis Lietuvoje sudarė 9,2 proc., tai 2018 m. – 11,4 proc. (žr. 4.1 lentelę). Nežymiai dažniau Lietuvoje dirba pensinio amžiaus sulaukę vyrai nei moterys (2018 m. dirbo apie 14 proc. pensinio amžiaus sulaukusių vyrų ir 11 proc. moterų) (Zitikytė, 2019).

4.1 lentelė. Dirbantys valstybinio socialinio draudimo senatvės pensijų gavėjai Lietuvoje

	2010	2014	2015	2016	2017	2018
Dirbantys senatvės pensijų gavėjai, tūkst.	55,3	65,8	65,1	67,9	66,4	70,1
Palyginti su visais senatvės pensijų gavėjais, proc.	9,2	11,0	10,9	11,4	11,2	11,4

Šaltinis: Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos duomenys.

2019 m. kovo mėn. duomenimis, Lietuvoje dirbo apie 26,4 proc. visų 60–70 metų amžiaus senatvės pensijos gavėjų (t. y. 57 333 asmenys); 8,2 proc. – 71–75 metų amžiaus pensininkų (9 713 asmenų); 2,8 proc. – 76–80 metų amžiaus pensininkų (3087 asmenys). Kaip rodo Sodros duomenys, darbo rinka Lietuvoje atviresnė aukštesnės kvalifikacijos vyresnio amžiaus darbuotojams. Pvz., tarp dirbančiųjų pensininkų apie 22 proc. sudarė tarnautojai, paslaugų sektoriaus darbuotojai ir pardavėjai (tarp nedirbančiųjų pensininkų – 15 proc.); įvairių lygių vadovai – 18 proc. (tarp nedirbančiųjų pensininkų – 7 proc.); nekvalifikuoti darbuotojai – 17 proc. (tarp nedirbančiųjų pensininkų – 26 proc.) (Zitikytė, 2019). Kaip rodo Eurostat statistiniai duomenys, darbuotojų, dirbančių socialinio darbo ir globos srityse, skaičius per pastaruosius metus Lietuvoje augo. 2018 m. Lietuvoje buvo 21,2 tūkst. 15–74 metų amžiaus darbuotojų, dirbančių socialinio darbo ir globos srityse (8,5 tūkst. dirbančiųjų nesusijusioje su apgyvendinimu socialinio darbo veikloje ir 12,7 tūkst. asmenų, dirbančių stacionari- nėje globos veikloje). Iš jų beveik trečdalis (30,1 proc. arba 6,4 tūkst.) buvo 55–74 metų amžiaus asmenys. 2018 m. Lietuvoje dirbo 2,2 tūkst. asmenų su apgyvendinimu nesusijusioje socialinio darbo veikloje, ir 4,2 tūkst. asmenų – stacionarinės globos veikloje. Abiejose minėtose veiklose per pastaruosius kelerius metus dirbančių vyresnio amžiaus asmenų skaičius gerokai padidėjo. Su apgyven- dinimu nesusijusioje socialinio darbo veikloje dirbančių vyresnio amžiaus asmenų skaičius 2018 m. palyginti su 2015 m. padidėjo nuo 1,6 iki 2,2 tūkst., stacionarinės globos veikloje – nuo 2,5 iki 4,2 tūkst.

Kaip rodo 2013–2015 m. Lietuvos socialinių tyrimų centro atliktas tyrimas, kuriame apklausti 1003 18 m. ir vyresni Lietuvos gyventojai, ketinimai dalyvauti darbo rinkoje sulaukus pensinio amžiaus priklauso nuo labai daugelio veiksnių (šeiminės padėties, gyvenamosios vietos ir pan.). Vis dėlto, kaip svarbiausius veiksnius galima išskirti asmens išsilavinimą bei subjektyvų savo sveikatos vertinimą. Pastebėta ryški tendencija, kad žemesnis išsilavinimas siejamas su ketinimais visiškai ar iš dalies pasitraukti iš darbo rinkos sulaukus pensinio amžiaus. Apytiksliai trečdalis (32,5 proc.) aukštąjį išsilavinimą įgijusių respondentų nurodė, kad ketina nedirbti sulaukę pensinio amžiaus. Tarp nebaigtą vidurinį išsilavinimą įgijusiųjų taip nurodžiusiųjų buvo kur kas daugiau ir planuojan- tys nedirbti asmenys sudarė 52,9 proc. Lygiai taip pat ir prastas sveikatos būklės vertinimas reiškia asmens visišką pasitraukimą iš darbo rinkos. Pvz., apklausos metu nedirbti buvo nusiteikę tik kiek daugiau nei dešimtadalis (11,5 proc.) apklaustųjų, kurie savo sveikatos būklę įvertino kaip labai gerą; 35,2 proc. iš tų, kurie savo sveikatos būklę įvertino kaip gerą ar kaip vidutinišką (Skučienė ir kt., 2015). Taigi, galima teigti, kad geresnė pensinio amžiaus asmenų integracija į darbo rinką gali prisidėti prie socialinės globos sektoriaus plėtros Lietuvoje.

Įdomu pažymėti, kad nors Lietuvoje yra mažos pensijos, tačiau gilinantis, ar nusiteikimo, išėjus į pensiją imtis pagalbos veiklos, motyvavimui svarbus apmokėjimo už tokią veiklą faktas,

galima pasakyti, kad šis faktas svarbus nedaugelio apsisprendimui. Ar mokamai, ar nemokamai teikti pagalbos išėję į pensiją nėra nusiteikę trečdalis respondentų (žr. 4.2 lentelę).

4.2 lentelė. Nusiteikimas padėti kitiems išėjus į pensiją: nemokamai ir jeigu už tai būtų mokama (proc.)

Ar išėjus į pensiją norėtumėte padėti kitiems pagyvenusiems žmonėms, kuriems reikia pagalbos?	Nemokamai	Jeigu už tai būtų mokama
Taip, norėčiau	9,9	14,7
Taip, bet tik savo šeimos nariams, artimiesiems	39,8	27,8
Taip, bet tik savo pažįstamiems, kaimynams	5,2	9,2
Ne, nenorėčiau	32,2	33,7
Nežino, neatsakė	12,9	14,6

Iš pateiktų duomenų taip pat galima matyti, kad nusiteikimas padėti savo artimiesiems dažniau įsivaizduojamas kaip moralinė pareiga, neatlygintina veikla, o mokestis jau siejamas su svetimų žmonių aptarnavimu.

Vertinant nusiteikimą padėti pagal gyventojų išsilavinimą matoma, kad nemokamą pagalbą, bet tik savo šeimos nariams, artimiesiems, yra labiau nusiteikę teikti turintys aukštąjį išsilavinimą respondentai nei tokio išsilavinimo neturintys – atitinkamai 47,2 proc. ir 38,0 proc. Taip pat mažesnė dalis turinčiųjų aukštąjį išsilavinimą (apie ketvirtadalis), palyginti su neturinčiais (apie trečdalis), apskritai nenorėtų nemokamai padėti kitiems pagyvenusiems asmenims.

Kalbant apie nusiteikimą išėjus į pensiją padėti kitiems pagyvenusiems asmenims už papildomą mokestį, nustatyta, kad tarp 50–65 metų amžiaus šalies gyventojų, turinčių aukštąjį išsilavinimą, ir minėto amžiaus gyventojų, neturinčių aukštojo išsilavinimo, nusiteikimo padėti kitiems senatvėje už papildomą mokestį ryškių skirtumų nėra. Už papildomą mokestį padėti kitiems pagyvenusiems asmenims norėtų apie 15 proc. tiek neturinčiųjų, tiek turinčiųjų aukštąjį išsilavinimą, o nenorinčiųjų padėti dalys svyruoja tarp 33 proc. neturinčiųjų ir 36 proc. turinčiųjų aukštąjį išsilavinimą. Tik savo šeimos nariams, artimiesiems už papildomą mokestį būtų nusiteikę padėti kiek daugiau nei ketvirtadalis turinčių ir neturinčių aukštojo išsilavinimo respondentų, o tik savo pažįstamiems, kaimynams – kiek mažiau nei dešimtadalis respondentų.

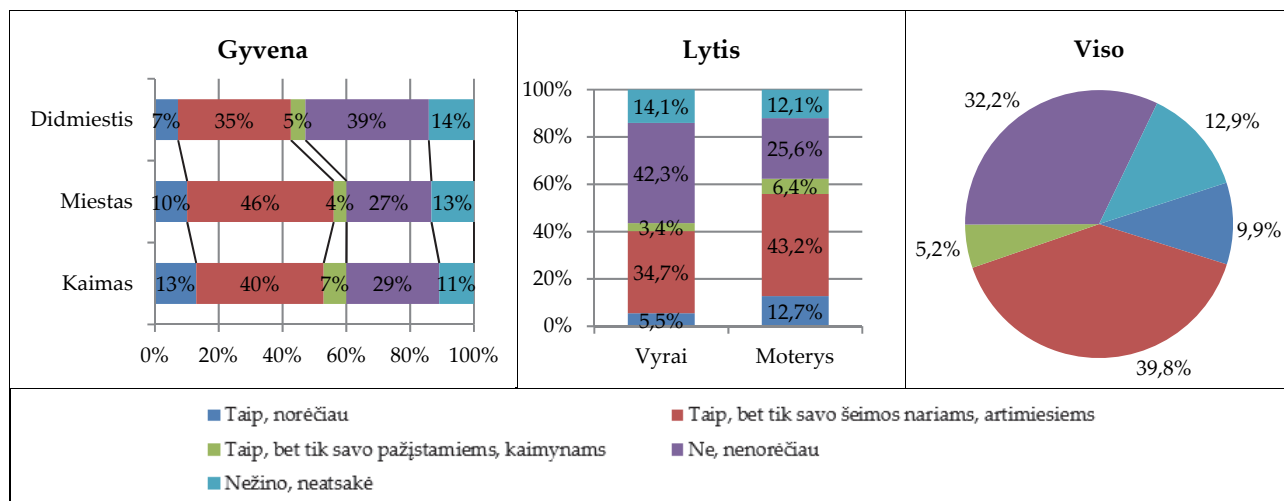
4.3 lentelė. Nusiteikimas padėti kitiems už užmokestį išėjus į pensiją pagal respondentų išsilavinimą (proc.)

Ar išėjus į pensiją norėtumėte už papildomą užmokestį padėti kitiems pagyvenusiems žmonėms, kuriems reikia pagalbos?	Neturintys aukštojo išsilavinimo	Turintys aukštąjį išsilavinimą
Taip, norėčiau	14,6	15,2
Taip, bet tik savo šeimos nariams, artimiesiems	28,3	26,0
Taip, bet tik savo pažįstamiems, kaimynams	9,4	8,2
Ne, nenorėčiau	33,2	35,9
Nežino, neatsakė	14,4	14,7

Net tokioje gerovės valstybėje kaip Švedija, turinčioje plačiai išplėtotą paslaugų pagyvenusiems asmenims tinklą, pabrėžiama neformaliųjų globėjų teikiamų paslaugų svarba. Europos šalims susiduriant su personalo išlaikymo ir pritraukimo į globos sektorių problemomis, neformaliųjų globėjų reikšmė pagyvenusių žmonių globos sektoriuje dar labiau didės.

Ar Lietuvos gyventojai – pagyvenę asmenys, nusiteikę imtis tokios veiklos? Šio tyrimo duomenimis, kas dešimtas pagyvenęs gyventojas atsakė, kad išėjęs į pensiją tikrai norėtų pats nemokamai padėti kitiems pagyvenusiems žmonėms, tačiau maždaug kas trečias kategoriškai neigia tokią galimybę.

Didžioji dalis (apie 40 proc.), mato save tik teikiant tokią pagalbą šeimos nariams ar artimiesiems, apie 5 proc. – pažįstamiems ar kaimynams.

4.2 pav. Respondentų nusiteikimas padėti pagyvenusiems asmenims išėjus į pensiją (proc.)

Analizuojant šių nuomonių pasiskirstymą atskirose respondentų grupėse matyti, kad dažniau nusiteikusias padėti yra moterys bei kaimo gyventojai.

Bet kokiu atveju, galvojant apie paslaugų namuose plėtrą ateityje, šiek tiek daugiau kaip pusės respondentų nusiteikimas teikti pagalbą galėtų būti išnaudotas formuojant atitinkamas socialinės politikos priemones šių resursų pritraukimui ir išlaikymui pagyvenusių žmonių globos sektoriuje.

4.2. Šeimos ir darbo įsipareigojimų derinimo galimybės: ES ir Lietuvos kontekstas

Kokios konkrečiai priemonės, strategijos turėtų būti kuriamos, naudojamos, siekiant pasitelkti šiuos žmogiškuosius resursus šeimos narių priežiūrai? Europoje vis dažniau kalbama apie tai (Working and caring, 2015), kad sparčiai senėjant visuomenei globos paslaugų sektorius ilgainiui pareikalaus vis daugiau darbuotojų ir kartu mažins darbo jėgos pasiūlą kituose sektoriuose. Darbo jėgos atitraukimas nuo kitų ekonomikos sektorių gali turėti neigiamos įtakos nacionalinių ekonomikų, o kartu – ir visos ES plėtrai, todėl itin svarbu sudaryti kuo palankesnes sąlygas dirbantiems šeimos nariams tinkamai derinti darbo ir šeimos interesus ir taip ne tik patiems išlikti darbo rinkoje, bet ir mažiau naudoti formalios globos paslaugų išteklius. Vienas iš būdų šiam tikslui pasiekti – plačiau diegti ir taikyti priemones, padedančias vyresnio amžiaus šeimos narius turintiems darbuotojams derinti darbo ir šeimos įsipareigojimus. Reikia pripažinti, jog dažnai neformalios globos (ypač – intensyvios) namuose paslaugas teikiančių asmenų darbingumas stipriai sumažėja, blogėja jų koncentracija, jiems tenka dažniau atsiprašyti iš darbo (Gautun ir Hagen, 2007).

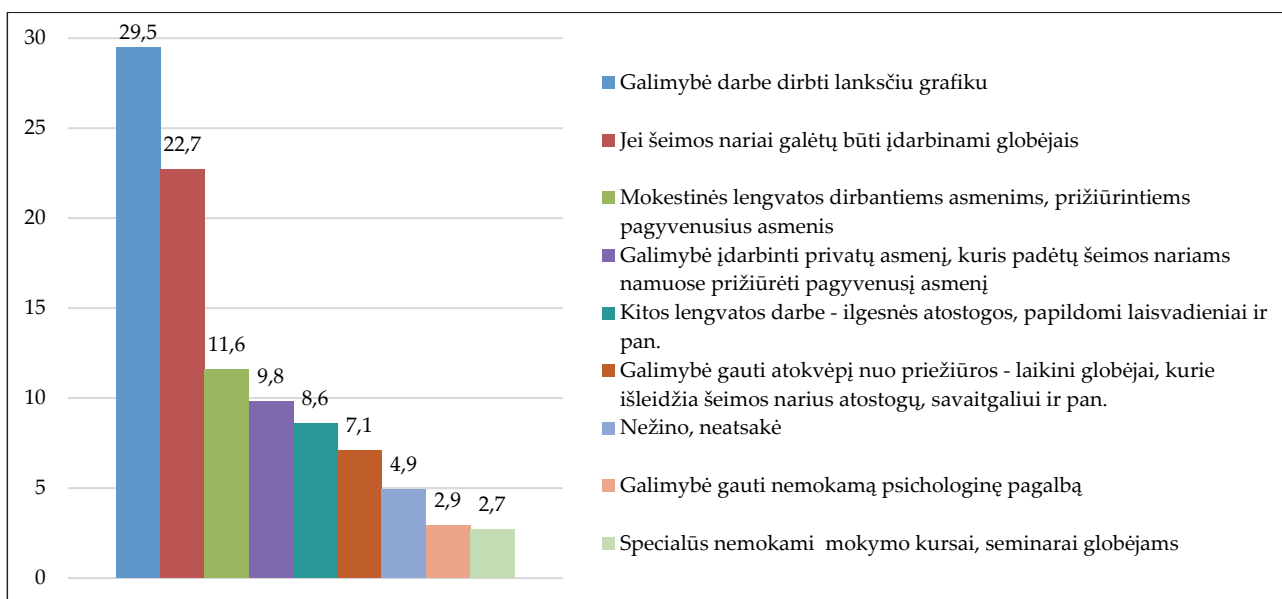
Šioje studijoje analizuojamo tyrimo duomenimis, svarbiausi veiksniai globos ir darbo derinime gali būti suskirstyti į tris grupes:

- Didžiausia svarba yra teikiama galimybei dirbti lanksčiu darbo grafiku (šio veiksnio svarbą nurodė 30 proc. gyventojų), kas Lietuvoje šiuo metu išlieka aktualia darbo organizavimo problema, lyginant su vidutiniais ES rodikliais (žr. tekstą rėmeliuose žemiau). Antras, šiek tiek mažiau palaikymo sulaukęs prioritetas, motyvuojant artimuosius imtis socialinės pagalbos šeimos nariams veiklos, buvo šeimos narių arba kitų privačių asmenų įdarbinimas globėjais. Ši globos forma Europoje tampa vis populiareesnė, pasitelkiant tiesioginių mokėjimų (angl. *direct payments*), asmeninių biudžetų (angl. *personal budgets*) ar mokestinių čekių (angl. *vouchers*) mechanizmus (Žalimienė ir Dunajevus, 2015). Lietuvoje, kaip minėta aukščiau, ši paslaugų organizavimo forma kol kas plėtojama gana vangiai.

Remiantis 2012 m. Europos gyvenimo kokybės tyrimo duomenimis, Lietuvoje turintys galimybę dirbti lanksčiu darbo grafiku nurodė 33,3 proc. moterų ir 40,8 proc. vyrų (atitinkamai palyginimui ES – 40,1 proc. ir 45,5 proc.). Turintys galimybę, atsiradus poreikiui, paimti laisvą dieną nurodė 42,8 proc. moterų ir 64,2 proc. vyrų (atitinkamai palyginimui ES – 59,4 proc. ir 67,3 proc.). Eurostato duomenimis, 2014 m. Lietuvoje ne visu etatu dirbantys asmenys sudarė 9,1 proc. visų darbuotojų, kai ES-28 vidurkis siekia 20,4 proc. (Eurofound, 2014).

2011 m. atlikto dirbančių socialinių paslaugų sektoriuje profesinės gerovės tyrimo duomenimis, apie pusę tyrimo dalyvių nurodė, kad turi galimybę dirbti pagal lankstų darbo grafiką (Žalimienė ir kt., 2013).

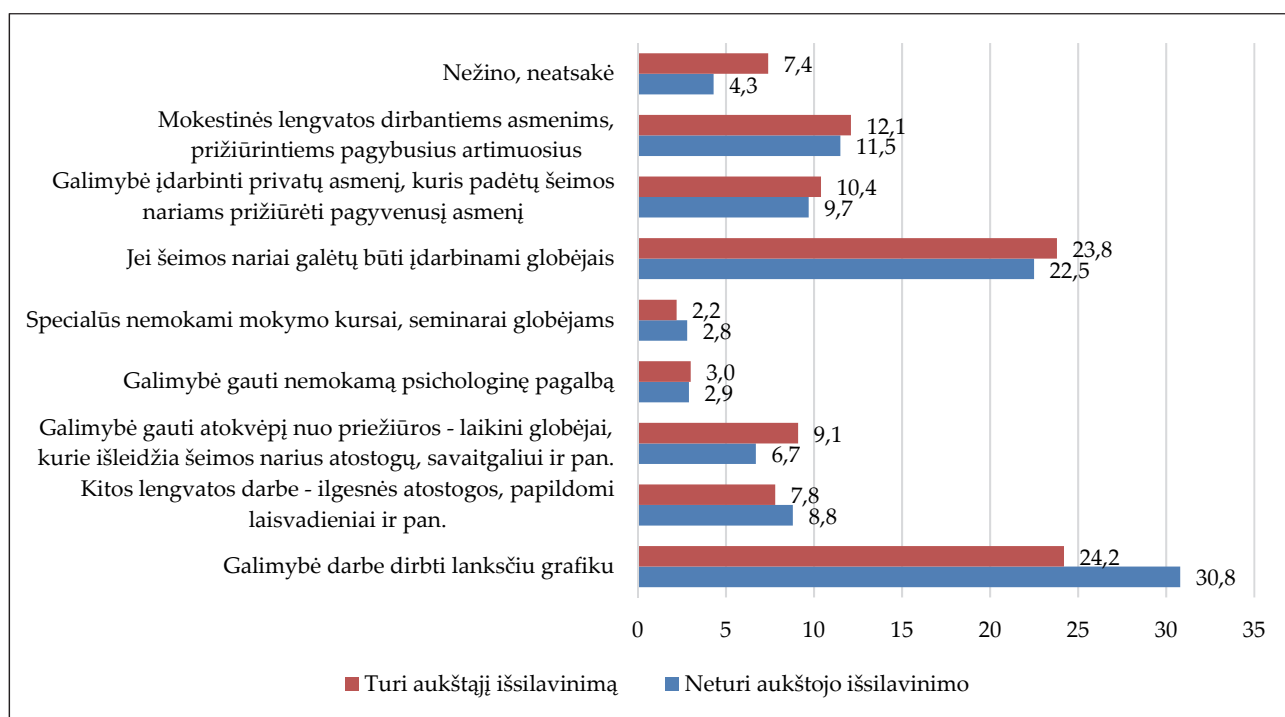
- Antroji, mažiau paklausių veiksnių grupė, kuriuos pažymėjo dvigubai–trigubai mažiau respondentų (9–12 proc.), tai mokestinės lengvatos dirbantiesiems, kurie prižiūri artimuosius namuose; daugiau atostogų ir laisvadienių, globojant šeimos nari namuose; galimybė gauti atokvėpio paslaugas.
- Ir trečioji, mažiausiai palaikymo sulaukusi veiksnių grupė, tai galimybė gauti nemokamą psichologinę pagalbą, specialūs mokymai globėjams. Ši pagalba, kaip rodo tyrimas, yra svarbi tiems, kurie yra susidūrę su artimųjų globa.

4.3 pav. Gyventojų nuomonė apie veiksnius, galinčius paskatinti Lietuvos gyventojus prižiūrėti savo pagyvenusius šeimos narius namuose (proc.)

Šie veiksniai buvo panašiai svarbūs visose respondentų grupėse (vyrų–moterų, miesto–kaimo, skirtingo pajamų lygio ar amžiaus grupėse). Kita vertus, galime stebėti tam tikras tendencijas – gaunantys didesnes pajamas dažniau pasisako už mokestines lengvatas; atokvėpio paslaugų poreikį ar nemokamos psichologinės pagalbos svarbą dažniau akcentuoja moterys negu vyrai; už galimybę įdarbinti privatų asmenį dažniau pasisako didmiesčių negu kitų vietovių gyventojai.

Analizuojant respondentų atsakymus į šį klausimą pagal išsilavinimą, matyti, kad neturintys aukštojo išsilavinimo respondentai, palyginti su turinčiais aukštąjį išsilavinimą, kiek dažniau kaip svarbiausią veiksnį, kuris galėtų paskatinti Lietuvos gyventojus prižiūrėti savo pagyvenusius šeimos narius namuose, kai jie dėl amžiaus nebegali patys apsitarnauti, nurodė galimybę darbe dirbti lanksčiu grafiku (atitinkamai 30,8 proc. ir 24,2 proc.). Kiti veiksniai, kaip matyti iš duomenų, pateiktų žemiau esančiame grafike, buvo panašiai svarbūs tiek tarp turinčių, tiek tarp neturinčių aukštojo išsilavinimo respondentų.

4.4 pav. Daugiau ir mažiau išsilavinusių gyventojų nuomonė apie veiksnius, galinčius paskatinti Lietuvos gyventojus prižiūrėti savo pagyvenusius šeimos narius namuose

Kokios yra galimybės Lietuvoje ir bendrai Europoje šiuo metu globėjams derinti šeimos ir darbo įsipareigojimus? Galima būtų išskirti tris politikos priemonių grupes – globos atostogos (angl. *leave from work*), lankstus darbo laikas ir globėjų fizinę bei psichologinę gerovę stiprinančios priemonės.

Lietuvoje 2019 m. įsigaliojo *Socialinių paslaugų katalogo* (2006) pakeitimai, įtvirtinę lankstesnę atokvėpio paslaugų teikimo tvarką šalyje. Iki 2019 m. Lietuvoje galiojusiam Socialinių paslaugų kataloge buvo sudaryta galimybė šeimos nariams, globėjams gauti iki 1 mėnesio trukmės atokvėpio paslaugas. Tačiau šių paslaugų teikimas buvo vangus, itin trūko informacijos apie teikiamas atokvėpio paslaugas Lietuvoje (Lazutka ir kt., 2018). Įsigaliojus teisės aktų pakeitimams, šiuo metu Lietuvoje, remiantis Socialinių paslaugų katalogu, priklausomai nuo globėjų poreikių, atokvėpio paslaugos gali būti teikiamos 3 formomis:

Pagalba į namus – asmens namuose teikiamos paslaugos, padedančios asmeniui (šeimai) tvarkytis buityje, rūpintis asmeniniu gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime; šeimos nariams, prižiūrintiems asmenis su negalia, senyvo amžiaus asmenis, gauti laikino atokvėpio paslaugas. Laikino atokvėpio paslauga teikiama asmens namuose. Teikimo trukmė / dažnumas – pagal poreikį ir susitarimą tarp paslaugos teikėjo ir asmens, bet ne daugiau nei 208 val. per metus. Paslaugos turinys – informavimas, konsultavimas, tarpininkavimas ir atstovavimas, bendravimas, maitinimo organizavimas, pagalba buityje ir namų ruošoje, lydėjimas į įvairias įstaigas ir kt. paslaugos.

Dienos socialinė globa – visuma paslaugų, kuriomis asmeniui teikiama kompleksinė, nuolatinė specialistų priežiūros reikalaujanti pagalba dienos metu. Paslauga teikiama institucijoje (dienos socialinės globos centre asmenims su negalia, senų žmonių dienos socialinės globos centre, socialinės globos namuose), asmens namuose. Teikimo trukmė / dažnumas – laikino atokvėpio paslauga, kai teikiama dienos socialinė globa, negali viršyti 288 val. per metus. Paslaugos turinys – informavimas, konsultavimas, tarpininkavimas ir atstovavimas, laisvalaikio organizavimas, ugdymo organizavimas, psichologinė-psichoterapinė pagalba rengiantis, maitinantis, prausiantis ir kitokio pobūdžio pagalba, sveikatos priežiūra ir kt. paslaugos.

Trumpalaikė socialinė globa – visuma paslaugų, kuriomis asmeniui teikiama kompleksinė, nuolatinė specialistų priežiūros reikalaujanti pagalba; šeimos nariams, globėjams dėl tam tikrų priežasčių (ligos, komandiruotės, atostogų, šeimos ar darbo įsipareigojimų ir kt.) laikinai negalintiems prižiūrėti asmenų, kuriems reikalinga nuolatinė priežiūra – laikino atokvėpio paslaugos. Paslauga gali būti teikiama institucijoje ar namuose. Laikino atokvėpio paslauga, kai teikiama trumpalaikė socialinė globa, gali būti teikiama iki 14 dienų. Paslaugos turinys – informavimas, konsultavimas, psichologinė-psichoterapinė pagalba, socialinių įgūdžių ugdymas, kasdienio gyvenimo įgūdžių ugdymas (asmens higiena, namų ruošos darbai ir pan.), darbo įgūdžių ugdymas ir dienos užimtumas, kt. paslaugos.

Jeigu pagalba į namus ir dienos socialinė globa paprastai teikiama trumpesniais laikotarpiais (keletui dienų ar valandų), tai trumpalaikė socialinė globa gali būti teikiama ilgesniam laikotarpiui – kelioms savaitėms (pvz., globėjui išvykus atostogauti ar pan.). Reikia pažymėti, kad neformalus globėjai gali pasinaudoti visomis trimis priemonėmis (t. y. maksimali paslaugos teikimo trukmė gali sudaryti iki 31 dienos). Taip pat reikia pažymėti, kad šiuo metu Lietuvoje jau yra parengtas laikino atokvėpio paslaugos teikimo aprašo projektas, nustatantis laikino atokvėpio paslaugos teikimo tikslą, tvarką, finansavimą bei kokybės priežiūrą šalyje.

Kokios yra galimybės bendrai Europoje šiuo metu globėjams derinti šeimos ir darbo įsipareigojimus? Colombo ir kt. (2011) pastebi, kad nors daugelis EBPO šalių pripažįsta neformalių globėjų svarbą ilgalaikės globos sistemoje, vis tik praktikoje parama jiems derinant globos ir darbo įsipareigojimus teikiama ne visose šalyse. Toliau trumpai aptarsime šių priemonių įvairovę.

Mokamos ir nemokamos globos atostogos. Tyrimo „Establishment Survey on Working Time and Work-Life Balance“ (Colombo ir kt., 2011) duomenimis, maždaug 37 proc. Europos įmonių deklaruoja, kad jose darbuotojams yra prieinamos ilgalaikės globos atostogos. Didesnė tokių įmonių dalis yra Skandinavijos šalyse ir Lenkijoje (vidutiniškai 60 proc.), mažesnė (apie 25 proc.) – Pietų Europos šalyse. Atkreiptinas dėmesys, kad darbuotojų galimybė naudotis globos atostogomis priklauso nuo sektoriaus, kur dirbama, bei įmonės dydžio – viešojo sektoriaus ar didesnėse įmonėse, taip pat

paslaugų, o ne gamybos, sektoriaus įmonėse darbuotojų teisė pasinaudoti globos atostogomis realizuojama dažniau (OECD, 2014).

Maždaug du trečdaliai EBPO šalių turi įteisintas globos atostogas (Colombo ir kt., 2011), o mokamų globos atostogų trukmė ir dosnumu labiausiai išsiskiria Skandinavijos šalyse. Pavyzdžiui, Suomijoje galioja teisinė nuostata, tvirtinanti, kad darbdavys turi užtikrinti darbuotojui galimybę tam tikrą laikotarpį (nuo 3 iki 12 mėn.) neatvykti į darbą, jei tai būtina dėl šeimos nario ar artimojo globos. Šiuo laikotarpiu darbuotojui mokama tam tikro nustatyto dydžio išmoka, kuri skiriasi priklausomai nuo savivaldybės (2009 m. minimalus šios išmokos dydis sudarė 336 eurus per mėnesį). Švedijoje darbuotojas turi teisę į iki 100 dienų trukmės mokamas globos atostogas, kurių metu mokama 80 proc. atlyginimo dydžio išmoka. Danijoje darbuotojui suteikiama teisė į atostogas, skirtas globoti labai sunkiai sergantį ar mirštantį šeimos narį, o atostogų trukmė nustatoma pagal darbdavio ir darbuotojo susitarimą, tačiau maksimali mokamų atostogų trukmė yra šeši mėnesiai. Šiuo laikotarpiu darbuotojui savivaldybė skiria išmoką, taip jį įdarbindama. Tais atvejais, kai mokamos atostogos suteikiamos globoti mirštantį giminaitį (gydytojai nustatė, kad gydymas neveiksmingas ir jam likę gyventi 2–6 mėnesiai), savivaldybė globėjų neįdarbina, bet skiria jo atlyginimo dydžio pašalpą. Be to, darbuotojai, nusprendę globoti šeimos narį, turi teisę į socialines paslaugas, sveikatos priežiūrą, kitas pašalpas (Colombo ir kt., 2011). Kalbant apie šalis, suteikiančias darbuotojui teisę į ilgą mokamas globos atostogas, minėtina ir Belgija, kur nustatytos ilgiausios apmokamos atostogos, skirtos sergančių artimųjų (tėvų, senelių, vaikų, vaikaitių, brolių ar seserų) globai, o šių atostogų trukmė gali siekti nuo 1 iki 12 mėnesių (Colombo ir kt., 2011).

Kitose EBPO šalyse taip pat egzistuoja mokamos globos atostogos, tačiau jos yra ne tokios dosnios kaip Skandinavijos šalyse. Pavyzdžiui, Kroatijoje darbuotojams suteikiamos mokamos atostogos globoti šeimos narį, tačiau tik sutuoktinį ir vaikus. Šių atostogų trukmė 20–60 dienų, jų metu mokama 66 proc. darbo užmokesčio dydžio išmoka. Slovėnijoje darbuotojai, slaugantys šeimos narį, turi teisę į mokamas 14 darbo dienų globos atostogas, kurių metu gauna 80–100 proc. mėnesinio atlyginimo dydžio išmoką. Graikijoje globėjams suteikiama finansinė parama globai namuose ir papildomos (nuo 6 iki 14 dienų per metus) atostogos slaugyti neįgalų šeimos narį (Colombo ir kt., 2011).

Išskirtinio dėmesio, kalbant apie mokamas globos atostogas, vertas Vokietijos atvejis. Vokietijoje globojant artimus giminaičius, tokius kaip tėvai, seneliai, sutuoktiniai, vaikai, dirbantys globėjai gali pasinaudoti laikinomis (iki 6 mėn. trukmės) atostogomis. Taip pat darbuotojas turi teisę dėl globos susimąžinti darbo laiką nuo 100 iki 50 proc. ir per tą laikotarpį gauti 75 proc. atlyginimo. Grįžus į darbą, darbuotojas toliau dirba visu etatu, tačiau 75 proc. atlyginimo jam mokama ir toliau, iki kol padengiamos darbdavio patirtos išlaidos. Jei darbuotojas susimąžina savo darbo krūvį iki nulio, šiuo atveju atlyginimas jam nemokamas, o už šio darbuotojo socialinį draudimą atsako nebe darbdavys, o vadinamasis šeimos draudimas (įtraukiamas į kito šeimos nario sveikatos draudimą) (Colombo ir kt., 2011).

Nemokamų globos atostogų trukmė Europos šalyse svyruoja nuo 7 kalendorinių dienų per metus, pavyzdžiui, Kipre, iki vienu metų ar ilgesnių atostogų, pavyzdžiui Belgijoje, Prancūzijoje, Ispanijoje ir Airijoje. Tiesa, Ispanijoje ir Airijoje dėl tam tikrų, su verslu susijusių priežasčių, darbdavys gali atsisakyti suteikti šias atostogas. Prancūzijoje, nors darbdavys ir negali atsisakyti suteikti

nemokamas globos atostogas, vis tik jų suteikimas yra labai griežtai reglamentuotas – šios atostogos gali būti suteikiamos tik tuo atveju, jei globojamas asmuo yra praradęs ne mažiau nei 80 proc. savo autonomiškumo (veiksnumo). Austrija ir Vokietija priskiriamos grupei šalių, kur suteikiamos vidutinės trukmės – iki 6 mėn. – nemokamos globos atostogos, tačiau Austrijoje jos suteikiamos tik rūpin-tis mirtinai segančiais artimaisiais ir tik susitarus su darbdaviu. Anglakalbės šalys ir Olandija priski-riamos grupei šalių, kur suteikiamos labai trumpos – iki 3 mėn. – nemokamos globos atostogos. O štai Rumunija iš kitų šalių išsiskiria tuo, kad šioje šalyje darbuotojams gali būti suteikiamos nemo-kamos globos atostogos, kurių trukmė, globojant sergantį sutuoktinį ar artimą giminaitį, nėra riboja-ma, tačiau jų suteikimo tvarka turi būti aptarta kolektyvinėse darbo sutartyse (Colombo ir kt., 2011).

Lankstus darbo laikas. Be globos atostogų, įgyvendinti globos poreikius darbuotojams gali padė-ti lankstus darbo laikas. JAV atliktas tyrimas atskleidė, kad globėjos moterys, kurios dirba įmonėse su lanksčiomis darbo valandomis, turi 50 proc. didesnes galimybes likti dirbti dviem metais ilgiau, nei tose įmonėse, kur darbo laikas nėra lankstus (Pavalko, 2006). Tad lankstus darbo laikas gali sudaryti tinkamas prielaidas siekiant derinti ilgalaikės globos ir darbo įsipareigojimus. Deja, tiek pasaulyje, tiek Europoje trūksta informacijos apie lankstaus darbo laiko naudojimą slaugant vyres-nio amžiaus šeimos narius, tačiau tam tikras išvadas apie ne viso darbo laiko naudojimą galima daryti remiantis tyrimo „Establishment Survey on Working Time and Work-Life Balance“ duome-nimis. Remiantis šiuo tyrimu, 70 proc. įmonių deklaruoja turinčios ne visą darbo laiką dirbančių moterų, prižiūrinčių mažamečius vaikus, apie 20 proc. įmonių turi darbuotojų vyrų, dirbančių ne visą darbo laiką dėl to, kad prižiūri mažamečius vaikus, ir tik 9 proc. įmonių teigia turinčios dar-buotojų, kurie dirba ne visą darbo laiką dėl to, kad prižiūri / globoja vyresnio amžiaus ar sergančius šeimos narius (Colombo ir kt., 2011). Darbo ne visą darbo laiką dėl senyvų / ligotų šeimos narių priežiūros paplitimas labai skiriasi tarp Colombo ir kt. (2011) tirtų Europos šalių – jei Portugalijoje, Graikijoje, Slovėnijoje, Lenkijoje, Austrijoje, Čekijoje, Prancūzijoje mažiau nei 5 proc. įmonių turi tokių darbuotojų, tai tokiose šalyse kaip JK, Vokietija, Airija, Belgija šis rodiklis viršija 10 proc. (Colombo ir kt., 2011).

Lankstaus darbo laiko naudojimas vyresnio ar sergančio šeimos nario globai didele dalimi priklauso nuo kiekvienos konkrečios šalies bei joje vyraujančių tradicijų, teisinių normų ir pan. Beje, galima pastebėti, kad kai kuriose šalyse, pavyzdžiui, Suomijoje, Švedijoje ir Airijoje, darbuotojo, turinčio globos šeimoje įsipareigojimų, galimybė pasirinkti lankstų darbo laiką nėra įtvirtinta teisės aktais. Tokiais atvejais galimybė pasinaudoti lankstaus užimtumo formomis, pavyzdžiui, darbu namuose, darbu ne visą darbo dieną, lanksčiu darbo grafiku, sutrumpinta darbo savaitė, individu-aliau darbo laiko apskaičiavimu ir kt., tampa darbuotojo ir darbdavio susitarimo reikalu arba tokia galimybė yra numatoma kolektyvinėse sutartyse. Kitose šalyse, pavyzdžiui, Austrijoje, Čekijoje, darbuotojo teisė globoti artimuosius yra įtvirtinta teisės aktais, o Slovakijoje egzistuoja nacionalinė programa, skirta darbo ir šeimos įsipareigojimų derinimui (Colombo ir kt., 2011).

Lankstus darbo laikas kaip priemonė derinti globos ir darbo įsipareigojimus yra pasitelkiamas ir Pietų Europos šalyse, kur yra itin giliai išsisknijusi tradicija artimuosius globoti šeimose. Pavyz-džiui, Ispanijoje dirbantiems globėjams yra numatyta galimybė dirbti ne visą darbo laiką ar pagal lankstų darbo grafiką. Maltoje, susitaręs su darbdaviu, darbuotojas taip pat turi teisę dirbti ne visą

darbo dieną, lanksčiu darbo grafiku ar nuotoliniu būdu. Italijoje galima išskirti tris pagrindines priemones, dėl kurių dažniausiai susitariama kolektyvinėse sutartyse: laiko bankas (angl. *hours bank*), darbuotojams suteikiantis individualų valandų kiekį, kurį galima kaupti ir vėliau panaudoti globai. Antra priemonė – galimybė dirbti ne visą darbo dieną, o trečia – galimybė dirbti nuotoliniu būdu (Colombo ir kt., 2011).

Globėjų fizinės ir psichologinės gerovės stiprinimo priemonės. Neformalus globėjai dėl nuolatinės įtampos ir krūvio dažnai patiria psichologinių problemų. Dėl šios priežasties yra labai svarbu padėti šiems žmonėms susidoroti su stresu. Prie globėjų fizinės ir psichologinės gerovės stiprinimo priemonių priskirtinos atokvėpio paslauga (angl. *respite care*), konsultavimo ir mokymo paslaugos bei informavimo ir koordinavimo paslaugos.

Atokvėpio paslauga dažnai yra suvokiama kaip svarbiausia paramos forma, palengvinanti ilgalaikės globos našta ir globėjų patiriamą stresą. Tyrimai rodo, kad globėjai labai palankiai vertina tokias paslaugas (Pickard, 2004; Zank, 2002; Van Exel ir kt., 2007), o ypač svarbios šios paslaugos yra dirbantiems globėjams (Davies ir Fernandez, 2000). Dažniausiai atokvėpio paslauga apima: dienos priežiūros paslaugas (angl. *day-care services*), priežiūrą namuose (angl. *in-home respite*) ir institucinę priežiūrą (angl. *institutional respite*). Beveik visose EBPO šalyse globėjai turi teisę pasinaudoti atokvėpio paslauga, nors jos teisinė forma kiekvienoje šalyje skiriasi. Pavyzdžiui, Airijoje atokvėpio paslauga suteikiama kartą per metus. Austrijoje skiriama išmoka apmokėti 4 savaitių trukmės atokvėpio paslaugą. Vokietijoje 4 savaitių trukmės atokvėpio paslauga yra finansuojama draudiminiu principu. Liuksemburge ilgalaikės globos draudimas apima 3 savaitių trukmės atokvėpio paslaugą per metus. Suomijoje, vadovaujantis Šeimos globos įstatymu, ilgalaikiams globėjams suteikiamos bent trys atokvėpio dienos per mėnesį. Daugelyje kitų šalių atokvėpio paslauga egzistuoja, tačiau ji nėra įtvirtinta teisės aktuose, arba nėra apibrėžta jos trukmė. Šalyse skiriasi ne tik atokvėpio paslaugos teisinė forma, bet ir finansavimas. Pavyzdžiui, Austrijoje, Suomijoje ir Vengrijoje priežiūros namuose (angl. *in-home respite*) valstybė apskritai nefinansuoja, Danijoje savivaldybė užtikrina atokvėpio paslaugą – ji arba pati pasirūpina pakaitiniu globėju, arba kompensuoja atokvėpio paslaugos pirkimą. Atkreiptinas dėmesys, kad ne visose EBPO šalyse atokvėpio paslauga yra pakankamai prieinama. Pavyzdžiui, Prancūzijoje ir Šveicarijoje sudaromi sąrašai norinčių gauti institucinę priežiūrą, o ši yra siūloma tik tuomet, kai atsiranda laisvų vietų, be to, šeimos narių patiriamos išlaidos Prancūzijoje dažnai viršija atokvėpio paslaugoms finansuoti skiriamos pašalpos dydį (Colombo ir kt., 2011). Pickard (2004) pastebi, kad tik tinkamai suplanuotos, lanksčios atokvėpio paslaugos padidintų globos efektyvumą bei paskatintų naudojimąsi šiomis paslaugomis. Anot Pickard (2004), paslaugos turėtų būti teikiamos ne tam tikromis nustatytomis dienomis ar valandomis, bet turėtų būti maksimaliai atsižvelgiama į globėjo ir globojamojo asmens poreikius, jų individualią bei nuolat kintančią situaciją.

Prie globėjų naštos mažinimo priemonių priskirtinos ir konsultavimo bei mokymo paslaugos. Šios paslaugos itin naudingos globėjams, kuriems trūksta žinių, kaip deramai rūpintis senyvu, neįgaliu ar ligotu asmeniu (Van Exel ir kt., 2002; Pickard, 2004). Remiantis Colombo ir kt. (2011), Europos šalyse konsultavimo ir mokymo paslaugos globėjams dažniausiai yra organizuojamos ir teikiamos vietos lygmenyje, inicijuojamos nevyriausybinių organizacijų, taip pat pasitelkiant savanorius. Konsultavimas gali būti teikiamas kaip atsakas į krizinę situaciją, savitarpio pagalbos grupių forma

ir pan. Tarp šalių, turinčių gerai išplėtotas globėjų konsultavimo ir mokymo paslaugas, paminėtinos Švedija, Airija, Olandija. Pavyzdžiui, Airijoje inicijuota priemonė „Globa globėjams“ (angl. „Caring for Carers“) sukūrė platų institucijų paramos tinklą, kuris siūlo 13 skirtingų įgūdžių mokymo kursų neformaliems globėjams. Olandijoje, siekiant užkirsti kelią psichologinių problemų atsiradimui, taikomas prevencinis konsultavimo ir paramos modelis. Taikant šį modelį, socialiniai darbuotojai lanko neformalius globėjus namuose, suteikia jiems reikalingos informacijos, o vėliau dar tris mėnesius konsultuoja globėjus telefonu.

Globėjams yra svarbios ne tik konsultavimo ir mokymo paslaugos, bet ir *informavimo bei koordinavimo paslaugos*, kurių tikslas – padėti globėjams gauti informaciją apie visas jiems ir jų globotiniams priklausančias paslaugas ir išmokas, taip pat padėti įvykdyti administracinius reikalavimus, derinti socialinio ir medicininio sektoriaus paslaugas. Colombo ir kt. (2011) atkreipia dėmesį, kad itin naudingos globėjams yra vieno langelio principu pagrįstos informavimo paslaugos, specialūs informaciniai centrai, padedantys globėjams palaikyti ryšį su kitais globėjais, turinčiais panašios patirties, taip gaunant informacijos apie pagalbos šaltinius (finansinius, fizinius, emocinius ir socialinius) bei globotinio ligas ir negalias. Specialūs informaciniai centrai, finansuojami tiek NVO, tiek bendruomenių, tiek valdžios institucijų, veikia, pavyzdžiui, Prancūzijoje, Vokietijoje. O Austrijoje prie globėjams tenkančios administracinės naštos mažinimo bei jų ir globojamų asmenų poreikių koordinavimo prisideda atvejo vadybininkai, kurių pagrindinė funkcija yra skirtingų (socialinės ir medicininės srities) veiklų administravimas ir koordinavimas, tačiau jie veikia ir kaip tarpininkai tarp globėjų ir paslaugų teikėjų (Colombo ir kt., 2011).

Apibendrinant šiame mokslo studijos skyriuje aptartas šeimos ir darbo įsipareigojimų derinimo priemonės ir šių priemonių taikymo pavyzdžius konkrečiose šalyse, galima teigti, jog nėra vieno – optimalaus – pasirinkimo globojant senyvo amžiaus šeimos narį. Ilgos (ypač – apmokamos) globos atostogos gali padėti susidoroti su globos poreikiais, tačiau šiuo atveju gali būti suduodamas smūgis darbuotojo profesinei karjerai, jos plėtros galimybės. Iš kitos pusės, trumpalaikės atostogos ar darbas ne visą darbo dieną yra palankesnės karjeros požiūriu, tačiau gali būti nepakankamos globos poreikiams patenkinti. Pagrindinė nuostata, kuri padėtų geriausiai spręsti visas problemas – didelė globos paslaugų namuose pasiūla (tiek valstybės užtikrinamos globos namuose paslaugos, tiek galimybė samdyti globos namuose paslaugas teikiančius darbuotojus dvišaliu principu) bei pakankamos užimtumo lankstumo galimybės, kurios leistų pagal kiekvieno asmens / šeimos individualius poreikius pasirinkti optimalų formalios ir neformalios globos paslaugų rinkinį (derinant formalios globos namuose paslaugas su lanksčiu darbo laiku). Empirinio tyrimo duomenys tik patvirtina išvadas, kad norint paskatinti neformalios globos plėtrą šalyje svarbiausia būtų tobulinti šeimos ir darbo derinimo galimybes, šeimos narių arba kitų privačių asmenų įdarbinimo globėjais organizacinius modelius, mokestines lengvatas dirbantiesiems, kurie prižiūri artimuosius namuose, daugiau atostogų ir laisvadienių, globojant šeimos narį namuose ar galimybę gauti atokvėpio paslaugas. Kitaip tariant, respondentų nusiteikimas sulaukus pensijos imtis kitų asmenų globos mūšų šalyje labai priklausys nuo valstybės paramos globėjams dosnumo, įvairovės, gavimo sąlygų.

5. KITI BŪSIMŲ GLOBOS PASLAUGŲ VARTOTOJŲ LŪKESČIAI DĖL SOCIALINĖS GLOBOS PASLAUGŲ

5.1. Pageidaujamos paslaugų teikėjų charakteristikos

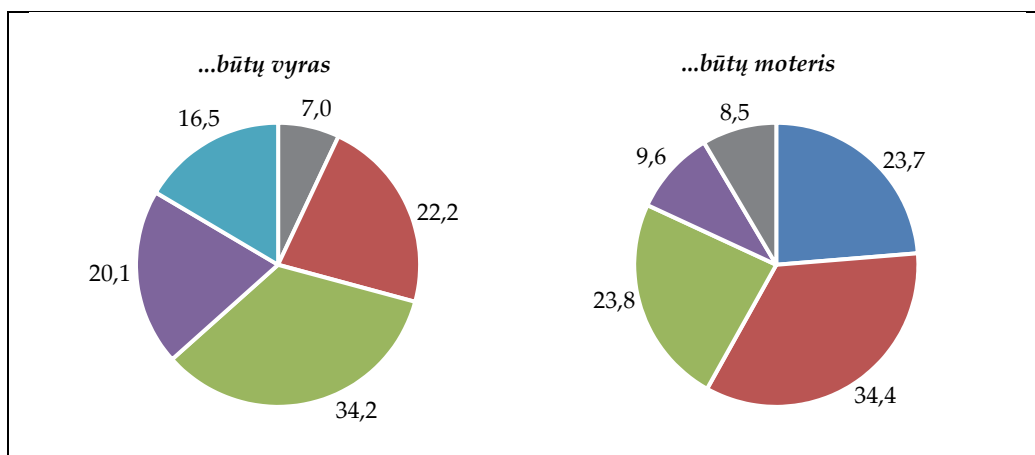
Remiantis vartotojo teorija, vartotojas priima vartojimo sprendimus siekdamas maksimizuoti savo naudą. Jo pasirinkimai priklauso nuo jo patirties, suvokiamo tikslo pasiekimo galimybių, pasitikėjimo savimi. Be to, vartotojas priima vartojimo sprendimus tam tikroje konkrečioje aplinkoje vietoje, laiko požiūriu (Levin ir Milgrom, 2004). Taigi, gyventojų lūkesčius dėl globos paslaugų teikėjų charakteristikų taip pat veikia minėtos aplinkybės. Kaip matome iš 5.1 pav. pateiktos grafinės medžiagos, didžiausia dalis respondentų kaip ypač svarbias paslaugų teikėjų charakteristikas pažymėjo jų profesinę kvalifikaciją bei lytį.

Tyrimas parodė, kad žemiau nurodytos charakteristikos respondentams bus svarbios ateityje, kai jiems reikės paslaugų (žr. 3 priedas, 4 lentelė):

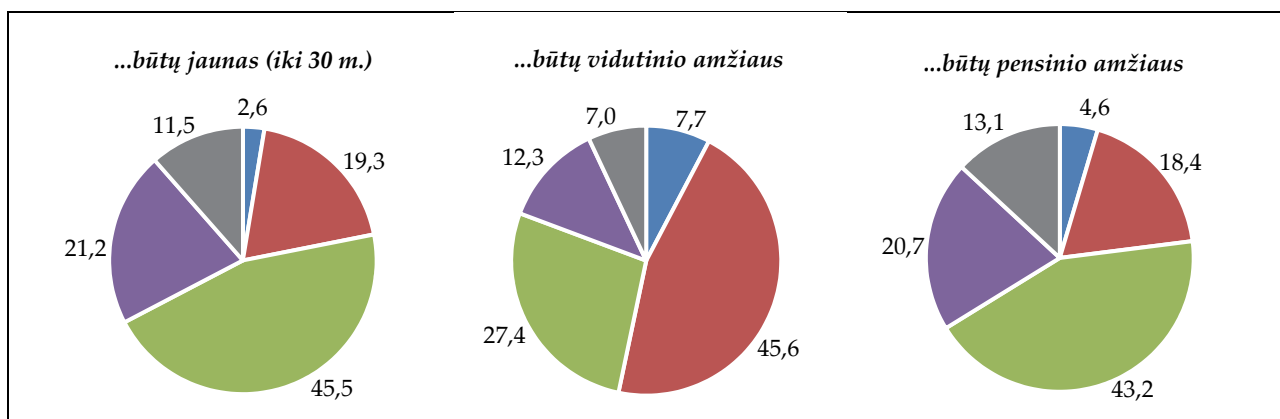
- teikėjo profesinė kvalifikacija svarbi 31 proc. respondentų (tiek tarp vyrų, tiek tarp moterų); tiek kaimo, tiek miesto gyventojų bei įvairių amžiaus grupių gyventojų. O štai turinčių ir neturinčių aukštojo išsilavinimo respondentų vertinimai statistiškai reikšmingai skiriasi³ ($p = 0,017$). Teikėjo profesinę kvalifikaciją kaip labai svarbią nurodė 35,1 proc. turinčiųjų aukštąjį išsilavinimą ir 29,7 proc. neturinčiųjų.
- teikėjo lytis (kad tai būtų moteris) svarbi 24 proc. respondentų, ypač moterims (32 proc.), o mažiausiai svarbi vyrams (12 proc.) bei didmiesčių gyventojams (17 proc.). Turinčių ir neturinčių aukštojo išsilavinimo respondentų vertinimai statistiškai reikšmingai nesiskiria ($p = 0,391$).
- globos teikėjo tautybė labai svarbi 14 proc. gyventojų, ypač vyresnio amžiaus, mažas pajamas gaunantiems, kaimo ir rajonų gyventojams; a) Tarp turinčių ir neturinčių aukštojo išsilavinimo respondentų vertinimai statistiškai reikšmingai nesiskiria ($p = 0,096$), nors galima pastebėti, kad kaip labai svarbią globėjo tautybę nurodė 9,5 proc. turinčiųjų ir 15,0 proc. neturinčiųjų aukštojo išsilavinimo. b) Lietuvių ir ne lietuvių globos teikėjo tautybės kaip savybės vertinimai statistiškai reikšmingai skiriasi ($p = 0,002$). Kad globos teikėjo tautybė yra labai svarbi savybė, nurodė 15 proc. lietuvių ir 8,3 proc. ne lietuvių respondentų. Lietuvai, ko gero, nebus būdinga tokia situacija, kaip pavyzdžiui, Italijai, kur globos namuose paslaugų sektoriuje vyrauja migrantų (taigi, kitataučių) teikiamos paslaugos. 2011 m. Italijoje daugiau nei 80 proc. iš visų 881 tūkst. registruotų namų ūkių darbuotojų buvo užsieniečiai (Quality of jobs..., 2015).

³ Vertinimų vidurkių palyginimui tarp turinčiųjų aukštąjį išsilavinimą ir neturinčiųjų naudotas Mano-Vitnio-Vilkoksono kriterijus dviem nepriklausomoms imtims.

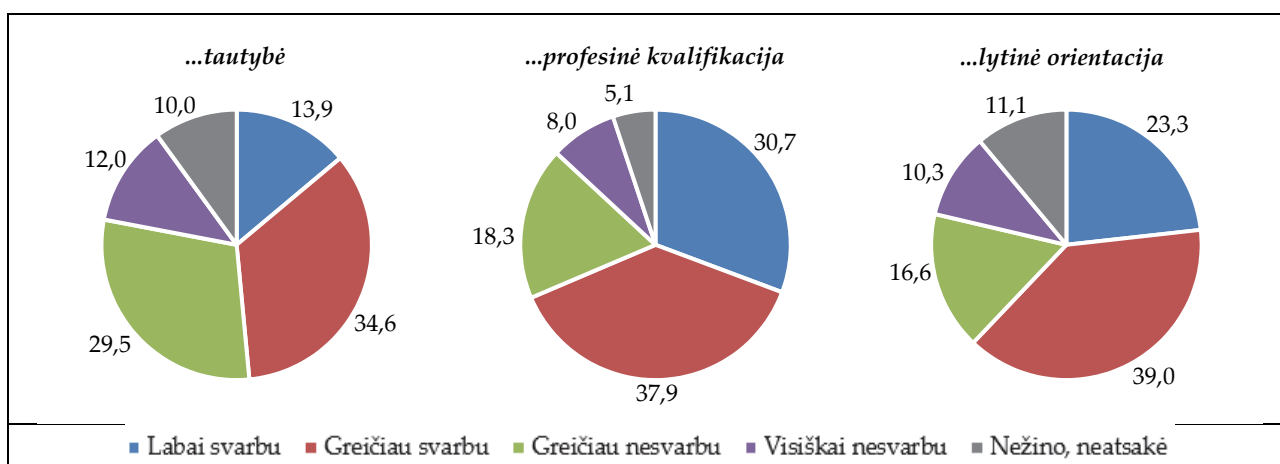
Globos teikėjo lytis

Globos teikėjo amžius

Kitos globos teikėjų charakteristikos

5.1 pav. Gyventojų nuomonė apie tai, kokios paslaugų teikėjų charakteristikos jiems bus svarbios ateityje, kai reikės paslaugų (proc.)

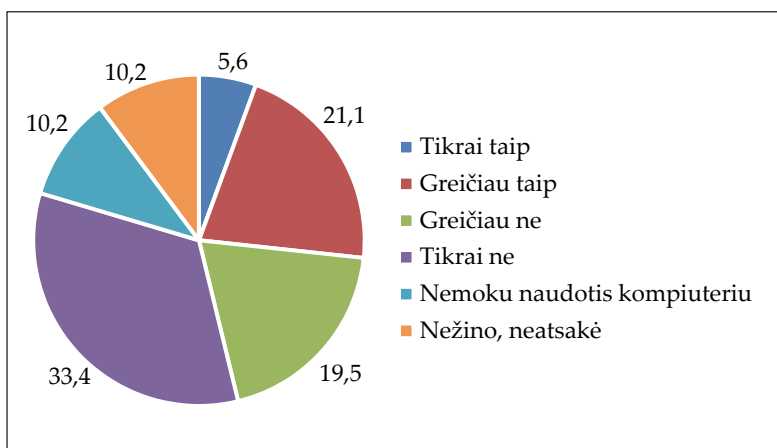
- globos teikėjo religiniai įsitikinimai labai svarbūs 14 proc. respondentų, dažniau tiems, kurie gauna mažesnes pajamas ir yra ne didmiesčių gyventojai. Tarp turinčių ir neturinčių aukštojo išsilavinimo respondentų vertinimai statistiškai reikšmingai skiriasi ($p = 0,004$). Globos teikėjo religiniai įsitikinimai labai svarbūs yra 15 proc. neturinčių aukštojo išsilavinimo respondentų ir 7,4 proc. tokių išsilavinimą turinčių.

- globos paslaugų teikėjų amžiaus labai svarbus / svarbus tik 3–8 proc. respondentų, kita vertus, iš pateiktų atsakymų galima spręsti, kad daugiau kaip pusė respondentų labiau pageidautų ne jaunesnio ar pensinio amžiaus, bet vidutinio amžiaus paslaugų teikėjų. Tad planuojant ateityje įtraukti pensinio amžiaus asmenis į socialinių paslaugų teikimą reikėtų turėti omenyje priemonių numatymą, formuojant palankesnę visuomenės nuomonę apie pagyvenusių žmonių dalyvavimą šių paslaugų sistemoje.

5.2. Naujų paslaugų poreikis technologijų amžiuje

Elektroninių technologijų plėtra vis labiau pasiekia ir socialinių paslaugų sektorių. Kaip teigė Castell (1998), šiuolaikinėje visuomenėje IT *organizuoja visą gyvenimo logiką bei principus ir turi dramatišką įtaką žmogiškiesiems santykiams* (Castell, 1998). Šio tyrimo duomenimis, tik maždaug kas ketvirtas gyventojas (apie 27 proc.) pritaria minčiai, kad senatvėje norėtų gauti kai kurias paslaugas elektroniniu būdu, dažniau jaunesni ar gaunantys didesnes pajamas, arba didmiesčių gyventojai. Trečdalis respondentų kategoriškai tokių paslaugų nepageidauja, ypač vyresnio amžiaus, gaunantys mažesnes pajamas ir miestelių, kaimo gyventojai. 10 proc. respondentų tokios paslaugos būtų neprieinamos, nes jie nurodė nemokantys naudotis kompiuteriu (didmiesčiuose tokių gyventojų dalis tik apie 6 proc., o kaime – 14 proc.). Žr. 3 priedas, 3 lentelė ir 5.2 pav.

Informacinių technologijų plėtojimo pagyvenusių žmonių globos sektoriuje klausimas sulaukia nemažai dėmesio užsienio literatūroje. Teigiama, kad informacinių technologijų plėtojimas galėtų palengvinti pagyvenusių žmonių buitį (pvz., maisto ir kitų produktų užsisakymas į namus internetu būtų itin naudingas sunkiai judantiems žmonėms), galėtų praplėsti bendravimo galimybes (pvz., susirašinėjimas elektroniniais laiškais), taip pat IT galėtų būti naudingos ieškant informacijos apie galimas socialines ir su sveikatos priežiūra susijusias paslaugas. Kartu užsienio literatūroje pabrėžiama, kad siekiant plėsti IT naudojimą tarp pagyvenusių asmenų, būtina jas pritaikyti prie pakitusių šio amžiaus tarpsnio asmenų gebėjimų, t. y. atsižvelgti į jų sensorinius pojūčius (pvz., pablogėjusį regėjimą), motorinius įgūdžius (pvz., sutrikusią koordinaciją, sunkumus suimant smulkius daiktus) bei kognityvinius gebėjimus (pvz., gebėjimą įsiminti) (Czaja ir Chin Lee, 2005).

5.2 pav. Respondentų nuomonių pasiskirstymas apie pageidavimą gauti paslaugas elektroniniu būdu (proc.)

Literatūros analizė atskleidė, kad užsienio šalių tyrėjus domina ir lūkesčiai, susiję su robotų įtraukimu į pagyvenusių žmonių globą. Pavyzdžiui, Ray ir kt. (2008) žmonių požiūrio į robotus tyrimo rezultatai, gauti derinant kokybinio ir kiekybinio tyrimo metodus, atskleidė, kad tik 22 proc. iš 240 respondentų norėtų, kad senatvėje jais rūpintųsi robotas. Niemelä ir kt. (2016), pasitelkę pusiau struktūruotus interviu, tyrė pagyvenusių žmonių globos įstaigose sprendimus priimančių asmenų (angl. *decision-makers*) ir profesionalių globos teikėjų lūkesčius ir patirtį, susijusius su robotų įsigijimu ir naudojimu pagyvenusių žmonių globos srityje Suomijoje. Tyrimas atskleidė, kad žvelgiant iš sprendimus priimančių asmenų perspektyvos, socialiniai robotai nėra laikomi būtinybe globos namams, o domėjimasis jais susijęs su smalsumu išbandyti naujas technologijas ir galimybe pajairinti pagyvenusių asmenų aktyvumą. Taip pat sprendimus priimančios asmenys, kalbėdami apie robotų naudojimą globos namuose, atkreipė dėmesį, kad naujų technologijų įgyvendinimas galėtų turėti teigiamos įtakos apkritai požiūriui į robotų naudojimą globos industrijoje ir netgi pritraukti į šį lauką naujos potencialios darbo jėgos. Niemelä ir kt. (2016) tyrimas kartu atskleidė, kad profesionalūs globos teikėjai į robotų naudojimą pagyvenusių žmonių globoje žvelgė kaip į galimybę padidinti globos namų gyventojų gyvenimo kokybę, be to, profesionalių teikėjų lūkesčiai ne visais atvejais sutampa su sprendimus priimančių asmenų lūkesčiais dėl naujų technologijų naudojimo.

Vis tik didmiesčiuose apie 38 proc. pagyvenusio amžiaus gyventojų mano, kad paslaugos elektroniniu būdu jiems būtų priimtinos, tad socialinių paslaugų plėtra ateityje turėtų įvertinti šį segmentą ir planuoti pokyčius organizacinėje socialinių paslaugų struktūroje. Apie 40 proc. mažesnių miestų ir ypač kaimo vietovių gyventojų kategoriškai sako NE tokiam paslaugų organizavimo modeliui. Taigi, iš esmės e-socialinės paslaugos ateityje turės paklausą, tik nevienodais mastais, priklausomai nuo regiono ypatumų.

6. EMPIRINIO TYRIMO REZULTATŲ APIBENDRINIMAS KITŲ TYRIMŲ KONTEKSTE

GYVENTOJŲ INFORMUOTUMAS APIE GLOBOS PASLAUGAS PAGYVENUSIEMS

Jeigu dviejų trečdalių 50–65 metų amžiaus Lietuvos gyventojų lūkesčiai gali būti traktuojami kaip „informuoti“ lūkesčiai, t. y. pagrįsti asmenine patirtimi, tai trečdalis gyventojų lūkesčiai yra daugiau subjektyvi nuomonė be patirties. Kiti mokslininkai, pvz., Chang (2012), remdamasis Fazio ir Zanna (1981), savo darbe pabrėžia tiesioginės asmeninės patirties svarbą įsitikinimų ir nuostatų formavimuisi. Chang (2012) teigia, kad nuostatos ateities prognozių atžvilgiu bus aiškesnės ir labiau tikėtinos tų žmonių, kurie turi faktinės tam tikro įvykio patirties, nei tų, kurie tokios patirties neturi. Anot minėto autoriaus, tiesiogine asmens patirtimi paremti įsitikinimai bus laikomi patikimesniais ir jų yra laikomasi tvirčiau nei įsitikinimų, kurie kyla iš kitų šaltinių, pavyzdžiui, iš bendravimo su kitais, iš žiniasklaidos ir pan. Remiantis studijoje aptariamo tyrimo rezultatais, galima teigti, kad dauguma atvejų nėra esminių, patikimų skirtumų tarp šių dviejų grupių (turinčių ir neturinčių globos patirties) vertinimų. Tai leidžia daryti prielaidą, kad galbūt apskritai vyresnio amžiaus asmenys Lietuvoje yra pakankamai gerai informuoti apie globos paslaugų senatvėje galimybes.

PASITIKĖJIMAS IR PASLAUGŲ TEIKĖJŲ PASIRINKIMAS

Apskritai galima teigti, kad vyresnio amžiaus asmenų pasitikėjimas neformalia globa yra aukštas, o kalbant tik apie globėjus – artimuosius, labai aukštas; o štai pasitikėjimo lygis formaliais paslaugų teikėjais yra daug mažesnis. Įdomi detalė – pasitikėjimas neformaliais paslaugų teikėjais – giminaičiais – kaime yra mažesnis negu miestuose, tačiau pasitikėjimas paslaugų teikėjais – kaimynais – yra didesnis kaime negu mieste ar didmiesčiuose. Tai svarbi žinia bendruomenių judėjimams kaime imtis šios veiklos. Pavyzdžiui, Barker (2002) atkreipė dėmesį į giminystės ryšiais su pagyvenusiais asmenimis nesusijusių neformalių globėjų svarbą siekiant išsaugoti globos poreikį turinčių asmenų galimybes gyventi bendruomenėje. Pleschberger ir Wosko (2016) analizavo kaimynų, kaip neformalių globėjų, teikiamą globą vienišiams pagyvenusiems asmenims jų gyvenimo pabaigoje. Pleschberger ir Wosko (2016) pastebėjo, kad kaimynų bendradarbiavimas su formaliais globos paslaugų teikėjais yra labai svarbus įrankis siekiant sudaryti sąlygas vienišiams senoliams iki mirties gyventi savo namuose. Kita vertus, svarbu atkreipti dėmesį, kad tai, kokiais paslaugų teikėjais gyventojai labiausiai pasitiki ir kokius teikėjus ateityje rinktųsi patys, tyrimo duomenimis, nėra analogiški dalykai. Antai, nors 91 proc. nurodė pasitikintys artimais šeimos nariais, kaip paslaugų senatvėje teikėjais, juos patys sau rinktųsi tik 67 proc. visų gyventojų. NVO pasitiki 34 proc., o juos, kaip paslaugų teikėjus, senatvėje sau rinktųsi tik apie 2 proc.; analogiškai 49,9 proc. pasitiki privačiais paslaugų teikėjais, tačiau mano juos rinktis senatvėje tik 8,7 proc.

Atitinkamai jaunesni respondentai gerokai rečiau sieja savo globos poreikių tenkinimą su viešaisiais globos paslaugų teikėjais. Įdomu tai, kad dvigubai mažiau didmiesčių gyventojų planuoja kreiptis į viešuosius paslaugų teikėjus negu kaimo ar rajonų centrų gyventojai, atitinkamai, didesnė didmiesčių gyventojų dalis orientuojasi į privačius paslaugų teikėjus.

Tarp formalių paslaugų teikėjų labiausiai paklausios ateityje bus valstybinių ir privačių paslaugų teikėjų socialinės globos paslaugos. Suomijoje atliktas tyrimas, siekiant atsakyti į klausimą, kodėl pagyvenę žmonės renkasi privačius paslaugų teikėjus, atskleidė, kad privačių teikėjų svarba tarp pagyvenusių žmonių auga, o šios paslaugos pasirenkamos dėl jų geresnio prieinamumo, kokybės, dėl to, kad tokių paslaugų neteikia viešasis sektorius arba nepakanka informacijos apie viešojo sektoriaus paslaugas (Puthenparambil ir Kröger, 2016).

Gilinantis, ar globos teikėjo pasirinkimas yra susijęs su tokiomis respondentų charakteristikomis, kaip išsilavinimas, tautybė, vaikų turėjimas, pajamų dydis ar šeimyninė padėtis, galima teigti, kad ryšio tarp šių kintamųjų nėra. T. y. nei išsilavinimas, nei turimos pajamos, nei kitos minėtos respondentų charakteristikos nelemia, kokį paslaugos teikėją jie nurodė rinksiantys senatvėje.

PASLAUGŲ TEIKĖJŲ PRIORITETAI

Labiausiai vieninga respondentų nuomonė dėl pirmo, svarbiausio prioriteto – kad tai yra giminių, šeimos narių pagalba, taip pat dėl mažiausiai prioritetinio pasirinkimo – kad tai senelių globos namai. T. y. 77 proc. teikia išskirtinį *pirmą prioritetą* giminių, šeimos narių pagalbai, o kitas paslaugų formas kaip *pirmą prioritetą* pasirinko tik labai maža dalis (2–7 proc.) respondentų. Dažniausias *antras pasirinkimas* yra pažįstamų, kaimynų, savanorių pagalba (37 proc.), labiausiai paklausoma kaime bei mažesniuose miestuose (44–41 proc.) ir daug mažiau paklausoma didmiesčiuose (28 proc.). Kas ketvirtas gyventojas kaip antrą prioritetą pažymėjo paslaugas namuose. Pinquart ir Sörensen (2002), analizavę Vokietijos ir JAV 65+ metų amžiaus gyventojų trumpalaikės ir ilgalaikės globos senatvėje prioritetus, nustatė, kad kalbėdami apie trumpalaikę globą, gyventojai išreiškė prioritetą neformaliai globai ir mišriai pagalbai (t. y. neformalios ir formalios globos deriniui), o kalbėdami apie ilgalaikę globą – formaliai pagalbai. Taip pat Pinquart ir Sörensen (2002) tyrimas atskleidė, kad vyresnio amžiaus gyventojų prioritetai dėl globos formos ateityje yra susiję su lytimi, kontaktų palaikymu su giminaičiais, amžiumi, suaugusių vaikų skaičiumi, su turima globos patirtimi, išsilavinimu ir pajamomis. Pavyzdžiui, buvimas vyru ir turėjimas daugiau kontaktų su giminėmis padidino tikimybę, kad gyventojai kaip prioritetinę globos ateityje formą nurodys neformalią ir mišrią pagalbą. Mūsų tyrimo rezultatai, atskleidžiantys vyresnio amžiaus Lietuvos gyventojams būdingą globos paslaugų teikėjų ateityje prioritetiškumą, glaudžiai siejasi su Cantor (1979) pasiūlytu pagyvenusių žmonių socialinės globos sistemos hierarchiniu-kompensaciniu modeliu, kuris numato vienos sistemos pakeičiamumą kita sistema, tačiau pageidautina tvarka. Galima netgi teigti, kad Lietuvoje atlikto tyrimo rezultatai patvirtina Cantor (1979) pasiūlytą modelį. Remiantis hierarchiniu-kompensaciniu modeliu, pagyvenęs asmuo naudojami formalia sistema, kuri susideda iš visuomeninių ir vyriausybinių paslaugų organizacijų bei politinių ir ekonominių institucijų, kaip paskutine išėjimi, kai išsenka arba yra neįmanoma neformalios sistemos, kuri susideda iš artimiausių giminaičių, kaimynų ir draugų, teikiama pagalba ar parama (Cantor, 1991). Taigi pagalbą pagyvenusiems

asmenims įgyvendinama pagal tvarkingą hierarchinį atrankos procesą, kurį lemia individo teikiami prioritetai pagalbai (giminės, draugai, formalių institucijų darbuotojai).

TRADICIJŲ ĮTAKA

Daugiau kaip pusė pagyvenusių šalies gyventojų (58 proc.) laikosi tradicinės nuomonės, kad vaikai turi rūpintis savo tėvais senatvėje bet koku atveju, ypač didelė dalis taip manančių yra 50–54 metų amžiaus grupėje bei turtingesnių šeimų grupėje (67–63 proc.). Apie penktadalis – 22 proc. – mano, kad toks rūpestis gali būti užkrautas, tik jeigu vaikams už tai būtų mokama, ypač taip mano vyresni ir mažesnių pajamų asmenys. Ir tik 13 proc. mano, kad vaikai neprivalo rūpintis savo tėvais senatvėje. Minėtas nuomonių pasiskirstymas iš esmės nesiskiria tarp vyrų–moterų vertinimų; kaimo–miesto gyventojų vertinimų. Galime teigti, kad yra patikimas ryšys tarp šeimos narių kaip globėjų senatvėje pasirinkimo ir požiūrio, kad vaikai neabejotinai turi pareigą rūpintis savo tėvais senatvėje. T. y., tie, kurie prioritetą teikia artimųjų globai, pripažįsta tėvų–vaikų įsipareigojimų būtinumą. Tarp tų, kurie pasirinko valstybės / savivaldybės paslaugas senatvėje, yra daugiau manančių, kad vaikai neprivalo rūpintis savo tėvais senatvėje. Kad Lietuvoje įsitvirtinusi nuomonė, jog senyvo amžiaus asmenų globa yra šeimos narių pareiga, liudija ir naujausios apklausos. Pavyzdžiui, Matonytės ir kt. (2019) 2018 m. atliktos apklausos, kurioje dalyvavo ilgalaikės pagyvenusių asmenų globos ir slaugos institucijų atstovai bei mokslininkai tyrėjai, duomenimis, beveik 69 proc. respondentų teigė manantys, kad pareiga rūpintis senyvo amžiaus asmeniu, reikalingu priežiūros, tenka šeimos nariams, apie 16 proc. – valstybei ir apie 15 proc. – kitai institucijai (privačioms įstaigoms, religinėms bendruomenėms, nevyriausybinėms organizacijoms).

PASIRINKIMAS TARP PINIGINIŲ IŠMOKŲ PASLAUGOMS NUSIPIRKTI IR TIESIOGINIO PASLAUGŲ TEIKIMO

Didžioji dalis (virš 70 proc.) respondentų pageidautų gauti pinigus, arba bent dalį pinigų, ir už juos patys nusipirktų jiems reikalingas paslaugas, ypač taip mano didmiesčių gyventojai, gaunantys didesnes pajamas, vyrai. Ir tik kas penktas pageidautų tiesiogiai gauti tik paslaugas, dažniau moterys, arba kaimo, mažesnių miestų gyventojai. Tad galima teigti, kad pagalbos pinigų vietoj tiesioginių paslaugų teikimas Lietuvoje ateityje bus labai pageidaujamas, todėl atitinkamai turėtų būti plėtojami ir organizaciniai, teisiniai modeliai, koku būdu šie pinigai galėtų būti įtraukti (išplėsti) kaip socialinių paslaugų alternatyva. Tam, kad didėtų socialinių paslaugų pasiūla, atsirastų individualūs paslaugų teikėjai, reikalinga teisinė bazė, organizaciniai paslaugų modeliai. Kaip rodo kai kurių šalių patirtis, gana didelė dalis gyventojų pageidauja gauti tiesiogines išmokas paslaugoms nusipirkti, tačiau tokiu atveju paslaugų teikėjai, samdomi tiesiogiai pačių paslaugų vartotojų, akcentuoja naujai atsirandančias darbo santykių problemas. Laisvai samdomi darbuotojai globos paslaugoms teikti tampa mažiau socialiai apsaugoti, t. y. šios paslaugų organizavimo formos pasirinkimas, nors didina paslaugų klientų pasirinkimo galimybes, blogina darbo sąlygas paslaugas teikiantiems darbuotojams. Galima pastebėti, kad Europos šalių globos paslaugų sektoriuje yra taikomos įvairios piniginių išmokų schemas, sudarančios galimybes privatiems asmenims lengviau atsiskaityti už jiems suteiktas paslaugas, didinančios globos gavėjų autonomiją, kartu kurdamos prielaidas saugesniam užimtumui žvelgiant iš globos teikėjo perspektyvos. Pavyzdžiui, Belgijoje veikia paslaugų

kvitų (vaučerių) schema, pagal kurią privatūs asmenys gali naudoti paslaugų kvitus, kad apmokėtų už jų namų ūkiui suteiktas paslaugas, pavyzdžiui, namų tvarkymą, drabužių skalbimą ir lyginimą, maisto gamybą, apsipirkimą ir kt. (Angermann ir Eichhorst, 2012). Jungtinėje Karalystėje, siekiant labiau pritaikyti teikiamą paramą asmens poreikiams globos srityje, asmenims, gaunantiems socialines paslaugas, buvo įvesta priemonė vadinama „asmeniniu biudžetu“ (angl. *personal budget*). Italijoje, siekiant sumažinti nedeklaruotą ir atsitiktinį darbą, 2003 m. įvesta darbo kvitų (it. *Buoni Lavoro*) priemonė, taikoma ir globos paslaugų sektoriuje (White..., 2013).

E- SOCIALINIŲ PASLAUGŲ POREIKIS

Iš esmės e-socialinės paslaugos ateityje turės nemažą paklausą (maždaug kas ketvirtas gyventojas pritaria minčiai, kad senatvėje norėtų gauti kai kurias paslaugas elektroniniu būdu, dažniau jaunesni ar gaunantys didesnes pajamas asmenys), tik nevienodais mastais, priklausomai nuo regiono ypatumų. Didmiesčiuose apie 38 proc. pagyvenusio amžiaus gyventojų mano, kad paslaugos elektroniniu būdu jiems būtų priimtinos, tad socialinių paslaugų plėtra ateityje turėtų įvertinti šį segmentą ir planuoti pokyčius organizacinėje socialinių paslaugų struktūroje. Apie 40 proc. mažesnių miestų ir ypač kaimo vietovių gyventojų kategoriškai sako NE tokiam paslaugų organizavimo modeliui. Literatūros apžvalga atskleidė, kad apskritai didėja mokslininkų domėjimasis šiuolaikinių technologijų pritaikymu pagyvenusių žmonių globos sektoriuje. Šia tema rašantys autoriai atkreipia dėmesį į technologijų naudojimo globos sektoriuje naudą tiek senyvo amžiaus globos gavėjams, tiek globos teikėjams. Pavyzdžiui, Mostaghel (2016) vardija tokius technologijų naudojimo privalumus pagyvenusiems asmenims, kaip gyvenimo kokybės gerėjimas, galimybių ilgiau gyventi savo namuose sudarymas, ryšio palaikymas su šeima ir draugais. Carretero ir kt. (2015), atlikę informacinių ir komunikacinių technologijų naudos neformaliems globėjams ir apmokamiems padėjėjams tyrimą, nustatė, kad minėtų technologijų naudojimas padeda neformaliems globėjams išlaikyti globos ir darbo pusiausvyrą, prisideda prie neformalių globėjų ir apmokamų padėjėjų įgūdžių ir kompetencijos didėjimo.

POŽIŪRIS Į PASLAUGŲ APMOKĖJIMĄ

Apie 46 proc. respondentų laikėsi nuomonės, kad visas paslaugas senatvėje turi finansuoti valstybė, ir tik 1,2 proc. teigė, kad jiems valstybės pagalba apmokant paslaugas nereikalinga. Penktadalis sutinka apmokėti dalį paslaugos kainos, o ketvirtadalis nusiteikę primokėti tik už aukštesnės kokybės paslaugas. Paslaugų kokybė, kaip mokėjimo už paslaugas kriterijus, svarbesnė gaunantiems didesnes pajamas. Vidutiniškai tik kas ketvirtas sutinka primokėti už aukštesnės kokybės paslaugas, ką galima interpretuoti, kad likusi dalis neskiria ypatingos svarbos šių paslaugų kokybės klausimams, prioritetą atiduodama mažesnei paslaugos kainai. Šiame kontekste svarbus valstybės požiūris – ar sudaryti galimybes visiems gauti vienodų standartų paslaugas, ar vienos galėtų būti orientuotos į minimalius standartus, garantuojamus valstybės, kitos – aukštesnių standartų, už kurias daugiau moka pats paslaugų vartotojas. 2009 m. Didžiojoje Britanijoje atliktos reprezentatyvios gyventojų apklausos duomenimis, apie pusė šalies gyventojų mano, kad patys žmonės turėtų prisiimti atsakomybę už savo globos finansavimą (PPR, Pricewaterhouse Coopers, 2009).

PENSINIO AMŽIAUS ASMENYS KAIP PASLAUGŲ PLĖTROS RESURSAS

Tyrimo duomenimis, kas dešimtas respondentas atsakė, kad išėjęs į pensiją tikrai norėtų pats nemokamai padėti kitiems pagyvenusiems žmonėms, o apskritai šiek tiek daugiau kaip pusės gyventojų nusiteikimas teikti pagalbą (mokamai ar nemokamai) galėtų būti išnaudotas kuriant atitinkamas paslaugų teikimo, organizavimo bei apmokėjimo formas, kvalifikacijos tobulinimo sistemą ir taip užpildant darbo jėgos stoką šiame sektoriuje. Kitų šalių patirtis taip pat atspindi, kad patys pagyvenę asmenys, galintys ir norintys teikti paslaugas pagyvenusiems, pabaigę savo darbinę karjerą ir išėję į pensiją, gali tapti svarbiu šio sektoriaus darbo jėgos papildymu. Europos šalims susiduriant su personalo išlaikymo ir pritraukimo į globos sektorių problemomis, pagyvenusių asmenų pritraukimas šioms paslaugoms teikti dar labiau didės. Kitaip tariant, į pagyvenusių asmenų skaičiaus augimą galime žiūrėti ir kaip į papildomus resursus globos sektoriaus plėtrai, pasitelkiant šiuos asmenis imtis globėjo vaidmens (tiek teikiant formalią, tiek neformalią globą), pabaigus pagrindinę savo darbo karjerą. Šio tyrimo duomenimis, norint paskatinti tiek formalų, tiek neformalų pagyvenusių asmenų įsitraukimą į globos paslaugų teikimą nesavarankiškiems senyvo amžiaus asmenims, svarbiausia būtų tobulinti šeimos ir darbo derinimo galimybes, šeimos narių arba kitų privačių asmenų įdarbinimo globėjais organizacinius modelius, šiek tiek mažiau, bet pakankamai svarbu – mokestinės lengvatos dirbantiesiems, kurie prižiūri artimuosius namuose, daugiau atostogų ir laisvadienių, globojant šeimos narį namuose, ar galimybę gauti atokvėpio paslaugas.

DEMOGRAFINĖS PASLAUGŲ TEIKĖJŲ CHARAKTERISTIKOS

Analizuojant, kokios paslaugų teikėjų charakteristikos gyventojams bus labai svarbios ateityje, kai jiems patiems galbūt reikės paslaugų, didžiausia dalis kaip labai svarbią charakteristiką pažymėjo: teikėjo profesinę kvalifikaciją (31 proc.); teikėjo lytį (kad tai būtų moteris svarbu 24 proc. respondentų, ypač moterims, o mažiausiai svarbu vyrams bei didmiesčių gyventojams); globos paslaugų teikėjo lytį nurodė kaip labai svarbią 23 proc., dažniau kaimo, rajonų gyventojai; teikėjo tautybę labai svarbi 14 proc. gyventojų, ypač vyresnio amžiaus, mažas pajamas gaunantiems, kaimo ir rajonų gyventojams; globos teikėjo religiniai įsitikinimai labai svarbūs 14 proc. respondentų, dažniau tiems, kurie gauna mažesnes pajamas ir yra ne didmiesčių gyventojai. O štai globos paslaugų teikėjų amžius labai svarbus / svarbus tik 3–8 proc. respondentų, kita vertus, iš pateiktų atsakymų galima spręsti, kad daugiau kaip pusė respondentų labiau pageidautų ne jaunesnio ar pensinio amžiaus, bet vidutinio amžiaus paslaugų teikėjų. Tad planuojant ateityje įtraukti pensinio amžiaus asmenis į socialinių paslaugų teikimą reikėtų turėti omenyje priemonių numatymą, formuojant palankesnę visuomenės nuomonę apie pagyvenusių žmonių dalyvavimą šių paslaugų sistemoje.

7. GYVENTOJŲ SOCIALINĖS GLOBOS LŪKESČIŲ IMPLIKACIJOS PAGALBOS NAMUOSE PASLAUGŲ ORGANIZACINIŲ MODELIŲ ĮVAIROVEI

Remiantis paslaugų teikimo sistemos (angl. *system of provision*) koncepcija, paslaugų vartojimo ir gamybos procesai yra susiję (Fine, Leopold, 1993). Taigi, galvojant apie tai, kiek realus yra gyventojų lūkesčių realizavimas žvelgiant iš paslaugų gamybos, organizavimo pusės, svarbu aptarti globos paslaugų organizacinių modelių ypatumus. Šiam aptarimui pasirinkti du pagrindiniai paslaugų tipai – formali pagalba namuose ir neformali artimųjų globa. Kodėl būtent į juos koncentruojamės galima paaiškinti dviem pagrindiniais argumentais :

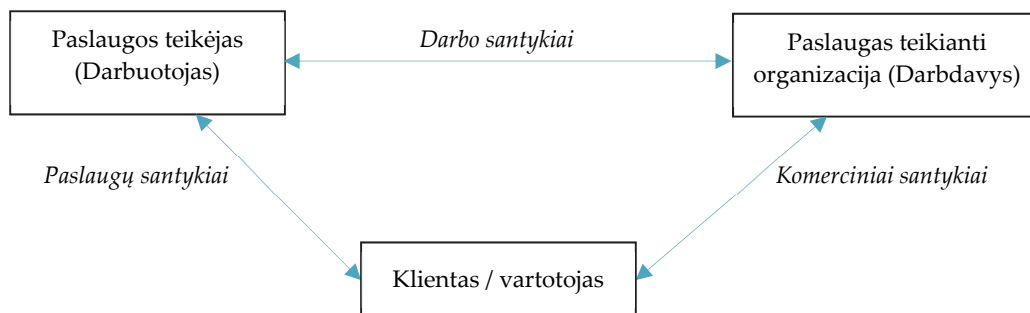
- žvelgiant iš socialinės globos paslaugų paklausos pusės, kaip matėme iš aukščiau aptartų gyventojų lūkesčių dėl socialinės globos paslaugų sulaukus senatvės, absoliuti dauguma respondentų sieja šiuos lūkesčius su šeimos narių, artimųjų pagalba arba formaliomis paslaugomis į namus. Prioritetą stacionariai socialinei pagalbai senatvėje išreiškė tik kas dešimtas 50–65 metų amžiaus Lietuvos gyventojas;
- žvelgiant iš paslaugų pasiūlos pusės, ši pasiūla turės galimybes augti, jeigu valstybės socialinė politika užtikrins šeimos ir darbo derinimą bei pensinio amžiaus asmenų įtraukimą į paslaugų teikimą. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad didelė dalis 50–65 metų amžiaus Lietuvos gyventojų yra nusiteikę imtis „antrosios – pagyvenusių asmenų formalaus / neformalaus globėjo namuose karjeros“. Taigi pagalbos namuose paslaugų plėtra ateityje gali būti paremta pačių pagyvenusių asmenų žmogiškaisiais resursais. Tam realizuotis būtina prielaida yra tiek valstybės parama šeimos–darbo derinimui, tiek būsimų ateinančių vyresnio amžiaus globėjų paruošimui, išlaikymui globos sektoriuje (pvz., darbo sąlygos, darbo vietų kokybė).

Taigi dominuojantis neformalios globos ir pagalbos namuose paslaugų poreikis verčia gilintis ir ieškoti kuo įvairesnių būdų ir modelių pagalbos namuose organizavimui, kad galima būtų panaudoti šiuos žmogiškuosius resursus. Kita vertus, aptarti galimas problemas, siekiant tvarios šių paslaugų plėtros. Įvertinant egzistuojančią praktiką galima būtų išskirti tokius pagrindinius pagalbos namuose paslaugų teikimo organizacinius (užimtumo) modelius:

Formalusis trijų subjektų modelis. Šiame modelyje teikiant pagalbos namuose paslaugas dalyvauja trys subjektai: paslaugas teikianti organizacija / darbdavys – paslaugos teikėjas / darbuotojas – paslaugos gavėjas / klientas / vartotojas (žr. 7.1 pav.).

Paprastai tarp šių trijų subjektų egzistuoja formalūs santykiai – tarp darbdavio ir darbuotojo – darbo sutartis, tarp paslaugų teikėjo ir vartotojo – paslaugų sutartis, t. y. vartotojui paslaugas teikia

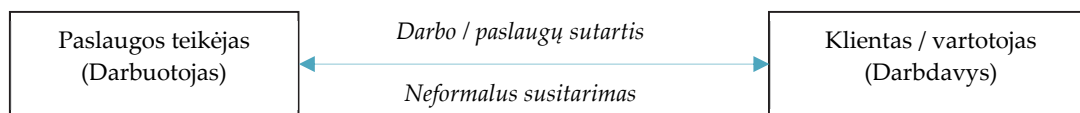
darbuotojas, įdarbintas globos paslaugas teikiančioje įmonėje ar įstaigoje (kuri šiuo atveju yra ir darbuotojo darbdavys) (Farvaque, 2013). Pagal šį modelį, organizuojant paslaugas egzistuoja didelė įvairovė verslo bei darbo santykių modelių. Pavyzdžiui, paslaugų teikėjai gali būti ne pelno arba pelno siekiančios organizacijos; darbuotojai gali būti įdarbinami darbui visam arba ne visam darbo laikui; darbuotojams gali būti privaloma arba neprivaloma mokėti socialinio draudimo įmokas; darbuotojai gali būti įdarbinami į darbo vietą, subsidijuojamą užimtumo agentūrų ir pan. (Rand ir kt., 2011).

7.1 pav. Formalusis trijų subjektų paslaugų teikimo modelis

Šaltinis: parengta pagal Farvaque (2013).

Formalusis arba neformalusis dviejų subjektų modelis (gali būti realizuojamas arba per paslaugų, arba per darbo santykius). Šiame modelyje teikiant pagalbos namuose paslaugas sąlyginai dalyvauja du subjektai: paslaugos teikėjas / darbuotojas – paslaugos gavėjas / vartotojas / darbdavys (šiuo atveju paslaugos gavėjas / vartotojas / darbdavys gali būti tiek pats vyresnio amžiaus asmuo, tiek jo šeimos nariai).

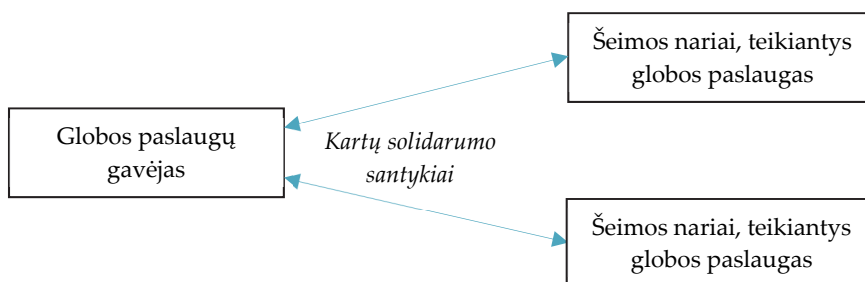

7.2 pav. Formalusis arba neformalusis dviejų subjektų paslaugų teikimo modelis

Šaltinis: parengta pagal Farvaque (2013).

Šis modelis yra charakterizuojamas dvišaliais santykiais tarp paslaugų vartotojo bei teikėjo. Šio modelio ypatumas tas, kad praktikoje šie santykiai gali susiformuoti ir kaip formalūs, kai teikiamos paslaugos yra įteisinamos tam tikromis formaliomis (darbo arba paslaugų) sutartimis, ir kaip neformalūs, kai paslaugos yra teikiamos neįteisinus jų jokiais formaliomis sutartimis (šiuo atveju, kalbama apie nedeklaruojamą darbą). Skirtingose Europos šalyse paslaugas namuose teikia įvairių tipų paslaugų teikėjai: individualūs darbuotojai ir vietos lygmens mažos įmonės (Prancūzija), ne pelno siekiančios organizacijos (Austrija, Prancūzija, Vokietija, Švedija), socialiniai kooperatyvai (Italija, Ispanija), mažos privačios įmonės kartu su bažnyčios valdomomis ne pelno siekiančiomis organizacijomis (Graikija), didelės privačios įmonės (Prancūzija, Ispanija); didelės ne pelno siekiančios organizacijos (Prancūzija, Jungtinė Karalystė), biudžetinės savivaldybės įstaigos, NVO ar privačios įmonės (Lietuvoje) (Farvaque, 2013).

Neformali šeimos narių parama. Šiame modelyje teikiant paslaugas namuose pagyvenusiems asmenims svarbiausias vaidmuo tenka šeimos nariams. Įprastai šio modelio pagrindą sudaro ne formalūs susitarimai / įsipareigojimai, bet moralinės / etinės normos, pagrįstos kartų solidarumu.

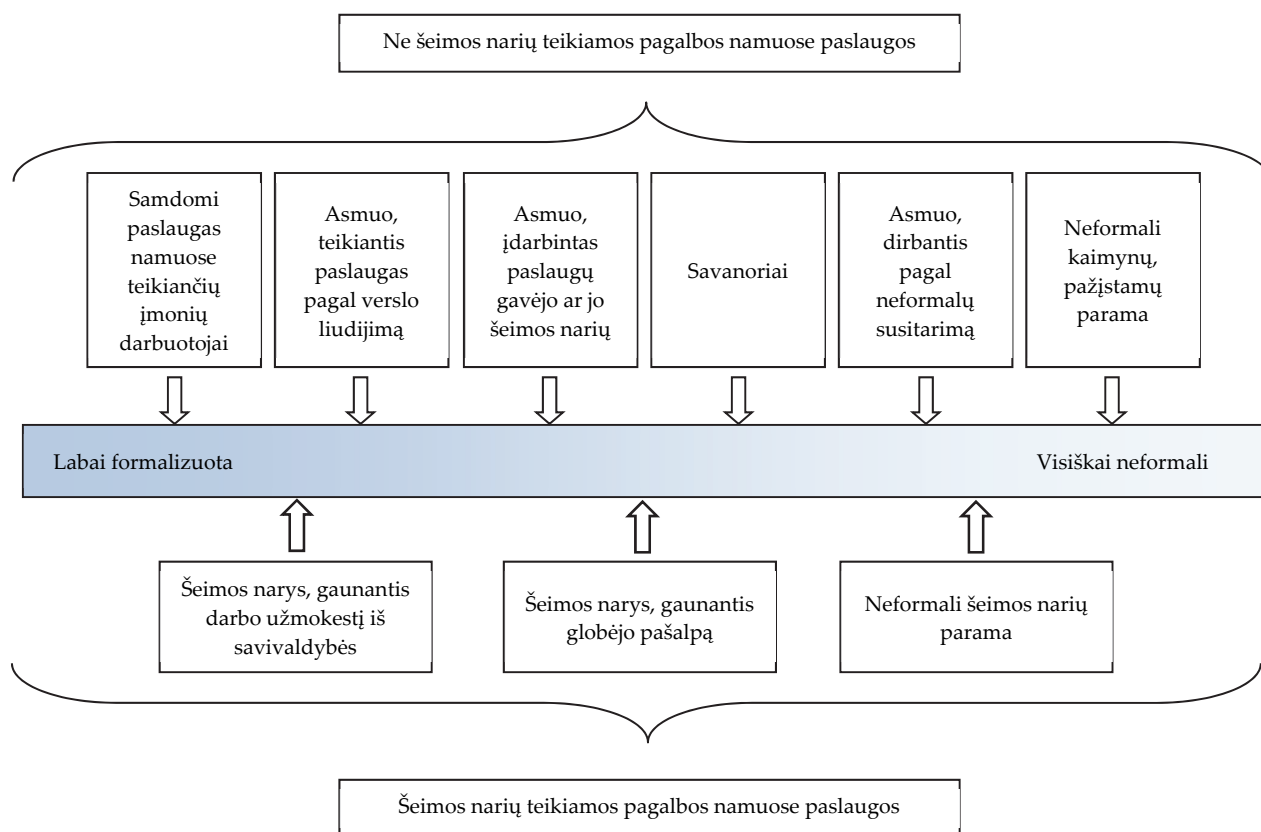

7.3 pav. Neformali šeimos narių parama kaip paslaugų teikimo modelis

Šaltinis: sudaryta autorių.

Be šių – tipinių – modelių egzistuoja visa eilė tarpinių variantų, turinčių kelių aukščiau išvardintų tipinių modelių bruožų. Be to, galimos įvairios aukščiau išvardintų tipinių paslaugų organizacinių (užimtumo) modelių variantų kombinacijos. Žemiau trumpai aptariami, pristatomi dažniausiai paplitę pagalbos namuose organizaciniai (užimtumo) modeliai.

Žemiau pateikiama schema, kuria bandoma detaliai atspindėti galimas svarbiausias pagalbos namuose paslaugų organizacinių (užimtumo) modelių variacijas.

7.4 pav. Galimos organizacinės (užimtumo) pagalbos namuose paslaugų modelių variacijos

Šaltinis: sudaryta autorių.

Kaip matome iš pateiktos schemos, pagalbos namuose organizavimas gali įgauti labai įvairias formas pagal tai, kas teikia paslaugas, kiek formalizuotas pagalbos teikimas, kaip įtvirtinti darbo santykiai tarp pagalbos teikėjo ir gavėjo, ir pan.

Kalbant apie aukščiau minėtus modelius reikia pažymėti, kad jie yra skirtingai išvystyti ir reguliuojami skirtingose Europos šalyse. Kai kuriose šalyse, tokiose kaip Danija, Suomija, Švedija,

Belgija, Airija, JK, asmeninės ir globos paslaugos yra dažniausiai perkamos per įmones ar savarankiškai dirbančius asmenis (t. y. taikomas formalusis trijų subjektų arba formalusis dviejų subjektų modelis). Šiuo atveju formaliai vartotojas yra paslaugų pirkėjas, bet ne darbdavys. Taip pat reikia pažymėti, kad vienas iš šių šalių bruožų – jose gerai išvystyta formali globa ir jos teikimo strategijos (Kvist, 2012).

Austrijoje, Prancūzijoje ar Vokietijoje, taip pat Liuksemburge užimtumo globos paslaugų sektoriuje įtvirtinti modeliai yra palyginti daugiau nei pirmuoju atveju nukreipti į globos ar kitas asmenines paslaugas teikiančių asmenų namų ūkiuose įdarbinimą (taip pat – formalusis dviejų subjektų modelis). Galima teigti, kad minėtose šalyse vyrauja mišrus globos namuose paslaugų modelis, kadangi jose yra išvystyta tiek asmenų įdarbinimo privačiuose namų ūkiuose sistema, tiek ir yra daug organizacijų, teikiančių globos namuose paslaugas namų ūkiams (Rand ir kt., 2011).

Taip pat pastaruoju metu pastebimas dar vienas užimtumo globos paslaugų sektoriuje modelis, vis populiarėjantis Pietų Europos šalyse (Ispanijoje, Italijoje, Portugalijoje, taip pat Kipre, Graikijoje). Tai vadinamasis „šeima kaip darbdavys“ arba „nuo šeimos priklausantis“ globos modelis. Minėtose šalyse senyvo amžiaus asmenų globa yra iš esmės sutelkta šeimos rankose, ir valstybė nevaidina esminio vaidmens, teikiant globos namuose paslaugas. Šiose šalyse specialių teisės aktų, susijusių su imigracijos politika, priėmimas paskatino namų ūkių darbuotojų įdarbinimo šeimose „formalizavimą“ (Farvaque, 2013). Minėtose šalyse itin populiari šeimos įdarbinti imigrantus, kurie teikia priežiūros paslaugas asmenims. Kaip vieną iš tokių šalių galima išskirti Italiją, kuri, anot mokslininkų Pavolini ir Ranci (2008), neįdėjo itin daug pastangų, kad reformuotų savo pagalbos namuose paslaugų sistemą. Šioje šalyje didžiausia atsakomybė teikiant paslaugas namuose išlieka šeimai – tokiu atveju šeimos nariai turi arba teikti paslaugas patys (neformali šeimos narių parama), arba jas pirkti iš privačių teikėjų (formalusis trijų subjektų modelis arba formalusis ar neformalusis dviejų subjektų modelis). Anot minėtų mokslininkų, Italijos sistema yra tokia priklausoma nuo migrantų, teikiančių globos paslaugas, kad ją galima būtų vadinti ne „nuo šeimos priklausančiu“, bet „nuo migrantų priklausančiu“ globos modeliu (Pavolini, Ranci, 2008). Įprastai šiuo atveju praktikoje dažnai susiduriama su neformalioju dviejų subjektų užimtumo modeliu. 2011 m. Italijoje daugiau nei 80 proc. iš visų 881 tūkst. registruotų namų ūkių darbuotojų buvo užsieniečiai. Svarbu pažymėti ir tai, kad didelė dalis nelegaliai ilgalaikės pagyvenusių žmonių globos paslaugas namų ūkiuose teikiančių asmenų gyvena bendrai su savo darbdaviu. Tokia situacija dažnai reiškia ilgą darbo laiką ir menkas poilsio galimybes. Be to, šiems asmenims apribojamos galimybės kurti savo socialinį tinklą už šių santykių ir iš jų ištrūkti, siekiant tradicinių darbo santykių ir geresnių darbo sąlygų (Quality of jobs..., 2015).

Ir galiausiai, be jau minėtų šalių, atskirą grupę pagal užimtumo modelių paplitimą sudaro Centrinės ir Rytų Europos šalys, kur tiek trijų, tiek dviejų subjektų užimtumo modeliai yra kur kas menkiau išvystyti nei minėtose Vakarų ir Pietų Europos šalyse (Farvaque, 2013) ir kur santykinai didžiausias vaidmuo tenka neformaliai šeimos narių paramai.

Apibendrinant aukščiau išdėstytą informaciją galima teigti, jog Europoje, priklausomai nuo susiklosčiusių šeimos bei visuomenės tradicijų, finansinių šalies pajėgumų, visuomenės struktūros, teisinės sistemos ypatumų bei darbo santykių lankstumo, kitų priežasčių, sutinkamas visas spektras

pagalbos namuose paslaugų modelių, kur persipina tiek aukščiau minėti tipiniai organizaciniai užimtumo modeliai, tiek formalūs ir neformalūs paslaugų teikėjai. Pastebima, kad pagalbos sistemos, grindžiamos pagalbos namuose paslaugų teikimu (Švedija), privačių paslaugų teikėjų samdytu (JK) ar prie paslaugų „pririštu“ pašalpų mokėjimu (Prancūzija), skatina formalios globos paslaugų rinkos formavimąsi. O štai sistemos, kurios remiasi besąlyginėmis pinigėmis pašalpomis globojamiems ar globėjams (Pietų Europos šalys, Austrija, Vokietija) skatina neformalios globos paslaugų rinkos formavimąsi (Simonazzi, 2009b).

Vertinant globos sektoriaus patrauklumą gyventojų užimtumui galima pastebėti eilę šiai sričiai būdingų panašių problemų įvairiose šalyse. Antai, kalbant apie darbo santykius, reikia pažymėti, kad globos sektoriuje egzistuoja daug netipinių užimtumo formų. Nors trūksta pagrindžiančios statistinės informacijos, daugelyje tyrimų akcentuojama, kad globos sektoriuje yra gana paplitusios nestandartinės užimtumo formos. Pvz., JK 2013–2014 m. pagal neterminuotas darbo sutartis dirbo apie 87 proc. visų tipų socialinės globos darbuotojų, likusieji dirbo pagal terminuotas darbo sutartis, buvo samdomi per įdarbinimo agentūras ir pan.; net 49 proc. iš globos namuose paslaugas suaugusiems teikiančių darbuotojų dirbo pagal „nulio valandų“ sutartis (The State, 2015).

Kalbant apie darbo sąlygų skirtumus dviejuose labiausiai globos sektoriuje paplitusiuose užimtumo modeliuose (t. y. (1) kai paslaugų vartotojas tiesiogiai įdarbina darbuotoją ir (2) kai paslaugas vartotojui teikia tarpininkų organizacijose įdarbinti darbuotojai), reikia pažymėti, kad antruoju atveju vyraujantys užimtumo santykiai yra labiau standartizuoti, darbuotojai yra labiau kvalifikuoti ir jiems iš esmės siūlomos geresnės darbo sąlygos nei tiesioginio įdarbinimo namų ūkyje atveju (Angermann ir Eichhorst, 2012). Egzistuoja ryškūs darbo sąlygų netolygumai tarp darbuotojų, dirbančių institucinės globos įstaigose ir teikiančių globos paslaugas namuose. Institucinės globos sektoriaus darbuotojai dažniau įdarbinami pagal viso darbo laiko sutartis ir gauna aukštesnius atlyginimus, taip pat jiems apmokama didesnė dirbtų valandų dalis, lyginant su darbuotojais, teikiančiais globos paslaugas namuose. Svarbu pažymėti ir tai, kad penki iš šešių darbuotojų, teikiančių globos paslaugas namuose, negali planuoti savo darbo laiko, kadangi kas mėnesį jų darbo valandos ir dirbamų dienų per savaitę skaičius yra koreguojami. Tyrimai rodo, kad nemaža dalis globos sektoriaus darbuotojų, ypač turinčių žemesnę kvalifikaciją, dirba keliuose darbuose. Pvz., JK vidutiniškai vienas socialinės globos darbuotojas turi 1,6 darbovietės (Fujisawa ir Colombo, 2009; Colombo ir kt., 2011). Daugelyje Europos šalių pastebima tendencija dalį veiklų perleisti mažiau kvalifikuotiems ir mažiau apmokamiems darbuotojams. Šių darbuotojų ne tik darbo užmokestis, bet ir kitos darbo sąlygos yra kur kas prastesnės nei kvalifikuotų darbuotojų (Simonazzi, 2009b).

Kalbant apie Lietuvą galima teigti, jog gerinant pagalbos namuose paslaugų prieinamumą itin svarbi trijų užimtumo / globos namuose paslaugų modelių plėtra:

- formalios globos namuose paslaugų, kurios Lietuvoje yra itin menkai išplėtos, ir kurių sėkminga tolimesnė plėtra stipriai susijusi su šio sektoriaus darbuotojų darbo sąlygų, jų kokybės, o kartu – ir sektoriaus patrauklumo didinimu;
- įvairių nestandartinių užimtumo formų plėtra, kas leistų lengviau ir aiškiau plėtoti dvišalius samdos santykius tarp paslaugų gavėjo ir teikėjo;

- paslaugų savo šeimos narį globojantiems asmenims plėtra bei šeimos ir darbo derinimo galimybių didinimas, kuris yra itin svarbus, siekiant sudaryti palankesnes sąlygas neformalias globos paslaugas teikiantiems šeimos nariams derinti jų darbo ir šeimos įsipareigojimus.

Taigi, apibendrinant galima teigti, kad tiek teoriškai, tiek praktikoje egzistuoja visas spektras paslaugų namuose modelių, kur persipina įvairios užimtumo formos, organizavimo strategijos, formalūs ir neformalūs paslaugų teikėjai. Lietuvoje šių modelių įvairovė gana ribota, kas gali būti kliūtis gyventojų lūkesčiams dėl globos paslaugų realizuotis.

IŠVADOS

- Remiantis gyventojų lūkesčiais, galima teigti, jog esminiai globos paslaugų infrastruktūros elementai ateityje Lietuvoje turėtų apimti šiuos elementus:
  - neformali globa;
  - formalios pagalbos namuose paslaugos;
  - pagalbos pinigai;
  - tik marginalinė stacionarios globos vieta sistemoje;
  - privataus sektoriaus įtraukimas;
  - globos sektoriaus skaitmenizavimas didžiuosiuose miestuose.
- Absoliučios daugumos respondentų lūkesčiai dėl jų globos senatvėje nukreipti į šeimos narių, artimųjų pagalbą arba paslaugas namuose. Daugiau kaip pusė pagyvenusių šalies gyventojų (58 proc.) laikosi tradicinės nuomonės, kad vaikai turi rūpintis savo tėvais senatvėje. Tik labai nedidelė dalis respondentų mano senatvėje pageidaujantys stacionarios globos, t. y. apsigyventi senelių namuose. Prioritetinį poreikį stacionariai pagalbai senatvėje išreiškė tik kas dešimtas 50–65 metų amžiaus Lietuvos gyventojas.
- Paslaugų kokybė, kaip mokėjimo už paslaugas kriterijus, svarbesnė gaunantiems didesnes pajamas. Vidutiniškai tik kas ketvirtas respondentas sutinka primokėti už aukštesnės kokybės paslaugas, ką galime interpretuoti, kad likusi dalis prioritetą atiduodama mažesnei paslaugos kainai. Šiame kontekste svarbus valstybės požiūris – ar sudaryti galimybes visiems gauti vienodų standartų paslaugas, ar vienos galėtų būti orientuotos į minimalius standartus, garantuojamus valstybės, kitos – aukštesnių standartų, už kurias daugiau moka pats paslaugų vartotojas.
- Didelė dalis respondentų, sulaukę senatvės pensinio amžiaus ir baigę vieną darbinę karjerą imtųsi kitos – mokamos (arba nemokamos) globėjo karjeros / pareigų. Taigi pagalbos namuose paslaugų organizacinių modelių įvairovė gali sudaryti prielaidas šių paslaugų plėtrai.
- Kalbant apie tai, kokios paslaugų organizacinės formos (įdarbinimo modeliai) įgalintų plėsti pagalbą namuose, Lietuvai būtų svarbi šių užimtumo / globos paslaugų namuose modelių plėtra: formalios pagalbos namuose paslaugų plėtra; įvairių nestandartinių užimtumo formų plėtra, kas leistų lengviau ir aiškiau plėtoti dvišalius sandos santykius tarp paslaugų gavėjo ir teikėjo; ir paslaugų savo šeimos narį globojantiems asmenims plėtra, gerinant šeimos ir darbo derinimo galimybes.
- Siekiant paskatinti privačių asmenų įsitraukimą į pagalbos namuose paslaugų teikimą plėtojant dvišalius sandos santykius tarp paslaugų gavėjo ir teikėjo, rekomenduojama inicijuoti suinteresuotų šalių diskusiją dėl naujų nestandartinių užimtumo formų plėtros pagalbos namuose paslaugų sektoriuje. Remiantis Europos šalių patirtimi, tai galėtų būti užimtumo ar paslaugų kvitai / vaučeriai, specialios mokesčių lengvatos ir / ar ilgalaikės globos paslaugų kvitai / vaučeriai ir pan.

- Didelės 50–65 metų amžiaus respondentų dalies nusiteikimas imtis globos funkcijų sulaukus senatvės turėtų būti traktuojamas kaip labai rimtas argumentas plėtojant socialinių paslaugų politiką ateityje. T. y. turėtų būti kuriama politika, kuri siekia įtraukti ir išlaikyti tiek neformalius globėjus, tiek pensinio amžiaus asmenis, nusiteikusius imtis antrosios – globėjo – karjeros.
- Įvertinant tai, kad dalis pagyvenusių žmonių palankiai žiūri į įsijungimą į socialinės pagalbos veiklą išėjus į pensiją, taip pat ieškant papildomų resursų pagalbos namuose paslaugų teikimui, savivaldybių socialinių paslaugų organizatoriams reikėtų daugiau dėmesio skirti bendruomenių įtraukimui, pačių pagyvenusių asmenų motyvavimui teikti pagalbą savo bendruomenės nariams.
- Vienas iš instrumentų plečiant artimųjų dalyvavimą pagyvenusių žmonių globos paslaugų teikime būtų pagalbos pinigų organizacinio modelio sukūrimas. Lietuvoje faktiškai nėra galimybių taikyti pagalbos pinigų mechanizmą, nes tam nesukurtos įstatyminės, organizacinės prielaidos. Pagal šiuo metu šalyje galiojančius teisės aktus, vienintelė galimybė oficialiai įdarbinti šeimos globėjus yra paslaugų sutarties sudarymas pagal Valstybinės mokesčių inspekcijos verslo liudijimus. 2015 m. buvo tik 327 asmenys, dirbantys pagal tokius verslo liudijimus, vykdant neigalių ir kitų asmenų priežiūros veiklą.

EXPECTATIONS TOWARD ELDERLY CARE: SOCIAL SERVICES AND THEIR ORGANIZATIONAL FORMS

Summary and some conclusions

The aim of the study is to reveal the possible development prospects for the social care sector in Lithuania based on the expectations of older people regarding the services of this sector when they get old. This study, unlike the previously mentioned studies, contains a very targeted and systematic analysis of the expectations of the population aged 50-65 with regard to social care services in old age, elaborating on the main parameters of these services (types of services, organisational peculiarities, financing, service providers, etc.). The age group was also chosen purposefully, taking into account that people under 65 are often regarded with no emphasis on old age, e.g. as older adults (Gučas, 1990), whereas those over 65 are often identified as being in old age, with increased risks for care services. Thus, we can say that the expectations of respondents in age group 50-65 are indicative of service users / their expectations to prevail in the service market after 10-25 years. As expectations shape certain behaviours (Bowling et al., 2012), they can be one of the indicators for predicting what services people will expect in the future. Therefore, the findings of the study on the expectations of the Lithuanian population regarding care services in old age allow for a discussion on the compliance of eldercare development scenarios with actual needs.

One more novelty and advantage of this research study is that the results of the study allow us to design how the expectations of the population for specific services can be fulfilled by the care-sector labour market and what should be the specific features of organising employment in this market. For example, looking at the different organisational forms of service provision in the light of their response to expectations or what changes should be made taking into account the expectations of the population for services?

Main findings:

- *The awareness of people aged 50-65 about care services for the elderly is quite good, as the expectations of about two thirds of respondents can be qualified as "informed" expectations, i.e. based on personal experience. Thus, older people in Lithuania are generally well informed about the possibilities of care services in old age, which increases the reliability of their answers on the issue in question.*
- *The findings of the study suggest that older people have a high level of confidence in informal care and very high as regards family caregivers taken alone, whereas the level of confidence in formal service providers is significantly lower. On the other hand, it is important to note*

that research findings demonstrate that service providers most trusted by the population and those they would choose in the future are not the same. For example, although 91% of the population reported trusting their close family members as eldercare providers, only 67% of them would choose them as care providers for themselves; trust in NGOs was reported by 34% of the population, but only some 2% of the population would choose them as service providers in old age. Similarly, 49.9% of the population trusted private service providers, but only 8.7% thought of choosing them in old age. Public-sector service providers would be chosen by twice as few city residents than rural residents or residents of regional centres; respectively, a greater proportion of city residents think of private service providers.

- *As for formal service providers, social care services from public service providers will be the most in demand, although services of private service providers will be also quite in demand, unlike NGOs or parish-based service providers. The analysis of the relationship between the choice of a service provider and such respondents' characteristics as education level, nationality, having children, level of income or marital status suggests that there is no relationship between those variables. I.e. education, disposable income or other above-mentioned characteristics of the respondents do not determine the choice of the service provider in old age.*
- *When identifying priorities of service providers, the absolute majority of respondents (77%) mention support from relatives and family members; the least frequent priority is given to retirement (nursing) homes.*
- *The greater part of the elderly population (58%) is of the traditional opinion that children should always care for their ageing parents; about 22% believe that this burden of care could be placed only if children are paid for it, and only 13% of the population are of the opinion that children should not care for their aging parents. The aforementioned distribution of opinions does not differ substantially between men and women or rural and urban residents.*
- *Most of respondents (over 70%) would like to receive cash, or at least some part of it, to buy the services they need themselves. This opinion is particularly popular among city residents with higher income and among men. It can be therefore concluded that cash-for-care will be in high demand in Lithuania in the future.*
- *Approximately every fourth resident, especially younger and with higher income, support the idea of receiving some services electronically.*
- *Approximately 46% of respondents are of the opinion that all services in old age should be funded by the state; only 1.2% of them say they do not need state's support to pay for the services. One fifth of respondents agree to pay part of the service price and one fourth of them are to pay only for higher quality services. The quality of service as a criterion for payment for services is more important for those with higher incomes.*
- *According to the study, one in ten respondents said that, when retired, they would you like to help other elderly people for free. The study suggests that improving the reconciliation of work and family life is essential for encouraging both formal and informal involvement of seniors in the provision of care services to dependent elderly people.*

- When analysing what characteristics of service providers will be very important to people in the future, when they may need services themselves, the larger part of the population (31%) identified provider's professional qualification as a very important factor.

On the whole, it can be stated that the expectations of the absolute majority of the Lithuanian population aged 50-65 regarding their care in old age are focused on familial help or services at home. Only a very small percentage of respondents believe they may prefer institutional care in old age, i.e. placement in retirement (nursing) homes. I.e. the need for institutional care as a priority in picturing their eldercare needs is expressed only by one in ten Lithuanian residents aged 50-65. The results of the study suggest that the key role in the expectations about formal services in old age is given to home help services. It is also noteworthy that quite a big portion of respondents, after reaching retirement age and having creased their professional career, would take up another career (responsibilities) - paid (or unpaid) care-giving. Therefore, the diversity of organisational models of home help services can pave the way for the development of those services. This development would mean: the development of formal home help services which are currently very poorly developed in Lithuania; the development of various forms of non-standard employment that would facilitate the development of bilateral employment relationships between the service recipient and service provider; and the development of services for persons caring for their family members by improving the balance of work and family responsibilities.

LITERATŪRA

- Angermann, A., Eichhorst, W. (2012). Eldercare Services – Lessons from a European Comparison. IZA Research Report No 45, June 2012. Prieiga internete: http://www.iza.org/en/webcontent/publications/reports/report_pdfs/iza_report_45_en.pdf.
- Babies and Bosses – Reconciling Work and Family Life: A Synthesis of Findings for OECD Countries. (2007). Paris: OECD Publishing.
- Bai, H. (2019). Whom should I rely on for my future care? Patterns of care expectations and intergenerational correlates among ageing Chinese adults in Hong Kong. *Health and Social Care in the community*, 27, pp. 115–125. DOI: 10.1111/hsc.12629.
- Barker, J. C. (2002). Neighbors, Friends, and Other Nonkin Caregivers of Community-Living Dependent Elders. *The Journals of Gerontology, Series B*, 57 (3), pp. S158–S167. Prieiga internete: <https://doi.org/10.1093/geronb/57.3.S158>.
- Bengtson, V. L., Giarrusso, R., Mabry, B. J., Silverstein, M. (2002). Solidarity, Conflict and Ambivalence: Complementary or Competing Perspectives on Intergenerational. *Journal of Marriage and Family*, 64, pp. 568–576. Prieiga internete: <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2002.00568.x>.
- Bergman, M. A., Johansson, P., Lundberg, S., Spagnolo, G. (2016). Privatization and quality: Evidence from elderly care in Sweden. *Journal of Health Economics*, 49, pp. 109–111. Prieiga internete: <https://doi.org/10.1016/j.jhealeco.2016.06.010>.
- Bettio, F., Verashchagina, A. (2010). Long-Term Care for the elderly. Provisions and providers in 33 European countries. European Commission. Prieiga internete: http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/elderly_care_en.pdf.
- Borup, M., Brown, N., Konrad, K., Van Lente, H. (2006). The Sociology of Expectations in Science and Technology. *Technology Analysis & Strategic Management*, 18 (3/4), pp. 285–298. Prieiga internete: <https://www.utwente.nl/en/bms/steps/staff/Editorial.pdf>.
- Bowling, A., Rowe, G., Lambert, N., Waddington, M., Mahtani, K. R., Kenten C., Howe, A. and Francis, S. A. (2012). The measurement of patient's expectations for health care: a review and psychometric testing of a measure of patients' expectations. *Health Technology Assessment*, 16 (30). DOI 103310/hta16300.
- Breda, A. I., Watts, A. S. (2017). Expectations regarding aging, physical activity, and physical function in older adults. *Gerontology and Geriatric Medicine*, 3, pp. 1–8. Prieiga internete: <https://doi.org/10.1177/233372141770235>.
- Broughton, A., Biletta, I., Kullander M. (2010). Flexible forms of work: 'very atypical' contractual arrangements. Eur WORK, Eurofound. Prieiga internete: <http://www.eurofound.europa.eu/observatories/eurwork/comparative-information/flexible-forms-of-work-very-atypical-contractual-arrangements>.
- Brown, N., Rip, A., Van Lente, H. (2003). *A background paper for the "expectations" workshop of 13-14 June 2003*, pp. 1–14. [žiūrėta 2019 m. rugpjūčio 26 d.]. Prieiga internete: <https://www.york.ac.uk/satsu/expectations/Utrecht%202003/Background%20paper%20version%2014May03.pdf>.

- Cantor, M. H. (1979). Neighbors and Friends: An Overlooked Resource in the Informal Support System. *Research on Aging*, 1 (4), pp. 434–463. Prieiga internete: <https://doi.org/10.1177/016402757914002>.
- Cantor, M. H. (1991). Family and Community: Changing Roles in an Aging Society. *The Gerontologist*, 31 (3), pp. 337–346. Prieiga internete: <https://doi.org/10.1093/geront/31.3.337>.
- Carretero, S., Stewart, J., Centeno, C. (2015). Information and communication technologies for informal carers and paid assistants: benefits from micro-, meso-, and macro-levels. *European Journal of Ageing*, 12 (2), pp. 163–173. Prieiga internete: <https://doi.org/10.1007/s10433-015-0333-4>.
- Castells, M. (1998). *End of Millennium, The Information Age: Economy, Society and Culture Vol. III*. Cambridge, MA; Oxford, UK: Blackwell.
- Chang, I. (2012). Patient Expectations for Healthcare Experiences among the Taiwanese Population. *Dissertation*. University of Michigan. P. 151. [žiūrėta 2019 m. rugsėjo 5 d.]. Prieiga internete: <https://pdfs.semanticscholar.org/d05b/e1b2da9828179fe73bd2f1c7dd6010f73482.pdf>.
- Colombo, F., Llena-Nozal, A., Mercier, J., Tjadens, F. (2011). *Help Wanted? Providing and Paying for Long-Term Care*. OECD. Prieiga internete: http://ec.europa.eu/health/reports/docs/oecd_helpwanted_en.pdf.
- Creating Formal Employment Relationships in the Domestic Services Sector: Successful Strategies. IWAK. (2011). Prieiga internete: <http://www.kse.uek.krakow.pl/pliki/domservbrochureapril2011.pdf>.
- Czaja, S. J., Chin Chin, L. (2005). Information Technology and Older Adults. In *Human-Computer Interaction: Designing for Diverse Users and Domains*. Sears, A., Jacko, J. A. (eds.), pp. 35–50. CRC Press.
- Darbo santykių ir valstybinio socialinio draudimo teisinio-administracinio modelio rezultatų pristatymas. Projekto „Lietuvos socialinio modelio, apimančio užimtumo didinimą, darbo santykių reglamentavimo tobulinimą ir socialinio draudimo tvarumą, sukūrimas“ viešinimo renginys. 2014 m. gruodžio 14 d. Prieiga internete: http://www.lsadps.lt/failai/392_Ana_Plechanova_Darbo_sutarciu_rusiu_ypatumai.ppt.
- Davies, B., Fernandez, J. (2000). *Equity and Efficiency Policy in Community Care: Needs, Service Productivities, Efficiencies and their Implications*, Ashgate.
- Decree No. 2014-1569 of 22 December 2014 increasing minimum wage. European Labour Law Network. Prieiga internete: http://www.labourlawnetwork.eu/national_labour_law/national_legislation/legislative_developments/prm/109/v_detail/id_5308/category_12/index.html.
- EU Employment and Social Situation I Quarterly Review. (2014). Special Supplement 'Health and social services from an employment and economic perspective'. European Commission, December.
- Eurofound. (2014). *Third European Quality of Life Survey – Quality of life in Europe: Families in the economic crisis*, Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- Eurostat. (2016). *Population: Structure indicators*. [demo_pjanind].
- Farvaque, N. (2013). *Developing personal and household services in the EU. A focus on housework activities*. ORSEU. Prieiga internete: http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=9725&langId=en&utm_source=CARER%2B&utm_campaign=7ff3d2433aCARER_Second_Newsletter5_13_2013&utm_medium=email&utm_term=0_5ef3597063-7ff3d2433a-
- Fine, B., Leopold, E. (2002). *The world of consumption*. Routledge.
- Fujisawa, R., Colombo, F. (2009). *The Long-Term Care Workforce: Overview and Strategies to Adapt Supply to a Growing Demand*. OECD. Prieiga internete: http://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/the-long-term-care-workforce-overview-and-strategies-to-adapt-supply-to-a-growing-demand_225350638472;jsessionid=1qnf26glkdah.x-oecd-live-02.

- Gautun, H., Hagen, K. (2007). "A Moral Squeeze? Does the Supply of Public Care Services towards the Very Old Affect Labour Force Participation of their Children?". Paper presented at the 8th Congress of the European Sociological Association, Glasgow, 3-6 September. Research Network Session: Ageing in Europe Session 5a Norms and Values in Ageing.
- Gedvilaitė-Kordušienė, M. (2013). Gyventojų senėjimas ir jo iššūkiai: suaugusių vaikų pareigos pagyvenusiems tėvams Lietuvoje. *Lietuvos statistikos darbai*, 52 t., Nr. 1, p. 22–33.
- Giraldi, M. (2010). Employment in the Care Sector in Europe. European Association of Service providers for Persons with Disabilities (EASPD). Prieiga internete: http://www.easpd.eu/sites/default/files/sites/default/files/Policy/easpd_employment_in_the_care_sector_in_europe.pdf.
- Glasby, J., Littlechild, M. (2006). An overview of the implementation and development of direct payments. In J. Leece & J. Bornat (Eds.). *Developments in Direct Payments*. Bristol: Policy Press.
- Glucksmann, M. (2005). *Shifting boundaries and interconnections: extending the 'total social organisation of labour'*. Blackwell Publishing.
- Gučas, A. (1990). *Vaiko ir paauglio psichologija*. Kaunas: Šviesa.
- Helvik, A. S., Iversen, V. C., Steiring, R., Hallberg, L. R. (2011). Calibrating and adjusting expectations in life: A grounded theory on how elderly persons with somatic health problems maintain control and balance in life and optimize well-being. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-Being*, 6 (1). doi:10.3402/qhw.v6i1.6030.
- Henning-Smith, C. E., Shippee, T. P. (2015). Expectations about future use of long-term services and supports vary by current living arrangement. *Health Aff (Millwood)*, 34 (1), pp. 39–47. DOI: 10.1377/hlthaff.2014.0556.
- Huang, S. S., Hirth, R. A. (2016). Quality rating and private-prices: Evidence from the nursing home industry. *Journal of Health Economics*, 50, pp. 59–70. Prieiga internete: <https://doi.org/10.1016/j.jhealeco.2016.08.007>.
- Janzen, J. A., Silvius, J., Jacobs, S., Slaughter, S., Dalziel, W., Drummond, N. (2006). What is a health expectation? Developing a pragmatic conceptual model from psychological theory. *Health Expectations*, 9 (1), pp. 37–48. Prieiga internete: <https://doi.org/10.1111/j.1369-7625.2006.00363.x>.
- Kanopienė, V., Mikulionienė, S. (2006). Gyventojų senėjimas ir jo iššūkiai sveikatos apsaugos sistemai. *Gerontologija*, 7 (4), pp. 188–200.
- Gedvilaitė-Kordušienė, M. (2013). Gyventojų senėjimas ir jo iššūkiai: suaugusių vaikų pareigos pagyvenusiems tėvams Lietuvoje. *Lietuvos statistikos darbai*, 52 (1), pp. 22–33.
- Kraus, M., Riedel, M., Mot, E., Willemé, P., Röhrling, G., Czypionka, T. (2010). A Typology of Long-Term Care systems in Europe. ENEPRI Research Report No. 91. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 10 d.]. Prieiga internete: <http://www.ceps.eu/publications/typology-long-term-care-systems-europe>.
- Kvist, E. (2012). Changing social organizations of care: a comparison of European policy reforms encouraging paid domestic work. Original Investigation. *European Journal of Ageing* 9: 111–117. Prieiga internete: <http://link.springer.com/article/10.1007%2Fs10433-012-0225-9#/page-1>.
- Lazutka R., Poviliunas A., Zalimiene L. (2018). ESPN Thematic Report on Challenges in long-term Care: Lithuania. European Commission.
- Leventhal, L. (2008). The role of understanding customer expectations in aged care. *International Journal of Health Care Quality Assurance*, 21 (1), pp. 50–59. DOI 10.1108/09526860810841156.
- Levin, J., Milgrom, P. (2004). *Consumer Theory*. Stanford University. Prieiga internete: <https://web.stanford.edu/~jdlevin/Econ%20202/Consumer%20Theory.pdf>.
- Lietuvos Respublikos įdarbinimo per laikinojo įdarbinimo įmones įstatymas Nr. XI-1379, 2011 m. gegužės 19 d. *Aktuali redakcija*.

- Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007 m. vasario 20 d. įsakymas Nr. A1-46 „Dėl socialinės globos normų aprašo patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 24-931.
- Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. birželio 14 d. nutarimas Nr. 583 „Dėl mokėjimo už socialines paslaugas tvarkos aprašo patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 68-2510.
- Linder-Pelz, S. (1982). Towards a theory of patient satisfaction. *Social science & medicine*, 16 (5), 577–582. Prieiga internete: [https://doi.org/10.1016/0277-9536\(82\)90311-2](https://doi.org/10.1016/0277-9536(82)90311-2).
- Lipták, K. (2011). Is atypical typical? Atypical employment in Central Eastern European countries. Employment and economy in Central and Eastern Europe. Emecon 1/2011. Prieiga internete: http://www.emecon.eu/fileadmin/articles/1_2011/emecon%201_2011%20Liptak.pdf.
- Macdonald, F., Bentham, E., Malone, J. (2018). Wage theft, underpayment and unpaid work in marketised social care. *The Economic and Labour Relations Review*, 29 (1), pp. 80–96. Prieiga internete: <https://doi.org/10.1177/1035304618758252>.
- Maisonneuve, C., Martins, O. J. (2013). A Projection Method for Public Health and Long-Term Care Expenditures. *OECD Economics Department Working Papers*, No. 1048, OECD Publishing. Prieiga internete: <http://dx.doi.org/10.1787/5k44v53w5w47-en>.
- Matonytė, I., Kazlauskaitė, R., Poškutė, V. (2019). Ilgalaikė senyvo amžiaus asmenų globa Lietuvoje: visuomenės nuostatos ir paslaugų teikėjų požiūriai. *STEPP: Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 18, pp. 74–95. Prieiga internete: <https://doi.org/10.15388/STEPP.2019.5>.
- Mikulionienė, S., Rapolienė, G., Valavičienė, N. (2018). *Vyresnio amžiaus žmonės, gyvenimas po vieną ir socialinė atskirtis*. Monografija. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras. P. 228.
- Mini-Jobs in Germany. Angloinfo, Berlin: Prieiga internete: <https://www.angloinfo.com/berlin/how-to/page/berlinworking-employment-mini-jobs>.
- Mostaghel, R. (2016). Innovation and technology for the elderly: Systematic literature review. *Journal of Business Research*, 69 (11), 4896–4900.
- Ne visas darbo laikas: kas tai? Valstybinės darbo inspekcijos darbo teisės konsultacijų ciklas. Valstybinė darbo inspekcija, 2016. Prieiga internete: http://www.lsadps.lt/failai/327_KonsultacijaCiklas13.pdf.
- Niemelä, M., Määttä, H., & Ylikauppila, M. (2016). Expectations and experiences of adopting robots in elderlycare in Finland: perspectives of caregivers and decision-makers. In *Proceedings of the 4th International Conference on Serviceology, IC Serv 2016 Society for Serviceology*. [žiūrėta 2019 m. rugpjūčio 29 d.]. Prieiga internete: https://cris.vtt.fi/ws/portalfiles/portal/19514418/OA_Expectations_and_experiences_of_adopting_robots_in.pdf.
- OECD. (2014). *OECD Employment Outlook 2014*. OECD Publishing, Paris.
- Oficialiosios statistikos portalas. Gyventojai ir socialinė statistika. Socialinė apsauga. Socialinių paslaugų tyrimas. Socialinės paslaugos namuose. [žiūrėta 2018 m. gruodžio 5 d.]. Prieiga internete: <https://osp.stat.gov.lt/>.
- Pavalko, E. K., Henderson, K. A. (2006). Combining Care Work and Paid Work: Do Workplace Policies Make a Difference?. *Research on Aging*, Vol. 28 (3), pp. 359–374.
- Pavolini, E., Ranci, C. (2008). Restructuring the welfare state: Reforms in long term care in Western Europe. *Journal of European Social Policy*, 18 (3), pp. 246–259.
- Peek, M. K., Coward, R. T., Peek, C. W., Lee, G. R. (1998). Are Expectations for Care Related to the Receipt of Care? An Analysis of Parent Care Among Disabled Elders. *Journal of Gerontology: SOCIAL SCIENCES*, 53B (3), pp. S127–S136.

- Pickard, L. (2004). The Effectiveness and Cost-Effectiveness of Support and Services to Informal Carers of Older People. Audit Commission PSSRU, University of Kent, London School of Economics and University of Manchester.
- Pinquart, M., Sörensen, S. (2002). Older adults' preferences for informal, formal, and mixed support for future care needs: a comparison of Germany and the United States. *The International Journal of Aging and Human Development*, 54 (4), pp. 291–314.
- Pleschberger, S., Wosko, P. (2016). From neighbour to carer: An exploratory study on the role of non-kin-carers in end-of-life care at home for older people living alone. *Palliative Medicine*, 31 (6), pp. 559–565. Prieiga internete: <https://doi.org/10.1177/0269216316666785>.
- PPR, PricewaterhouseCoopers. (2009). Expectations & aspirations: public attitudes towards social care. London: IPPR. [žiūrėta 2019 m. spalio 18 d.]. Prieiga internete: www.ippr.org/publication/55/1697/expectations-aamp-aspirations-public-attitudes-towards-social-care.
- Projekto „Darbdaviai už šeimai palankią darbovietę“ modelio „Šeima ir darbas“ analizės ir tęstinumo bei lankstaus darbo organizavimo formų taikymo studija. Žinių ekonomikos forumas. Vilnius, 2012. Prieiga internete: http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/ESFproduktai/2012_modelio_seima_ir_darbas_taikymo_studija.pdf.
- Puthenparambil, J. M., Kröger, T. (2016). Using Private Social Care Services in Finland: Free or Forced Choices for Older People? *Journal of Social Service Research*, 42 (2), pp. 167–179. Prieiga internete: DOI: 10.1080/01488376.2015.1137534.
- Quality of jobs and services in the personal care and household services sector in Italy. 4Quality, 2015. Prieiga internete: http://www.epsu.org/IMG/pdf/4Q_NationalStudy_ITALY_v-20150423_English.pdf.
- Questionnaire on Long-term Care Workforce and Financing. OECD 2009–2010.
- Rand, S., Ekert, S., Richter, V., Schmid, T., Simonazzi, A., Picchi, S., ir kt. (2011). *Creating Formal Employment Relationships in the Domestic Services Sector: Successful Strategies. Insights from the Project “Labour Market Measures for Reducing Illegal Employment in Private Households of the Elderly”*. IWAK. Prieiga internete: <http://www.kse.uek.krakow.pl/pliki/domservbrochureapril2011.pdf>.
- Ray, C., Mondada, F., Siegwart, R. (2008). What do people expect from robots? 2008 IEEE/RSJ International Conference on Intelligent Robots and Systems, IROS, pp. 3816–3821. [žiūrėta 2019 m. rugpjūčio 29 d.]. Prieiga internete: https://www.researchgate.net/publication/221064841_What_do_people_expect_from_robots.
- Razavi, S., Staab, S. (2010). Underpaid and overworked: A cross-national perspective on care workers. *International Labour Review*, 149 (4), pp. 407–422. Prieiga internete: <https://doi.org/10.1111/j.1564-913X.2010.00095.x>.
- Rouxel, G., Michinov, E., Dodeler, V. (2016). The influence of work characteristics, emotional display rules and affectivity on burnout and job satisfaction: A survey among geriatric care workers. *International journal of nursing studies*, 62, pp. 81–89. Prieiga internete: <https://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2016.07.010>.
- Rubery, J., Grimshaw, D., Hebson, G., Ugarte, S. M. (2015). “It's All About Time”: Time as contested terrain in the management and experience of domiciliary care work in England. *Human Resource Management*, 54 (5), pp. 753–772. Prieiga internete: <https://doi.org/10.1002/hrm.21685>.
- Sarkisian, C. A., Hays, R. D., Berry, S., Mangione, C. M. (2002). Development, reliability, and validity of the Expectations Regarding Aging (ERA-38) Survey. *The Gerontologist*, 42, pp. 534–542.

- Simonazzi, A. (2009a). Care regimes and national employment models. *The Cambridge Journal of Economics*, 33 (2). Prieiga internete: <http://www.sfi.dk/Admin/Public/Download.aspx?file=Files-%2FFiler%2Ftransforming+care%2F2010+papers%2FReforms+and+job+quality9.pdf>.
- Simonazzi, A. (2009b). New skills for new jobs? Status quo and perspectives for the elderly care sector in Europe. European Employment Observatory (EEO) Thematic Paper. Prieiga internete: <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=12042&langId=en>.
- Skučienė, D., Bartkus, A., Moskvina, J., Uleckienė, A. (2015). *Senėjanti visuomenė: kaip mes pasirengę?* Monografija. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras, spausdino UAB „Vaibra“. P. 332.
- Spitze, G., Ward, R. (2000). Gender, Marriage, and Expectations for Personal Care. *Research on Aging*, 22 (5), pp. 451–469. Prieiga internete: <https://doi.org/10.1177/0164027500225001>.
- Stacey, C. L. (2005). Finding dignity in dirty work: The constraints and rewards of low-wage home care labour. *Sociology of health & illness*, 27 (6), pp. 831–854. Prieiga internete: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9566.2005.00476.x>.
- Tamutienė, I., Naujanienė, R. (2013). Senyvo amžiaus asmenų socialinių paslaugų prieinamumo namuose patirtys. *Tiltai*, 4, pp. 63–78.
- The 2018 Ageing Report: Underlying Assumptions & Projection Methodologies. (2017). European Commission. [žiūrėta 2019 m. spalio 22 d.]. Prieiga internete: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/ip065_en.pdf.
- The State of the adult social care sector and workforce in England. Skills for Care. (2015). Prieiga internete: <http://www.skillsforcare.org.uk/Document-library/NMDS-SC,-workforce-intelligence-and-innovation/NMDS-SC/State-of-2014-ENGLAND-WEB-FINAL.pdf>.
- Triantafillou, J., Naiditch, M., Repkova, K., Stiehr, K., Carretero, S., Emilsson, T., Santo, K., Bednarik, R., Brichtova, L., Ceruzzi, F., Cordero, L., Mastroiannakis, T., Ferrando, M., Mingot, K., Ritter, J., Vlantoni, D. (2010). Informal care in the long-term care system. *European Overview Paper*. Prieiga internete: http://www.euro.centre.org/data/1278594816_84909.pdf.
- Van Exel, J., Graaf, G., Brouwer, W. (2007). Care for a Break? An Investigation of Informal Caregivers' Attitudes toward Respite Care Using Q-Methodology, *Health Policy*, 83 (2–3), pp. 332–342. Prieiga internete: <https://doi.org/10.1016/j.healthpol.2007.02.002>.
- Walz, H. S., Mitchell, T. E. (2007). Adult Children and Their Parents' Expectations of Future Elder Care Needs. *Journal of Aging and Health*, 19 (3), pp. 482–499. DOI:10.1177/0898264307300184.
- White book on personal and household services in ten EU Member States. (2013). EFSI. Prieiga internete: http://www.efsi.europa.eu/fileadmin/MEDIA/publications/White_book_final_december_2013.pdf.
- Working and caring: Reconciliation measures in times of demographic change. (2015). Eurofound. Prieiga internete: <https://www.eurofound.europa.eu/publications/report/2015/working-conditions-social-policies/working-and-caring-reconciliation-measures-in-times-of-demographic-change>.
- Yeandle, S., Ungerson, C. (2006). Conceptualizing cash for care: The origins of contemporary debates. In C. Ungerson & S. Yeandle (Eds.) *Cash for Care in Developed Welfare State*. Palgrave Macmillan, pp. 1–13.
- Žalimienė, L., Dunajevs, E. (2015). *Socialinės paramos dilema – tarp autonomijos ir paternalizmo*. Monografija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. P. 336.
- Žalimienė, L., Skučienė, D., Junevičienė, J., Gataūlinas, A. (2013). *Profesinė gerovė socialinio darbo paslaugų sektoriuje Lietuvoje*. Monografija. Lietuvos socialinių tyrimų centras. Vilnius: „In Flexum“, p. 320.

- Zank, S., Schacke, C. (2002). Evaluation of Geriatric Day Care Units: Effects on Patients and Caregivers, *Journal of Gerontology, Series B*, 57 (4), pp. 348–357. Prieiga internete: <https://doi.org/10.1093/geronb/57.4.p348>.
- Zitikytė, K. (2019). Gyventojų darbo pajamų apžvalga. 2019 metų I ketvirtis. Vilnius: Sodra. Prieiga internete: [https://www.sodra.lt/uploads/documents/files/20190530_Sodra_2019%201%20ketvir-cio%20darbo%20pajam%C5%B3%20ap%C5%BEvalga_PREZENTACIJA\(1\).pdf](https://www.sodra.lt/uploads/documents/files/20190530_Sodra_2019%201%20ketvir-cio%20darbo%20pajam%C5%B3%20ap%C5%BEvalga_PREZENTACIJA(1).pdf).

PRIEDAI

1 priedas. EMPIRINIO TYRIMO METODIKA

Tyrimo strategija, metodas – kiekybinis tyrimas, 50–65 metų amžiaus Lietuvos gyventojų anketinė apklausa apie jų lūkesčius globos paslaugoms sulaukus senatvės.⁴

Tyrimo tikslas

Tyrimo tikslas – išsiaiškinti, kokioms globos formoms, paslaugų organizavimo modeliams ir kt. prioritetą teikia vyresnio amžiaus (50–65 metų amžiaus) asmenys, kokius turi lūkesčius dėl šių paslaugų kokybės ir pan. Ši amžiaus grupė pasirinkta atsižvelgiant į tai, kad dažniausiai pagyvenusiems asmenims globos paslaugų rizika atsiranda sulaukus 75 ir daugiau metų. Taigi, apklausa atspindi, kokie paslaugų vartotojai ateis į paslaugų rinką po 10–20 metų.

Tyrimo imtis ir atranka

Tyrimo generalinė visuma – 50–65 metų amžiaus Lietuvos gyventojai.

Tyrimo imtis – 1205 (50–65 metų) amžiaus Lietuvos gyventojai. Respondentai šiai reprezentatyviai gyventojų apklausai atrinkti taikant daugiapakopę stratifikuotą atsitiktinę atranką. Respondentų atranka vykdyta keliais etapais:

- Respondentų skaičiaus apskrityse nustatymas. Šis tyrimas atliktas visose apskrityse. Kiekvienoje apskrityje apklausiamų žmonių dalis bendroje imtyje atitinka šioje apskrityje gyvenančių 50–65 metų gyventojų dalį tarp visų šio amžiaus Lietuvos gyventojų.
- Respondentų skaičiaus kiekvienos apskrities įvairaus dydžio vietovėse nustatymas. Šiame tyrime naudotos tokios gyvenviečių kategorijos: Vilnius, didieji miestai (virš 100 000 gyventojų), miestai (nuo 2 000 iki 100 000 gyventojų), kaimas (iki 2 000 gyventojų). Respondentų skaičius kiekvienos apskrities skirtingo dydžio vietovėse atitinka jose gyvenančių 50–65 metų gyventojų dalį tarp visų šio amžiaus apskrities gyventojų.
- Konkrečių gyvenviečių atranka apklausai. Iš kiekvienos apskrities kiekvienos kategorijos (pagal gyventojų skaičių) gyvenviečių sąrašo atsitiktine tvarka atrinktos vietovės, kur vyko apklausa. Jų atrankai taikyta SPSS programinio paketo atsitiktinių skaičių generavimo programa.
- Respondentų atranka atlikta naudojant maršrutinės atrankos metodą. Apklausos atlikėjams nurodytas maršrutas kiekvienoje gyvenvietėje, pritaikant tam tikrą žingsnį, pasirenkant butą, kur reikėtų atlikti apklausą. Konkrečiame bute respondentas atrinktas pagal artimiausio gimtadienio taisyklę. Vieno interviu siekta iki 3 kartų (vizitų). Toks

---

⁴ Tyrimas buvo atliktas įgyvendinant Lietuvos mokslo tarybos finansuojamą projektą „Pagyvenusių žmonių globos sektoriaus transformacijos: paslaugų, darbo jėgos poreikis ir užimtumo kokybė“ (sutarties Nr. GER-012/2015, sutarties data 2015 m. liepos mėn. 14 d.).

respondentų atrankos principas leidžia užtikrinti maksimaliai įmanomą atsitiktinę atranką ir vienodą tikimybę gyventojams tapti respondentais.

Tyrimo metodas

Gyventojų apklausa vykdyta pagal iš anksto tyrėjų parengtą klausimyną (žr. 2 priedo klausimyną *Lietuvos gyventojų apklausa*). Gyventojų apklausą Omnibuso būdu 2015 m. gruodžio – 2016 m. kovo mėn. atliko UAB „Baltijos tyrimai“.

Tyrėjų parengtą klausimyną sudarė 32 klausimai – 21 klausimas (20 uždarų klausimų ir 1 atviras klausimas), skirtas išsiaiškinti gyventojų lūkesčius dėl globos paslaugų senatvėje, ir 10 klausimų, skirtų atskleisti respondentų demografines (amžius, lytis, gyvenamoji vieta ir kt.) ir socialines (namų ūkio dydis, vidutinės pajamos per mėnesį, šeiminė padėtis ir kt.) charakteristikas.

Gyventojų anketinė apklausa vyko asmeninio interviu būdu, kai apklausėjas individualiai apklausia kiekvieną respondentą jo namuose. Ši apklausos forma leidžia gauti išsamiausias atsakymus į visus anketos klausimus, nė vieno nepraleidžiant ir užtikrinant, kad kiekvienas respondentas turi tokias pat sąlygas atsakyti (šio reikalavimo neįmanoma užtikrinti, jei klausimynas parengtas savipildai). Naudojant asmeninio interviu metodiką, užtikrinama, kad respondentai bus klausiami, laikantis nustatytos klausimų sekos. Be to, naudojant šį metodą, respondentui galima parodyti įvairią pagalbinę medžiagą (logo, pavadinimų sąrašus, reklamą, teiginius ir pan.), kas neįmanoma atliekant apklausas telefonu.

Iš bendro apklaustų sąrašo 10 proc. atsitiktinai atrinktų respondentų buvo tikrinama telefonu. Visos tyrimo anketos buvo tikrinamos apklausos regionų koordinatorių, duomenų tvarkymo skyriaus darbuotojų bei statistiškai, suvedus duomenis.

Duomenų analizės modelis

Duomenys buvo suvedami ir statistiškai skaičiuojami (tikrinami) SPSS programa. Tyrimo duomenys buvo tikrinami pagal paskutinius (2015 m. sausio 1 d.) LR Statistikos departamento duomenis (pagal amžių, lytį ir gyvenvietės tipą).

Šio tyrimo (1205 respondentų) rezultatų paklaida neviršija 2,8 proc. (kai atsakymai pasiskirsto 50 proc.: 50 proc.), patikimumo riba 0,95.

Tyrimo dalyvavo 39 proc. vyrų ir 61 proc. moterų, kas atitinka vidutinę Lietuvos šio amžiaus gyventojų struktūrą. Tyrimo dalyvavo maždaug po trečdalį trijų amžiaus grupių gyventojų: 50–54 metų (31 proc.); 55–59 metų (33 proc.) ir 60–65 metų (36 proc.), 84 proc. nurodę lietuvių, o 16 proc. – kitą tautybę. Apklaustųjų demografinė ir socialinė charakteristika pateikta 1 lentelėje.

Tyrimo duomenų apdorojimas

Empirinių duomenų analizei naudotas statistinis socialinių mokslų paketas (statistical package for the Social Sciences – SPSS – 17 versija). Taikyti šie duomenų analizės metodai: aprašomoji statistika, požymių priklausomumo analizė (taikytas Chi-kvadrato neparametrinis kriterijus, Cramer's V koeficientas), Mano-Vitnio-Vilkoksono kriterijus dviem nepriklausomoms imtims.

1 lentelė. Apklaustųjų demografinė ir socialinė charakteristika

	Respondentai	Procentai
Lytis:		
Vyrai	475	39%
Moterys	730	61%
Amžius:		
50–54 m.	370	31%
55–59 m.	396	33%
56–65 m.	439	36%
Tautybė:		
Lietuviai	1013	84%
Kiti	192	16%
Išsilavinimas:		
Aukštasis (universitetinis)	189	16%
Kolegija (neuniversitetinis bakalauras), technikumai	347	29%
Profesinis	373	31%
Vidurinis	219	18%
Nebaigtas vidurinis	72	6%
Šeimos mėnesio pajamos:		
Iki 550 eurų	343	29%
551–900 eurų	379	31%
Virš 900 eurų	301	25%
Neatsakė	182	15%
Gyvenvietės tipas:		
Didmiesčiai (Vilnius, Kaunas, Klaipėda, Šiauliai, Panevėžys)	481	40%
Kiti miestai	346	29%
Kaimai, miesteliai iki 2000 gyventojų	378	31%
Apskritis:		
Alytaus apskritis	64	5%
Kauno apskritis	238	20%
Klaipėdos apskritis	136	11%
Marijampolės apskritis	61	5%
Panevėžio apskritis	101	9%
Šiaulių apskritis	120	10%
Tauragės apskritis	35	3%
Telšių apskritis	52	4%
Utenos apskritis	77	6%
Vilniaus apskritis	321	27%

2 priedas. KLAUSIMYNAS – LIETUVOS GYVENTOJŲ APKLAUSA

LIETUVOS GYVENTOJŲ APKLAUSA (50 - 65 metų)

(2015 m. gruodis – 2016 m. kovas)

D1. RESPONDENTO LYTIS:

1. Vyras
2. Moteris

D2. RESPONDENTO AMŽIUS: _____ metų

A1. GYVENVIETĖS DYDIS:

1. Iki 2 tūkst. gyventojų
2. 2,001-10,000
3. 10,001-50,000
4. Marijampolė
5. Alytus
6. Panevėžys
7. Šiauliai
8. Klaipėda
9. Kaunas
10. Vilnius

A2. APSKRITIS:

1. Alytaus
2. Kauno
3. Klaipėdos
4. Marijampolės
5. Panevėžio
6. Šiaulių
7. Tauragės
8. Telšių
9. Utenos
10. Vilniaus

KLAUSIMAI APIE PAGYVENUSIŲ ŽMONIŲ GLOBOS PROBLEMAS

S1. SU KURIOMIS IŠ ŠIŲ PAGYVENUSIŲ ASMENŲ GLOBOS FORMŲ JŪS ESATE KADA NORS SUSIDŪRĘS? (KORTELE S1. GALIMI KELI ATSAKYMAI STULPELYJE S1)

S2. O SU KURIOMIS IŠ JŲ JŪS SUSIDŪRĖTE PER PASKUTINIUS 5 METUS? (KORTELE S1. GALIMI KELI ATSAKYMAI STULPELYJE S2)

	S1. Kada nors susidūrė	S2. Per paskutinius 5 metus
1. Prižiūrėjau / prižiūriu pagyvenusį asmenį savo namuose	1	1
2. Lankiau / lankau pagyvenusį asmenį, kuriam reikia globos, jo / jos namuose	1	1
3. Turėjau / turiu giminių ar pažįstamų, gyvenančių senelių globos namuose	1	1
4. Turėjau / turiu giminių ar pažįstamų, esančių slaugos namuose ar slaugos ligoninėje	1	1
5. Turėjau / turiu giminių ar pažįstamų, pas kuriuos ateina savivaldybės pagalbos namuose darbuotojai	1	1
6. Patys privačiai samdėme / samdome asmenį pagyvenusiam šeimos nariui prižiūrėti	1	1
7. Kiti atvejai – Kokie? (Nurodyti)	1 _____	1 _____
8. (Neskaityti) Neteko, nė vienas iš šių	1	1
9. (Neskaityti) Nežino, neatsakė	1	1

KLAUSIMĄ S3 KLAUSTI TIK TUOS, KAS PER PASKUTINIUS 5 METUS PATYS PRIVAČIAI SAMDĖ ASMENĮ PAGYVENUSIAM ŠEIMOS NARIUI PRIŽIŪRĖTI (S2.6 = 1)

S3. SU KOKIOMIS PROBLEMOMIS JŪS / JŪSŲ ŠEIMA DAŽNIAUSIAI SUSIDŪRĖTE PATYS PRIVAČIAI SAMDYDAMI ASMENĮ PAGYVENUSIAM ŠEIMOS NARIUI PRIŽIŪRĖTI? (UŽRAŠYTI VISUS SPONTANINIUS ATSAKYMUS)

S4. KAIP JŪS VERTINATE KORTELEJE S4 PATEIKTUS PAGYVENUSIŲ ŽMONIŲ GLOBOS TEIKĖJUS? ĮVERTINKITE KIEKVIENĄ IŠ JŲ 10 BALŲ SKALĖJE, KUR 1 BALAS REIŠKIA, KAD TOKIU GLOBOS TEIKĖJU JŪS VISIŠKAI NEPASITIKĖTUMĖTE, JEIGU JUMS BŪTŲ REIKALINGA GLOBA, O 10 BALŲ – KAD TOKIU GLOBOS TEIKĖJU JŪS LABAI PASITIKĖTUMĖTE. (RODYTI KORTELE S4. KLAUSTI IR ŽYMĖTI APIE KIEKVIENĄ)

	1 – visiškai nepasitikėtų										N/N
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1. Artimiausi šeimos nariai (vaikai, broliai, seserys ar pan.)	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	99
2. Kiti giminaičiai	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	99
3. Pažįstami, kaimynai	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	99
4. Nevyriausybinių organizacijų	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	99
5. Bažnyčios / parapajinės globos įstaigos	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	99
6. Valstybės / savivaldybės globos, socialinių paslaugų įstaigos	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	99
7. Privačios globos, socialinių paslaugų įstaigos	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	99

S4A. KURI IŠ KORTELEJE S4 PATEIKTŲ GLOBOS TEIKĖJŲ JŪS PASIRINKTUMĖTE, JEIGU JUMS REIKĖTŲ GLOBOS PASLAUGŲ SENATVĖJE? (KORTELE S4. TIK VIENAS ATSAKYMAS)

1. Artimiausi šeimos nariai	5. Bažnyčios / parapijinės globos įstaigos
2. Kiti giminaičiai	6. Valstybės / savivaldybės globos, socialinių paslaugų įstaigos
3. Pažįstami, kaimynai	7. Privačios globos, socialinių paslaugų įstaigos
4. Nevyriausybinių organizacijos	9. (Neskaityti) Nežino, neatsakė

S5. KODĖL JŪS PASIRINKTUMĖTE TOKI GLOBOS SENATVĖJE TEIKĖJĄ? (UŽRAŠYTI VISUS SPONTANINIUS ATSAKYMUS)

S6. IŠRANGUOKITE KORTELEJE S6 PATEIKTAS GLOBOS FORMAS PAGAL TAI, KURIOS JUMS BŪTŲ PPIIMTINIAUSIOS SULAUKUS PAGYVENUSIO AMŽIAUS? NURODYKITE, KURIAJŲ PASIRINKTUMĖTE PIRMIAUSIA, KURIAJŲ ANTOJE VIETOJE, KURIAJŲ TREČIOJE IR TAIP EILĖS TVARKA IKI PASKUTINĖS. (KORTELE S6. TIK VIENAS ATSAKYMAS KIEKVIENAME STULPELYJE)

	1. Pirmiausia	2. Antroje vietoje	3. Trečioje	4. Ketvirtoje	5. Penktoje	6. Šeštoje vietoje
1. Giminių ir šeimos narių teikiamą pagalbą, gyvenant savo namuose	1	1	1	1	1	1
2. Pažįstamų, kaimynų, savanorių pagalbą, gyvenant savo namuose	2	2	2	2	2	2
3. Paslaugas namuose, kurias teiktų ateinantys darbuotojai	3	3	3	3	3	3
4. Laikino apgyvendinimo senelių namus, kur galima būtų pagyventi tam tikrą laikotarpį pablogėjus sveikatai, o po to vėl grįžti namo	4	4	4	4	4	4
5. Savarankiško gyvenimo namus, kuriuose pagyvenę asmenys gyvena atskiruose butuose, prižiūrimi socialinių darbuotojų	5	5	5	5	5	5
6. Pastoviai gyventi senelių namuose	6	6	6	6	6	6
9. (Neskaityti) Nežino, neatsakė	9	9	9	9	9	9

S7. KAIP JŪS MANOTE, KURIAI GLOBOS FORMAI JŪS TEIKTUMĖTE PRIORITETĄ SENATVĖJE? (PERSKAITYTI ATSAKYMŲ VARIANTUS. TIK VIENAS ATSAKYMAS)

1. Kas mėnesį gauti tam tikrą man priklausančią pinigų sumą, už kurią pats / pati susirasčiau ir nusipirkčiau reikalingas paslaugas
2. Dalį gauti pinigais ir pačiam nusipirkti paslaugas, o dalį paslaugų gauti tiesiogiai
3. Vietoje pinigų tiesiogiai gauti visas reikalingas paslaugas, kad nereikėtų pačiam ieškoti
9. (Neskaityti) Nežino, neatsakė

S8. KAIP JŪS MANOTE, AR VAIKAI TURI RŪPINTIS SAVO TĖVAIS (TAME TARPE ĮTĖVIAIS AR GLOBĖJAIMS), KAI JIEMS YRA REIKALINGA PAGALBA SENATVĖJE? (PERSKAITYTI ATSAKYMŲ VARIANTUS. TIK VIENAS ATSAKYMAS)

1. Ne – vaikai neprivalo rūpintis tėvais
2. Taip, jeigu vaikams už tai būtų mokama kaip už paslaugų teikimą
3. Taip, vaikai savo tėvais senatvėje turi rūpintis bet koku atveju
4. Kita – Kas? (Nurodyti) _____
9. (Neskaityti) Nežino, neatsakė

S9. YRA ĮVAIRIŲ NUOMONIŲ DĖL TO, KAS TURĖTŲ MOKĖTI UŽ ĮVAIRIAS GLOBOS PASLAUGAS DĖL AMŽIAUS NETEKUS SAVARANKIŠKUMO. SU KURIUO IŠ ŠIŲ VARIANTŲ JŪS LABIAUSIAI SUTIKTUMĖTE? (PERSKAITYTI ATSAKYMŲ VARIANTUS. **TIK VIENAS ATSAKYMAS**)

1. Visas paslaugas turi finansuoti valstybė
2. Sutikčiau pats / pati apmokėti už dalį paslaugų
3. Sutikčiau primokėti tik už aukštesnės kokybės paslaugas
4. Pats / pati apsimokėčiau visas paslaugas, valstybės pagalba man nereikalinga
9. (Neskaityti) Nežino, neatsakė

S10. KAI JŪS IŠEISITE Į PENSIJĄ (ARBA JAU ESATE PENSIJOJE), AR JŪS NORĖTUMĖTE PATYS NEMOKAMAI PADĖTI KITIEMS PAGYVENUSIEMS ŽMONĖMS, KURIEMS REIKIA PAGALBOS? (PERSKAITYTI ATSAKYMŲ VARIANTUS. **TIK VIENAS ATSAKYMAS**)

1. Taip, norėčiau
2. Taip, bet tik savo šeimos nariams, artimiesiems
3. Taip, bet tik savo pažįstamiems, kaimynams
4. Ne, nenorėčiau
9. (Neskaityti) Nežino, neatsakė

S11. KAI JŪS IŠEISITE Į PENSIJĄ (ARBA JAU ESATE PENSIJOJE), AR JŪS NORĖTUMĖTE UŽ PAPILDOMĄ ATLYGINIMĄ (KAD IR SIMBOLINĮ) PADĖTI KITIEMS PAGYVENUSIEMS ŽMONĖMS, KURIEMS REIKIA PAGALBOS? (PERSKAITYTI ATSAKYMŲ VARIANTUS. **TIK VIENAS ATSAKYMAS**)

1. Taip, norėčiau
2. Taip, bet tik savo šeimos nariams, artimiesiems
3. Taip, bet tik savo pažįstamiems, kaimynams
4. Ne, nenorėčiau
9. (Neskaityti) Nežino, neatsakė

S12. KURIE IŠ PATEIKTŲ VEIKSNIŲ GALĖTŲ PASKATINTI LIETUVOS GYVENTOJUS PRIŽIŪRĖTI SAVO PAGYVENUSIUS ŠEIMOS NARIUS NAMUOSE, KAI JIE DĖL AMŽIAUS NEBEGALI PATYS APSITARNAUTI? NURODYKITE TRIS JUMS PAČIUS SVARBIAUSIUS DALYKUS. (PERSKAITYTI ATSAKYMŲ VARIANTUS. **TIK VIENAS ATSAKYMAS KIEKVIENAME STULPELYJE**)

	S12A. Svarbiausia	S12B. Antroje vietoje	S12C. Trečioje vietoje
1. Galimybė darbe dirbti lanksčiu grafiku	1	1	1
2. Kitos lengvatų darbe – ilgesnės atostogų, papildomi laisvadieniai ir pan.	2	2	2
3. Galimybė gauti atokvėpį nuo priežiūros – laikini globėjai, kurie išleidžia šeimos narius atostogų, savaitgaliui ir pan.	3	3	3
4. Galimybė gauti nemokamą psichologinę pagalbą	4	4	4
5. Specialūs nemokami mokymo kursai, seminarai globėjams	5	5	5
6. Jei šeimos nariai galėtų būti įdarbinami globėjais	6	6	6
7. Galimybė įdarbinti privatų asmenį, kuris padėtų šeimos nariams namuose prižiūrėti pagyvenusį asmenį	7	7	7
8. Mokestinės lengvatų dirbantiems asmenims, prižiūrintiems pagyvenusius artimuosius	8	8	8
9. Kita – Kas? (Nurodyti) _____	9	9	9
99. (Neskaityti) Nežino, neatsakė	99	99	99

S13. JEIGU JUMS ATEITYJE REIKĖTŲ GLOBOS PASLAUGŲ, KAIP JŪS MANOTE, AR JUMS BŪTŲ LABAI SVARBU, GREIČIAU SVARBU, GREIČIAU NESVARBU AR VISIŠKAI NESVARBU, KAD GLOBOS PASLAUGŲ TEIKĖJAS ...? (SKAITYTI ATSAKYMŲ VARIANTUS, KLAUSTI IR ŽYMĖTI APIE KIEKVIENĄ)

	Labai svarbu	Greičiau svarbu	Greičiau nesvarbu	Visiškai nesvarbu	Nežino, neatsakė
1. ... būtų vyras	1	2	3	4	9
2. ... būtų moteris	1	2	3	4	9
3. ... būtų jaunas (iki 30 metų)	1	2	3	4	9
4. ... būtų vidutinio amžiaus	1	2	3	4	9
5. ... būtų pensinio amžiaus	1	2	3	4	9
6. ... globos teikėjo tautybė	1	2	3	4	9
7. ... globos teikėjo religiniai įsitikinimai	1	2	3	4	9
8. ... globos teikėjo lytinė orientacija	1	2	3	4	9
9. ... globos teikėjo profesinė kvalifikacija	1	2	3	4	9

S14. AR JŪS NORĖTUMĖTE KAI KURIAS PASLAUGAS SENATVĖJE GAUTI ELEKTRONINIU BŪDU – PVZ., JUMS REIKALINGOS INFORMACIJOS, KONSULTACIJŲ, GALIMYBĘ BENDRAUTI ELEKTRONINIU PAŠTU AR KITAIS BŪDAIS? (PERSKAITYTI ATSAKYMŲ VARIANTUS. TIK VIENAS ATSAKYMAS)

1. Tikrai taip	4. Tikrai ne
2. Greičiau taip	8. (Neskaityti) Nemoku naudotis kompiuteriu
3. Greičiau ne	9. (Neskaityti) Nežino, neatsakė

S15. KAIP JŪS MANOTE, KOKIA YRA PAGRINDINĖ BET KURIO DIRBAMO DARBO PRASMĖ? NURODYKITE NE DAUGIAU DVIEJŲ ATSAKYMŲ. (PERSKAITYTI ATSAKYMŲ VARIANTUS. NE DAUGIAU 2 ATSAKYMŲ)

1. Gauti adekvatų įdedamoms pastangoms atlyginimą
2. Turėti tinkamas darbo sąlygas
3. Jausti, kad šis darbas yra vertinamas visuomenėje
4. Galimybė dirbti kolektyve
5. Žinoti, kad šis darbas yra reikalingas žmonėms
6. Kita – Kas? (Nurodyti) _____
9. (Neskaityti) Nežino, neatsakė

S16. IKI KOKIO AMŽIAUS JŪS NORĖTUMĖTE DIRBTI PO TO, KAI IŠEISITE Į PENSIJĄ, JEI JUMS LEISTŲ SVEIKATA? NURODYKITE KONKRETŲ AMŽIŲ (METUS) IKI KADA JŪS NORĖTUMĖTE DIRBTI.

0. Jau nebedirba   1. Norėčiau dirbti iki man sueis: _____ metai

S17. KAIP JŪS VERTINATE SAVO SVEIKATĄ ? JŪSŲ SVEIKATA ... ? (PERSKAITYTI ATSAKYMŲ VARIANTUS. TIK VIENAS ATSAKYMAS)

1. Labai gera	4. Greičiau bloga
2. Greičiau gera	5. Labai bloga
3. Nei gera, nei bloga (vidutinė)	9. (Neskaityti) Nežino, neatsakė

S18. AR JŪS DABARTINIŲ METŲ PATENKINTAS SAVO GYVENIMU? ĮVERTINKITE 10-TIES BALŲ SKALĖJE, KUR 1 BALAS REIŠKIA „NEPATENKINTAS (-A)“, O 10 BALŲ – „PATENKINTAS (-A)“.

Nepatenkintas (-a)

1   2   3   4   5   6   7   8   9   10   99. N/N

Patenkintas (-a)

S19. AR JŪS TURITE VAIKŲ? JEI TAIP, TAI KIEK JŪS TURITE VAIKŲ ?

0. Neturi   1. Turi – Kiek? (Nurodyti vaikų skaičių) _____

KLAUSIMĄ S20 KLAUSTI TIK TUOS, KURIE TURI VAIKŲ

S20. AR JŪS TURITE VAIKŲ, KURIE ŠIUO METU GYVENA ARBA DIRBA UŽSIENYJE (12 MĖNESIŲ AR ILGIAU)? JEI TAIP, TAI KIEK?

0. Nėra vaikų užsienyje   1. Turi – Kiek? (Nurodyti vaikų skaičių) _____

TOLIAU KLAUSTI VISUS

DAR KELETAS KLAUSIMŲ APIE JUS:

D3. KOKS JŪSŲ IŠSILAVINIMAS? (PERSKAITYTI ATSAKYMŲ VARIANTUS. TIK VIENAS ATSAKYMAS)

1. Pradinis
2. Pagrindinis (nebaigtas vidurinis)
3. Vidurinis
4. Profesinis (profesinė mokykla, vidurinis su profesine kvalifikacija)
5. Aukštesnysis (technikumas, aukštesniosios mokyklos)
6. Neuniversitetinis aukštasis (kolegija)
7. Universitetinis aukštasis – bakalauro laipsnis
8. Universitetinis aukštasis – magistro laipsnis ar jam prilygstanti profesinė kvalifikacija, aukštojo mokslo diplomas po 5 metų mokymosi (kaip buvo anksčiau)
9. Universitetinis aukštasis – mokslų daktaras

D4. KOKIA JŪSŲ TAUTYBĖ?

1. Lietuvis (-ė)   2. Rusas (-ė)   3. Lenkas (-ė)   4. Kitos tautybės

D6. AR JŪS ŠIUO METU DIRBATE ? KOKS PAGRINDINIS JŪSŲ UŽSIĖMIMAS ? JŪS ...

1. Darbininkas (- è), techninis darbuotojas (- a)	6. Pensininkas, pensininkė (nedirbantis)
2. Specialistas (- è), tarnautojas (- a)	7. Moksleivis (- è), studentas (- è)
3. Aukščiausio ar vidutinio lygio vadovas (- è)	8. Namų šeimininkė, vaiko priežiūros atostogose
4. Ūkininkas (- è)	9. Bedarbis (- è)
5. Turi savo verslą, įmonės savininkas	0. Neatsakė

D8. KIEK IŠ VISO ŽMONIŲ, ĮSKAITANT IR JUS, GYVENA KARTU SU JUMIS IR VEDA BENDRĄ NAMŲ ŪKĮ ?

_____ žmonių

D9. KOKIOS VIDUTINĖS JŪSŲ ŠEIMOS PAJAMOS PER MĖNESĮ? SUDĖKITE VISŲ ŠEIMOS NARIŲ, KURIE KARTU SU JUMIS VEDA BENDRĄ ŪKĮ, ATLYGINIMUS, PENSIJAS, STIPENDIJAS, PAŠALPAS IR NURODYKITE, Į KOKIA PAJAMŲ GRUPĘ IŠ KORTELĖS D9 JOS PATENKA. (KORTELĖ D9)

1. Iki 150 eurų	8. 451 – 500 eurų	15. 1001 – 1200 eurų
2. 151 – 200 eurų	9. 501 – 550 eurų	16. 1201 – 1400 eurų
3. 201 – 250 eurų	10. 551 – 600 eurų	17. 1401 – 1600 eurų
4. 251 – 300 eurų	11. 601 – 700 eurų	18. 1601 – 1800 eurų
5. 301 – 350 eurų	12. 701 – 800 eurų	19. 1801 – 2000 eurų
6. 351 – 400 eurų	13. 801 – 900 eurų	20. Virš 2000 eurų
7. 401 – 450 eurų	14. 901 – 1000 eurų	99. (Neskaityti) Nežino, neatsakė

D10. KOKIA SUMA EURAIS TENKA VIENAM JŪSŲ ŠEIMOS NARIUI PER MĖNESĮ? (KORTELĖ D10)

1. Iki 100 eurų	8. 250 – 274 eurai	15. 500 – 549 eurai
2. 100 – 124 eurai	9. 275 – 299 eurai	16. 550 – 599 eurai
3. 125 – 149 eurai	10. 300 – 349 eurai	17. 600 – 649 eurai
4. 150 – 174 eurai	11. 350 – 379 eurai	18. 650 – 699 eurai
5. 175 – 199 eurai	12. 380 – 419 eurų	19. 700 – 799 eurai
6. 200 – 224 eurai	13. 420 – 459 eurai	20. 800 eurų ir daugiau
7. 225 – 249 eurai	14. 460 – 499 eurai	99. (Neskaityti) Nežino, neatsakė

D11. KOKIA JŪSŲ ŠEIMYNINĖ PADĖTIS?

1. Nevedęs, netekėjusi (neturi partnerio / -ės)	4. Išsiskyręs, išsiskyrusi (neturi partnerio / -ės)
2. Gyvena su partneriu / -e (neregistruota santuoka)	5. Našlys, našlė (neturi partnerio / -ės)
3. Vedęs, ištekėjusi (registruota santuoka)	6. Kita – Kas? _____

D12. KURIS IŠ ŠIŲ TEIGINIŲ GERIAUSIAI APIBŪDINA JŪSŲ ŠEIMOS FINANSINĘ PADĖTĮ? (PERSKAITYTI ATSAKYMŲ VARIANTUS. TIK VIENAS ATSAKYMAS)

1. Mums neužtenka pinigų net maistui
2. Mums užtenka pinigų maistui, bet labai sunku nusipirkti drabužių
3. Mums užtenka pinigų maistui bei drabužiams ir mes galime šiek tiek sutaupyti, bet to neužtektų stambesiam pirkiniiui (pvz., televizoriui arba šaldytuvui)
4. Mums yra prieinami kai kurie brangūs daiktai, tokie kaip televizorius, šaldytuvas ir kiti, bet labai brangių pirkinių mes negalime sau leisti (pirkti butą, vasarnamį ar pan.)
5. Mes galime sau leisti pirkti viską, ko norime
9. (Neskaityti) Nežino, neatsakė

3 priedas. RESPONDENTŲ ATSKIROSE SOCIALINĖSE GRUPĖSE NUOMONIŲ PASISKIRSTYMAS ATSAKANT Į ĮVAIRIUS ANKETOS KLAUSIMUS

1 lentelė. Respondentų nuomonių pasiskirstymas pagal tai, kokius paslaugų teikėjus pasirinktų senatvėje (proc.)

	LYTIS		AMŽIUS			ŠEIMOS PAJAMOS (EUR)				GYVENA		
	Vyr.	Mot.	50–54	55–59	60–65	Iki 550	551–900	901 +	N/N	Kaimas	Miestas	Didmiestis
Artimiausi šeimos nariai (vaikai, broliai, seserys ar pan.)	64,0	68,4	71,4	66,2	63,1	61,2	69,9	74,8	56,6	70,1	62,7	66,7
Valstybės / savivaldybės globos įstaigos	10,5	10,3	5,9	8,3	15,9	16,0	8,4	6,0	11,0	12,7	12,7	6,9
Nežino, neatsakė	12	7,5	11,6	11,1	5,7	9,6	6,1	7,0	19,2	8,7	9,0	10,0
Privačios globos, socialinių paslaugų įstaigos	9,5	8,2	8,9	9,1	8,2	6,7	11,6	7,0	9,3	5,0	11,8	9,4
Nevyriausybinės organizacijos	1,9	1,5	1,1	2,0	1,8	1,2	2,4	1,3	1,6	0,3	0,6	3,5
Bažnyčios / parapijinės globos įstaigos	1,1	1,9	0,5	1,5	2,5	2,0	1,1	2,3	0,5	1,3	0,9	2,3
Kiti giminaičiai	0,6	1,1	0,1	1,0	1,6	1,7	0,3	1,0	0,5	0,5	1,4	0,8
Pažįstami, kaimynai	0,4	1,1	0,5	0,8	1,1	1,5	0,3	0,7	1,1	1,3	0,9	0,4

2 lentelė. Įvairių gyventojų socialinių grupių nuomonė apie tai, kokia forma norėtų gauti globos paslaugas: pinigais ar tiesioginėmis paslaugomis (proc.)

	LYTIS		AMŽIUS			ŠEIMOS PAJAMOS (EUR)				GYVENA			Viso
	Vyr.	Mot.	50–54	55–59	60–65	Iki 550	551–900	901 +	N/N	Kaimas	Miestas	Didmiestis	
Kas mėnesį gauti tam tikrą man priklausanti pinigų sumą, už kurią pats nusipirkčiau reikalingas paslaugas	48,8	43,6	43,5	47,7	45,6	45,5	45,1	54,2	33,0	45,8	43,1	47,4	45,6
Dalį gauti pinigais ir pačiam nusipirkti paslaugas, o dalį paslaugų gauti tiesiogiai	25,9	27,5	26,2	25,8	28,5	27,4	28,0	22,6	30,8	24,1	24,6	30,8	26,9
Tiesiogiai gauti visas reikalingas paslaugas	17,5	21,5	20,0	18,9	20,7	20,7	22,4	17,9	16,5	22,0	24,0	15,4	19,9
Nežino, neatsakė	7,8	7,4	10,3	7,6	5,2	6,4	4,5	5,3	19,8	8,2	8,4	6,4	7,6
Viso	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

3 lentelė. Respondentų nuomonė apie pageidavimą gauti paslaugas elektroniniu būdu (proc.)

	LYTIS		AMŽIUS			ŠEIMOS PAJAMOS (EUR)				GYVENA			Viso
	Vyr.	Mot.	50–54	55–59	60–65	Iki 550	551–900	901 +	N/N	Kaimas	Miestas	Didmiestis	
Tikrai taip	4,8	6,0	7,8	4,3	4,8	3,8	4,0	11,0	3,3	5,0	4,3	6,9	5,6
Greičiau taip	19,2	22,5	27,0	25,0	12,8	13,1	24,0	28,9	17,6	14,0	15,3	31,0	21,1
Greičiau ne	20,8	18,6	19,5	20,7	18,5	16,0	24,8	18,3	17,0	18,0	17,6	22,0	19,5
Tikrai ne	33,7	33,2	27,0	27,5	44,0	39,9	30,3	30,2	32,4	36,0	42,5	24,7	33,4
Nemoku naudotis kompiuteriu	11,2	9,6	6,2	10,1	13,7	17,8	8,7	1,7	13,2	14,3	11,3	6,2	10,2
Nežino, neatsakė	10,3	10,1	12,4	12,4	6,4	9,3	8,2	10,0	16,5	12,7	9,0	9,1	10,2
Viso	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

4 lentelė. Gyventojų nuomonė apie tai, kokios paslaugų teikėjų charakteristikos jiems bus svarbios ateityje, kai jiems reikės paslaugų (proc.)

		LYTIS		AMŽIUS			ŠEIMOS PAJAMOS (EUR)				GYVENA			Viso
		Vyr.	Mot.	50–54	55–59	60–65	Iki 550	551–900	901+	N/N	Kaimas	Miestas	Didmiestis	
... būtų vyras	Labai svarbu/ greičiau svarbu	32,6	26,9	26,2	27,8	33,0	36,1	29,3	23,9	24,7	33,0	29,2	26,2	29,2
	Greičiau nesvarbu/ visiškai nesvarbu	50,1	57,0	55,1	55,3	52,6	49,3	54,4	62,8	49,4	49,5	52,3	59,5	54,3
... būtų moteris	Labai svarbu/ greičiau svarbu	36,9	71,8	54,9	59,9	59,0	61,8	61,3	59,1	42,3	61,1	59,8	54,2	58,1
	Greičiau nesvarbu/ visiškai nesvarbu	48,6	23,6	36,0	30,8	33,7	29,7	32,0	34,5	41,8	30,2	32,7	36,6	33,4
...būtų jaunas (iki 30 m.)	Labai svarbu/ greičiau svarbu	18,7	23,8	21,1	22,5	21,9	25,9	19,2	21,9	19,2	23,3	21,1	21,2	21,9
	Greičiau nesvarbu/ visiškai nesvarbu	67,4	66,1	67,5	64,9	67,4	62,1	71,5	70,4	58,8	64,8	65,9	68,6	66,7
... būtų vidutinio amžiaus	Labai svarbu/ greičiau svarbu	47,2	57,4	51,6	55,0	53,3	55,7	57,2	58,8	31,8	52,9	52,3	54,4	53,3
	Greičiau nesvarbu/ visiškai nesvarbu	44,0	36,8	41,3	37,1	40,6	36,1	39,1	37,2	51,7	38,3	39,6	40,8	39,7
... būtų pensinio amžiaus	Labai svarbu/ greičiau svarbu	19,6	25,2	23,0	19,5	26,2	29,1	20,3	19,3	23,1	24,1	29,5	17,5	23,0
	Greičiau nesvarbu/ visiškai nesvarbu	63,6	64,1	62,1	67,7	61,9	58,3	69,4	68,5	55,5	61,1	57,3	70,9	63,9
...globos teikėjo tautybė	Labai svarbu/ greičiau svarbu	47,1	49,5	48,7	46,9	49,9	54,2	52,6	44,2	36,8	57,4	51,2	39,7	48,5
	Greičiau nesvarbu/ visiškai nesvarbu	40,2	42,2	42,9	40,1	41,2	35,0	39,3	49,8	43,9	31,8	40,2	49,9	41,5
... globos teikėjo religiniai įsitikinimai	Labai svarbu/ greičiau svarbu	45,8	47,9	44,9	47,8	48,5	51,9	50,3	45,2	34,6	51,4	48,0	43,3	47,1
	Greičiau nesvarbu/ visiškai nesvarbu	41,9	42,1	44,6	40,7	41,0	38,5	40,1	47,2	44,0	37,5	40,5	46,5	42,0
...globos teikėjo profesinė kvalifikacija	Labai svarbu/ greičiau svarbu	69,4	68,1	69,5	69,7	67,0	65,3	74,7	78,7	45,6	60,3	66,2	76,9	68,6
	Greičiau nesvarbu/ visiškai nesvarbu	23,3	28,3	26,5	24,5	27,8	28,3	22,7	19,3	41,7	33,3	27,7	19,7	26,3

4 priedas. POŽYMIŲ PRIKLAUSOMUMO ANALIZĖ: SU KOKIOMIS RESPONDENTO CHARAKTERISTIKOMIS SUSIJĘS GLOBOS TEIKĖJO PASIRINKIMAS

<p>Kintamojo modifikacija: KURĮ IŠ GLOBOS TEIKĖJĄ PASIRINKTUMĖTE, JEIGU JUMS REIKĖTŲ GLOBOS PASLAUGŲ SENATVĖJE? (GALIMAS TIK VIENAS ATSAKYMAS) sukurti nauji kintamieji:</p> <ol style="list-style-type: none"> Šeimos narius: <ul style="list-style-type: none"> 1 = taip (803 arba 66,6 proc.) 0 = ne (402 arba 33,4 proc.) Nevyriausybines organizacijas arba bažnyčios/parapijinės globos įstaigas: <ul style="list-style-type: none"> 1 = taip (39 arba 3,2 proc.) 0 = ne (1166 arba 96,8 proc.) Valstybės/savivaldybės globos, socialinių paslaugų įstaigos: <ul style="list-style-type: none"> 1 = taip (125 arba 10,4 proc.) 0 = ne (1080 arba 89,6 proc.) Privačias globos, socialinių paslaugų įstaigos: <ul style="list-style-type: none"> 1 = taip (105 arba 8,7 proc.) 0 = ne (1100 arba 91,3 proc.) 	<p>Taikomas Chi-kvadrato neparametrinis kriterijus ir Cramer's V koeficientas.</p> <p>Ryšio stiprumo vertinimas: nuo 0 iki 0,2 – labai silpna koreliacija (ryšio nėra); nuo 0,2 iki 0,4 – silpna koreliacija (silpnas ryšys); nuo 0,4 iki 0,7 – vidutinė koreliacija (vidutinis ryšys); nuo 0,7 iki 0,9 – stipri koreliacija (stiprus ryšys); daugiau nei 0,9 – labai stipri koreliacija.</p>
---	---

1 lentelė. Ar yra priklausomybė tarp globos teikėjų pasirinkimo ir nuomonės, kas turėtų mokėti už globos paslaugas dėl amžiaus netekus savarankiškumo (S9)?

	Kas turėtų mokėti už paslaugas? (proc.)					Iš viso
	Visas paslaugas turi finansuoti valstybė	Sutikčiau pats / pati apmokėti už dalį paslaugų	Sutikčiau primokėti tik už aukštesnės kokybės paslaugas	Pats / pati apsi-mokėčiau visas paslaugas, valstybės pagalba man nereikalinga	Nežino / neatsakė	
Artimiausius šeimos narius	p = 0,000 < 0,05, Cramer's V = 0,165					
Taip	47,4	17,7	29,6	1,2	4,0	100,0
Ne	43,5	27,4	19,7	1,0	8,5	100,0
NVO, bažnyčios įstaigas	p = 0,083 > 0,05, Cramer's V = 0,083					
Taip	56,4	30,8	12,8	0,0	0,0	100,0
Ne	45,8	20,6	26,8	1,2	5,7	100,0
Valstybės / savivaldybės įstaigas	p = 0,015 < 0,05, Cramer's V = 0,101					
Taip	50,4	28,8	14,4	0,8	5,6	100,0
Ne	45,6	20,0	27,7	1,2	5,5	100,0
Privačias globos įstaigas	p = 0,000 < 0,05, Cramer's V = 0,152					
Taip	24,8	31,4	38,1	2,9	2,9	100,0
Ne	48,2	19,9	25,2	1,0	5,7	100,0

2 lentelė. Ar yra priklausomybė tarp globos teikėjų pasirinkimo ir noro patiems nemokamai padėti kitiems pagyvenusiems žmonėms, kuriems reikia pagalbos (S10)?

	Kai išeisite į pensiją, ar norėtumėte patys nemokamai padėti kitiems pagyvenusiems žmonėms? (proc.)					Iš viso
	Taip, norėčiau	Taip, bet tik savo šeimos nariams, artimiesiems	Taip, bet tik savo pažįstamiems, kaimynams	Ne, nenorėčiau	Nežino / neatsakė	
Artimiausius šeimos narius	p = 0,000 < 0,05, Cramer's V = 0,137					
Taip	9,2	44,3	5,0	30,5	11,0	100,0
Ne	11,2	30,8	5,7	35,6	16,7	100,0
NVO, bažnyčios įstaigas	p = 0,577 > 0,05, Cramer's V = 0,049					
Taip	12,8	38,5	7,7	35,9	5,1	100,0
Ne	9,8	39,9	5,1	32,1	13,1	100,0
Valstybės / savivaldybės įstaigas	p = 0,007 < 0,05, Cramer's V = 0,108					
Taip	12,8	25,6	6,4	43,2	12,0	100,0
Ne	9,5	41,5	5,1	30,9	13,0	100,0
Privačias globos įstaigas	p = 0,451 > 0,05, Cramer's V = 0,055					
Taip	11,4	36,2	8,6	33,3	10,5	100,0
Ne	9,7	40,2	4,9	32,1	13,1	100,0

3 lentelė. Ar yra priklausomybė tarp globos teikėjų pasirinkimo ir noro patiems už papildomą atlygį padėti kitiems pagyvenusiems žmonėms, kuriems reikia pagalbos (S11)?

	Kai išeisite į pensiją, ar norėtumėte patys už papildomą atlygį padėti kitiems pagyvenusiems žmonėms? (proc.)					Iš viso
	Taip, norėčiau	Taip, bet tik savo šeimos nariams, artimiesiems	Taip, bet tik savo pažįstamiems, kaimynams	Ne, nenorėčiau	Nežino / neatsakė	
Artimiausius šeimos narius	p = 0,000 < 0,05, Cramer's V = 0,143					
Taip	15,3	31,1	9,1	32,8	11,7	100,0
Ne	13,4	21,1	9,5	35,6	20,4	100,0
NVO, bažnyčios įstaigas	p = 0,019 < 0,05, Cramer's V = 0,099					
Taip	20,5	20,5	23,1	28,2	7,7	100,0
Ne	14,5	28,0	8,7	33,9	14,8	100,0
Valstybės / savivaldybės įstaigas	p = 0,012 < 0,05, Cramer's V = 0,103					
Taip	13,6	18,4	7,2	47,2	13,6	100,0
Ne	14,8	28,9	9,4	32,1	14,7	100,0
Privačias globos įstaigas	p = 0,880 > 0,05, Cramer's V = 0,031					
Taip	14,3	25,7	10,5	37,1	12,4	100,0
Ne	14,7	28,0	9,1	33,4	14,8	100,0

4 lentelė. Ar yra priklausomybė tarp globos teikėjų pasirinkimo ir noro kai kurias paslaugas senatvėje gauti elektroniniu būdu (S14)?

	Ar Jūs norėtumėte kai kurias paslaugas senatvėje gauti elektroniniu būdu? (proc.)						Iš viso
	Tikrai taip	Greičiau taip	Greičiau ne	Tikrai ne	Nemoku naudotis kompiuteriu	Nežino / neatsakė	
<i>Artimiausius šeimos narius</i>	p = 0,042 < 0,05, Cramer's V = 0,098						
Taip	5,0	20,5	19,2	36,0	10,5	8,8	100,0
Ne	6,7	22,4	20,1	28,1	9,7	12,9	100,0
<i>NVO, bažnyčios įstaigas</i>	p = 0,332 > 0,05, Cramer's V = 0,069						
Taip	7,7	30,8	23,1	17,9	12,8	7,7	100,0
Ne	5,5	20,8	19,4	33,9	10,1	10,3	100,0
<i>Valstybės / savivaldybės įstaigas</i>	p = 0,474 > 0,05, Cramer's V = 0,061						
Taip	9,6	20,8	18,4	32,0	8,8	10,4	100,0
Ne	5,1	21,2	19,6	33,5	10,4	10,2	100,0
<i>Privačias globos įstaigas</i>	p = 0,006 < 0,05, Cramer's V = 0,117						
Taip	9,5	27,6	25,7	27,6	2,9	6,7	100,0
Ne	5,2	20,5	18,9	33,9	10,9	10,5	100,0

5 lentelė. Ar yra priklausomybė tarp globos teikėjų pasirinkimo ir nuomonės, kokia yra pagrindinė bet kurio dirbamo darbo prasmė (S15.1)?

	Kokia yra pagrindinė bet kurio dirbamo darbo prasmė? (proc.)							Iš viso
	Gauti adekvatų atlyginimą	Turėti tinkamas darbo sąlygas	Jausti, kad darbas vertinamas	Galimybė dirbti kolektyve	Žinoti, kad darbas reikalingas žmonėms	Kad teiktų vidinį pasitenkinimą	Nežino / neatsakė	
<i>Artimiausius šeimos narius</i>	p = 0,754 > 0,05, Cramer's V = 0,053							
Taip	75,8	8,1	6,8	1,6	5,5	0,1	2,0	100,0
Ne	74,1	8,2	7,7	0,7	6,0	0,2	3,0	100,0
<i>NVO, bažnyčios įstaigas</i>	p = 0,870 > 0,05, Cramer's V = 0,045							
Taip	82,1	7,7	7,7	0,0	2,6	0,0	0,0	100,0
Ne	75,0	8,1	7,1	1,4	5,7	0,2	2,4	100,0
<i>Valstybės / savivaldybės įstaigas</i>	p = 0,227 > 0,05, Cramer's V = 0,082							
Taip	75,2	5,6	5,6	0,8	8,8	0,8	3,2	100,0
Ne	75,3	8,4	7,3	1,4	5,3	0,1	2,2	100,0
<i>Privačias globos įstaigas</i>	p = 0,536 > 0,05, Cramer's V = 0,063							
Taip	74,3	10,5	9,5	1,0	4,8	0,0	0,0	100,0
Ne	75,4	7,9	6,9	1,4	5,7	0,2	2,5	100,0

6 lentelė. Ar yra priklausomybė tarp globos teikėjų pasirinkimo ir savo sveikatos vertinimo (S17)?

	Kaip Jūs vertinate savo sveikatą? (proc.)					Iš viso
	Labai gera	Greičiau gera	Nei gera, nei bloga	Greičiau bloga	Labai bloga	
<i>Artimiausius šeimos narius</i>	p = 0,003 < 0,05, Cramer's V = 0,115					
Taip	1,6	33,7	52,1	11,7	0,9	100,0
Ne	1,3	28,4	49,2	19,8	1,3	100,0
<i>NVO, bažnyčios įstaigas</i>	p = 0,014 < 0,05, Cramer's V = 0,102					
Taip	5,1	17,9	46,2	28,2	2,6	100,0
Ne	1,4	32,4	51,3	13,9	1,0	100,0
<i>Valstybės / savivaldybės įstaigas</i>	p = 0,001 < 0,05, Cramer's V = 0,131					
Taip	0,8	24,8	46,4	24,8	3,2	100,0
Ne	1,6	32,8	51,7	13,2	0,7	100,0
<i>Privačias globos įstaigas</i>	p = 0,398 > 0,05, Cramer's V = 0,058					
Taip	1,0	39,0	48,6	11,4	0,0	100,0
Ne	1,6	31,3	51,4	14,7	1,1	100,0

7 lentelė. Ar yra priklausomybė tarp globos teikėjų pasirinkimo ir pasitenkinimo savo gyvenimu dabartiniu metu (Grupuoatas_S18)?

	Ar Jūs dabartiniu metu patenkintas savo gyvenimu? (proc.)		Iš viso
	Nepatenkintas	Patenkintas	
<i>Artimiausius šeimos narius</i>	p = 0,501 > 0,05, Cramer's V = 0,002		
Taip	34,3	65,8	100,0
Ne	34,4	65,6	100,0
<i>NVO, bažnyčios įstaigas</i>	p = 0,020 < 0,05, Cramer's V = 0,066		
Taip	51,3	48,7	100,0
Ne	33,7	66,3	100,0
<i>Valstybės / savivaldybės įstaigas</i>	p = 0,009 < 0,05, Cramer's V = 0,072		
Taip	44,4	55,6	100,0
Ne	33,1	66,9	100,0
<i>Privačias globos įstaigas</i>	p = 0,001 < 0,05, Cramer's V = 0,087		
Taip	21,0	79,0	100,0
Ne	35,6	64,4	100,0

8 lentelė. Ar yra priklausomybė tarp globos teikėjų pasirinkimo ir vaikų turėjimo (S19.1)?

	Ar Jūs turite vaikų? (proc.)		Iš viso
	Neturi	Turi	
<i>Artimiausius šeimos narius</i>	p = 0,000 < 0,05, Cramer's V = 0,131		
Taip	2,5	97,5	100,0
Ne	8,2	91,8	100,0
<i>NVO, bažnyčios įstaigas</i>	p = 0,480 > 0,05, Cramer's V = 0,016		
Taip	2,6	97,4	100,0
Ne	4,5	95,5	100,0
<i>Valstybės / savivaldybės įstaigas</i>	p = 0,000 < 0,05, Cramer's V = 0,126		
Taip	12,0	88,0	100,0
Ne	3,5	96,5	100,0
<i>Privačias globos įstaigas</i>	p = 0,172 > 0,05, Cramer's V = 0,034		
Taip	6,7	93,3	100,0
Ne	4,2	95,8	100,0

9 lentelė. Ar yra priklausomybė tarp globos teikėjų pasirinkimo ir vaikų, kurie šiuo metu gyvena arba dirba užsienyje, turėjimo (S20.1)?

	Ar Jūs turite vaikų, kurie šiuo metu gyvena arba dirba užsienyje? (proc.)		Iš viso
	Neturi	Turi	
Artimiausius šeimos narius	p = 0,214 > 0,05, Cramer's V = 0,025		
Taip	51,9	48,1	100,0
Ne	54,6	45,4	100,0
NVO, bažnyčios įstaigas	p = 0,557 > 0,05, Cramer's V = 0,001		
Taip	52,6	47,4	100,0
Ne	52,8	47,2	100,0
Valstybės / savivaldybės įstaigas	p = 0,003 < 0,05, Cramer's V = 0,083		
Taip	65,5	34,5	100,0
Ne	51,4	48,6	100,0
Privačias globos įstaigas	p = 0,520 > 0,05, Cramer's V = 0,002		
Taip	53,1	46,9	100,0
Ne	52,8	47,2	100,0

10 lentelė. Ar yra priklausomybė tarp globos teikėjų pasirinkimo ir išsilavinimo (Grupotas_D3)?

	Aukštasis išsilavinimas? (proc.)		Iš viso
	Neturi	Turi	
Artimiausius šeimos narius	p = 0,120 > 0,05, Cramer's V = 0,036		
Taip	81,8	18,2	100,0
Ne	78,8	21,2	100,0
NVO, bažnyčios įstaigas	p = 0,232 > 0,05, Cramer's V = 0,028		
Taip	86,8	13,2	100,0
Ne	80,6	19,4	100,0
Valstybės / savivaldybės įstaigas	p = 0,140 > 0,05, Cramer's V = 0,035		
Taip	76,8	23,2	100,0
Ne	81,3	18,7	100,0
Privačias globos įstaigas	p = 0,002 < 0,05, Cramer's V = 0,089		
Taip	69,5	30,5	100,0
Ne	81,9	18,1	100,0

11 lentelė. Ar yra priklausomybė tarp globos teikėjų pasirinkimo ir tautybės (Grupotas_D4)?

	Tautybė (proc.)		Iš viso
	Nelietuviai	Lietuviai	
Artimiausius šeimos narius	p = 0,017 < 0,05, Cramer's V = 0,063		
Taip	17,6	82,4	100,0
Ne	12,7	87,3	100,0
NVO, bažnyčios įstaigas	p = 0,154 > 0,05, Cramer's V = 0,036		
Taip	23,1	76,9	100,0
Ne	15,7	84,3	100,0
Valstybės / savivaldybės įstaigas	p = 0,001 < 0,05, Cramer's V = 0,089		
Taip	6,4	93,6	100,0
Ne	17,0	83,0	100,0
Privačias globos įstaigas	p = 0,272 > 0,05, Cramer's V = 0,022		
Taip	13,3	86,7	100,0
Ne	16,2	83,8	100,0

12 lentelė. Ar yra priklausomybė tarp globos teikėjų pasirinkimo ir užimtumo statuso šiuo metu (Grupotas_D6)?

	Užsiėmimas (proc.)		Iš viso
	Šiuo metu nedirba	Šiuo metu dirba	
Artimiausius šeimos narius	p = 0,010 < 0,05, Cramer's V = 0,070		
Taip	27,8	72,2	100,0
Ne	34,6	65,4	100,0
NVO, bažnyčios įstaigas	p = 0,302 > 0,05, Cramer's V = 0,020		
Taip	35,1	64,9	100,0
Ne	29,9	70,1	100,0
Valstybės / savivaldybės įstaigas	p = 0,001 < 0,05, Cramer's V = 0,100		
Taip	43,5	56,5	100,0
Ne	28,5	71,5	100,0
Privačias globos įstaigas	p = 0,011 < 0,05, Cramer's V = 0,068		
Taip	20,0	80,0	100,0
Ne	31,0	69,0	100,0

13 lentelė. Ar yra priklausomybė tarp globos teikėjų pasirinkimo ir vidutinių šeimos pajamų per mėnesį (paj2)?

	Vidutinės šeimos pajamos per mėnesį (proc.)				Iš viso
	Iki 550 EUR	551–900 EUR	901 EUR+	Nežino / neatsakė	
Artimiausius šeimos narius	p = 0,000 < 0,05, Cramer's V = 0,140				
Taip	26,2	33,0	28,0	12,8	100,0
Ne	33,1	28,4	18,9	19,7	100,0
NVO, bažnyčios įstaigas	p = 0,840 > 0,05, Cramer's V = 0,026				
Taip	28,2	33,3	28,2	10,3	100,0
Ne	28,5	31,4	24,9	15,3	100,0
Valstybės / savivaldybės įstaigas	p = 0,000 < 0,05, Cramer's V = 0,128				
Taip	44,0	25,6	14,4	16,0	100,0
Ne	26,7	32,1	26,2	15,0	100,0
Privačias globos įstaigas	p = 0,073 > 0,05, Cramer's V = 0,076				
Taip	21,9	41,9	20,0	16,2	100,0
Ne	29,1	30,5	25,5	15,0	100,0

14 lentelė. Ar yra priklausomybė tarp globos teikėjų pasirinkimo ir sumos, kuri tenka vienam šeimos nariui per mėnesį (apaj2)?

	Suma vienam šeimos nariui per mėnesį (proc.)				Iš viso
	Iki 250 EUR	250–379 EUR	380 EUR+	Nežino / neatsakė	
Artimiausius šeimos narius	p = 0,022 < 0,05, Cramer's V = 0,089				
Taip	24,7	32,3	30,1	13,0	100,0
Ne	22,4	28,9	29,1	19,7	100,0
NVO, bažnyčios įstaigas	p = 0,550 > 0,05, Cramer's V = 0,042				
Taip	17,9	38,5	33,3	10,3	100,0
Ne	24,1	30,9	29,7	15,4	100,0
Valstybės / savivaldybės įstaigas	p = 0,044 < 0,05, Cramer's V = 0,082				
Taip	33,6	25,6	24,8	16,0	100,0
Ne	22,8	31,8	30,4	15,1	100,0
Privačias globos įstaigas	p = 0,187 > 0,05, Cramer's V = 0,063				
Taip	15,2	35,2	33,3	16,2	100,0
Ne	24,7	30,7	29,5	15,1	100,0

15 lentelė. Ar yra priklausomybė tarp globos teikėjų pasirinkimo ir šeiminių padėties (D11)?

	Šeiminė padėtis (proc.)					Iš viso
	Nevedęs / netekėjusi	Gyvena su partneriu	Vedęs / ištekejusi	Išsiskyręs / išsiskyrusi	Našlys / našlė	
<i>Artimiausius šeimos narius</i>	p = 0,000 < 0,05, Cramer's V = 0,142					
Taip	0,9	5,1	71,9	7,6	14,4	100,0
Ne	3,5	6,5	63,3	13,5	13,3	100,0
<i>NVO, bažnyčios įstaigas</i>	p = 0,210 > 0,05, Cramer's V = 0,070					
Taip	0,0	7,9	55,3	18,4	18,4	100,0
Ne	1,8	5,5	69,5	9,3	13,9	100,0
<i>Valstybės / savivaldybės įstaigas</i>	p = 0,000 < 0,05, Cramer's V = 0,179					
Taip	8,1	5,6	56,5	14,5	15,3	100,0
Ne	1,0	5,6	70,5	9,0	13,9	100,0
<i>Privačias globos įstaigas</i>	p = 0,364 > 0,05, Cramer's V = 0,060					
Taip	2,9	9,5	64,8	9,5	13,3	100,0
Ne	1,6	5,2	69,4	9,6	14,1	100,0

16 lentelė. Ar yra priklausomybė tarp globos teikėjų pasirinkimo ir šeimos finansinės padėties vertinimo (dd12)?

	Šeimos finansinės padėties vertinimas (proc.)			Iš viso
	Bloga	Vidutinė	Gera	
<i>Artimiausius šeimos narius</i>	p = 0,357 > 0,05, Cramer's V = 0,042			
Taip	35,3	48,6	16,2	100,0
Ne	39,2	46,8	13,9	100,0
<i>NVO, bažnyčios įstaigas</i>	p = 0,903 > 0,05, Cramer's V = 0,13			
Taip	33,3	51,3	15,4	100,0
Ne	36,7	47,9	15,4	100,0
<i>Valstybės / savivaldybės įstaigas</i>	p = 0,003 < 0,05, Cramer's V = 0,100			
Taip	50,9	38,8	10,3	100,0
Ne	35,0	49,0	16,0	100,0
<i>Privačias globos įstaigas</i>	p = 0,073 > 0,05, Cramer's V = 0,067			
Taip	27,2	58,3	14,6	100,0
Ne	37,5	47,0	15,5	100,0

Žalimienė L., Junevičienė J., Blažienė I., Miežienė R.

LŪKESČIAI DĖL GLOBOS SENATVĖJE: SOCIALINĖS PASLAUGOS IR JŲ ORGANIZACINĖS FORMOS. Mokslo studija. – Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras, 2019. 90 p.

ISBN 978-9955-531-65-4 (internetinis)

Šioje mokslo studijoje analizuojami 50–65 metų amžiaus Lietuvos gyventojų lūkesčiai dėl globos paslaugų senatvėje ir šių lūkesčių implikacijos paslaugų organizacinių formų plėtrai. Gyventojų lūkesčių dėl globos paslaugų senatvėje vertinimui autoriai pasitelkė lūkesčių teoriją ir vartotojo teoriją. Remiantis 2015 m. pab. – 2016 m. pr. atlikto vyresnio amžiaus gyventojų reprezentatyvios anketinės apklausos rezultatais, mokslo studijoje nagrinėjamas gyventojų informuotumas apie pagyvenusių asmenų globos galimybes ir pasitikėjimas įvairiais paslaugų teikėjais, gyventojų preferencijos globos paslaugų senatvėje formai, nuostatos dėl socialinės globos paslaugų finansavimo, neformalios globos plėtros galimybės, būsimų globos paslaugų gavėjų pageidaujamos paslaugų teikėjų demografinės ir socialinės charakteristikos bei gyventojų požiūris į šiuolaikinių technologijų taikymą globos paslaugų sektoriuje. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad labiausia pageidaujama tarp vyresnio amžiaus gyventojų globos forma yra neformali, t. y. artimųjų teikiama globa namuose, arba formalios pagalbos namuose paslaugos. Atsižvelgiant į tai, mokslo studijoje pristatomi galimi pagalbos namuose paslaugų teikimo organizaciniai (užimtumo) modeliai.

Lietuvių kalbos redaktorius Tomas Taškauskas

Vertėja į anglų kalbą Diana Andrejeviene

Maketuotojas Rimantas Junevičius

Viršelio nuotrauka: Creative Commons

Lietuvos socialinių tyrimų centras

A. Goštauto g. 9, LT-01108 Vilnius